

Kapitola XIII

Zákaz mučení (čl. 3 EÚLP)

Zákaz mučení

Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

Prohibition of torture

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Interdiction de la torture

Nul ne peut être soumis à la torture ni à des peines ou traitements inhumains ou dégradants.

Základní judikatura: *Irsko proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71; *Tyrer proti Spojenému království*, rozsudek, 25. 4. 1978, č. 5856/72; *Soering proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 7. 7. 1989, č. 14038/88; *Ribitsch proti Rakousku*, rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91; *Selmouni proti Francii*, rozsudek velkého senátu, 28. 7. 1999, č. 25803/94; *Assenov a další proti Bulharsku*, rozsudek, 28. 10. 1998, č. 24760/94; *Z a další proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 10. 5. 2001, č. 29392/95; *Kalashnikov proti Rusku*, rozsudek, 15. 7. 2002, č. 47095/99; *Kafkaris proti Kypru*, rozsudek velkého senátu, 12. 2. 2008, č. 21906/04; *Opuz proti Turecku*, rozsudek, 9. 6. 2009, č. 33401/02; *Gäfgen proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05

Z literatury: *Bartlett P., et al. Mental disability and the European Convention on Human Rights.* Leiden, Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2007; *Dohnal, V. Štrasburský soud a policejní násilí.* Via Iuris, 2004, č. 1, 2 a 3; *Frowein, J. A. Europäische Menschenrechtskonvention: EMRK-Kommentar.* 3. vydání. Kehl am Rhein : Engel, 2009, s. 42–58; *Garlicki, L. (ed.) Konwencja o Ochronie Praw Czlowieka i Podstawowych Wolnosci.* Warszawa : C. H. Beck, 2010, s. 96–137; *Grabenwarter, C. Europäische Menschenrechtskonvention: ein Studienbuch.* 3. vydání. München : C. H. Beck, 2008, s. 144–157; *Grote, R., Marauhn, T. (eds.) EMRK/GG – Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz.* Tübingen : Mohr Siebeck, 2006, s. 479–534; *Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., Buckley, C. M. Law of the European Convention on Human Rights.* 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2009, s. 69–112; *Herczeg, J. Zákaz mučení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.* Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 2006, č. 1; *Chassin, C. A. (ed.) La portée de l'article 3 de la Convention européenne des Droits de l'Homme.* Bruxelles : Bruylant, 2006; *Karpenstein, U., Mayer, F. (eds.) EMRK – Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten.* München : C. H. Beck, 2012, s. 69–79; *Kosař, D., Molek, P., Honusková, V., Jurman, M., Lupačová, H. Zákon o azylu. Komentář.* Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010; *Kratochvíl, J. Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.* Praha : Právnická fakulta UK, 2010; *Leach, P. Taking a case to the European Court of Human Rights.* 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 210–234; *Meyer-Ladewig, J. EMRK Europäische Menschenrechtskonvention: Handkommentar.* 3. vydání. Baden-Baden : Nomos, 2011, s. 63–85; *Mowbray, A. Cases and materials on the European Convention on Human Rights.* 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2007, s. 145–227; *Nowak, M., McArthur, E. The United*

Rights. 3rd ed. London : Thomson, 2007; *Repík, B.* Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, č. 10; *Rodley, N., Pollard, M.* The Treatment of Prisoners under International Law. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2009; *Van Dijk, P., Van Hoof, F. et al. (eds.)* Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. 4th ed. Antwerpen : Intersentia, 2006, s. 405–443; *van Zyl Smit, D. a Snacken, S.* Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights. Oxford : Oxford University Press, 2009

Obsah výkladu:

- I. Úvod 402
- II. Základní principy interpretace 403
- III. Mučení 406
 - 1. *Definice* 406
 - 2. *Aplikace* 407
- IV. Nelidské a ponižující zacházení 407
 - 1. *Definice* 407
 - 2. *Aplikace* 408
- V. Nelidský a ponižující trest 414
- VI. Podmínky detence 418
 - 1. *Obecné podmínky detence* 418
 - 2. *Přístup ke zdravotní péči osob v detenci* 425
- VII. Pozitivní závazky 429
 - 1. *Legislativní rámec a odpovídající soudní a administrativní aparát* 430
 - 2. *Preventivní opatření* 433
- VIII. Vyhoštění a extradice 437
- IX. Sociální aspekty 445
 - 1. *Zdravotnictví* 446
 - 2. *Bydlení a další životní podmínky* 448

I. Úvod

1. **[Úvod]** Vedle čl. 2 EÚLP Soud chápe čl. 3 EÚLP jako jedno z nejdůležitějších práv, které „zakotvuje jednu z nejzákladnějších hodnot demokratických společností“ [viz např. *A. a další proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 19. 2. 2009, č. 3455/05, § 126]. Čl. 3 jako jedno z mála práv v Úmluvě a lidských práv

vůbec je absolutní. To znamená, že z něj nejsou možné žádné výjimky za žádných okolností. Proto jej také nenalezneme v čl. 15 EÚLP mezi právy, která lze za mimořádné situace derogovat. Úmluva je tak v souladu s dalšími mezinárodními instrumenty zakazujícími mučení, nelidské a ponižující zacházení („špatné zacházení“), které je obdobně chápou jako právo absolutní.²⁷⁰

II. Základní principy interpretace

2. **[Práh pro aplikaci čl. 3]** V první věci, kde se Soud meritorně zabýval výkladem čl. 3 EÚLP, formuloval základní pravidlo, které je aplikováno napříč všemi případy pod tímto ustanovením [*Irsko proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71]:

162. Jak bylo zdůrazněno Komisí, špatné zacházení musí dosáhnout minimální úrovně závažnosti, pokud má spadat do působnosti čl. 3. Posouzení tohoto minima je, z podstaty věci, relativní; závisí na všech okolnostech případu, jako je doba trvání zacházení, jeho fyzické a psychické účinky, a, v některých případech, pohlaví, věk a zdravotní stav oběti atd.

Další faktory, které mohou mít vliv na to, zda dané jednání bude dostatečně závažné, aby spadalo do působnosti čl. 3 EÚLP, jsou: účel zacházení spolu s úmyslem a motivací a také kontext, jako např. atmosféra zvýšeného napětí a emocí [*Gäfgen proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 88].

Hranice tohoto minima se mění v čase. Princip evolutivní interpretace se aplikuje i u čl. 3 EÚLP. Proto některá jednání, která dříve spadala mimo jeho působnost, mohou v budoucnosti dosáhnout nutné úrovně závažnosti, aby šlo o jednání v rozporu s tímto článkem [*Hénaf proti Francii*, rozsudek, 27. 11. 2003, č. 65436/01, § 55].

3. **[Absolutnost zákazu]** Důsledkem absolutnosti tohoto práva je také, jak Soud zdůraznil již ve věci *Irsko proti Spojenému království*, že špatné zacházení je zakázáno bez ohledu na předchozí chování oběti [rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71, § 163]. Na zákaz tedy nemá vliv, že jde např. o teroristu nebo podezřelého ze spáchání závažného trestného činu, od nichž je třeba získat informace pro záchranu jiných osob. Ve věci *Gäfgen proti Německu* velký senát shledal porušení čl. 3 za situace, kdy policista hrozil stěžovateli mučením, pokud neprozradí místo, kde drží malého chlapce, kterého dříve unesl [rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 107].

Nicméně je nutno odlišit předchozí chování oběti a chování oběti v okamžiku, kdy je proti ní zacházení v rozporu s čl. 3 aplikováno. Dle Soudu: „jakékoli použití fyzické síly, která nebyla striktně nezbytná z důvodu vlastního chování [oběti], snižuje lidskou důstojnost a je v zásadě porušením práva zakotveného v čl. 3 Úmluvy“ [*Ribitsch proti Rakousku*, rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91, § 38: blíže bod 15]. Použití síly nebo opatření, byť by i překročila minimální míru závažnosti pro aplikaci čl. 3, tak nebude porušením tohoto ustanovení, pokud bude „striktně nezbytné“ z důvodu nějakého chování oběti. V praxi tyto situace nejčastěji nastávají, když se osoba brání zákonnému zatčení (blíže bod 17), nebo v případech výkonu sebeobranu. V těchto situacích poté na jednání Soud aplikuje přísný test proporcionality („striktně nezbytné“). Tato proporcionalita se však uplatňuje pouze v případě nelidského a ponižujícího zacházení. Pokud však jednání splňuje podmínky pro kvalifikaci jako mučení, nelze je ospravedlnit.²⁷¹

Proporcionalitu u čl. 3 však Soud aplikuje i v jiných situacích, jako např. používání různých omezujících prostředků (blíže bod 18). Zkoumá se, zda dané zacházení sledovalo legitimní účel a zda bylo ve vztahu k tomuto účelu přiměřené.

4. **[Druhy špatného zacházení]** Článek 3 vedle zákazu mučení obsahuje také zákaz nelidského a ponižujícího zacházení a také nelidského a ponižujícího trestu. Typově jsou tedy zakázány tři rozdílné druhy zacházení, mezi kterými Soud však ne vždy rozlišuje a spokojí se s konstatováním porušení čl. 3 EÚLP [viz např. *Colibaba proti Moldavsku*,

rozsudek, 23. 10. 2007, č. 29089/06, § 51]. Z pohledu stěžovatelů hlavní rozdíl mezi těmito druhy zacházení je ve výši spravedlivého zadostiučinění, které mohou získat. Soud za mučení přiznává vyšší částky na náhradu nemajetkové újmy. Shledání porušení zákazu mučení však může mít dopady i mimoprávní, když takový rozsudek může pro stát znamenat zvláštní stigma, vzhledem k etickému a často sociálně vnímanému náhledu na mučení jako na velké zlo [srov. *Selmouni proti Francii*, rozsudek velkého senátu, 28. 7. 1999, č. 25803/94, § 96].

5. **[Pečlivý přezkum]** S ohledem na význam, který Soud tomuto právu přikládá, jsou stížnosti pod čl. 3 Úmluvy podrobeny přísnějšímu přezkumu (*thorough scrutiny/examen particulièrement approfondi*) [viz *Gäfgen proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 93; či *Ribitsch proti Rakousku*, rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91, § 32]. Zároveň však stále platí, že pokud jde o fakta nalezená vnitrostátními soudy, tak se od nich Soud odchyluje pouze ve výjimečných případech, jsou-li k tomu pádné důvody [*Gäfgen*, § 93]. Jedním z takových případů byl právě případ *Ribitsch*, kdy Soud shledal vysvětlení, že stěžovatel si zranění v detenci přivodil pádem na dveře auta za „nepřesvědčivé“ [§ 34]. Pro případ, kdy se naopak Soud zcela spolehl na závěry vnitrostátního soudu, srov. *Klaas proti Německu*: „V průběhu řízení ve Štrasburku nebyly předloženy žádné materiály, které by zpochybnily závěry vnitrostátních soudů a přidaly váhu tvrzením stěžovatelky“ [rozsudek, 22. 9. 1993, č. 15473/89, § 30].

Na poli čl. 3 státy až na výjimky nepoživají žádný prostor pro uvážení [pro případy, kdy Soud státům přiznal prostor pro uvážení, srov. *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek 4. 12. 2003, č. 39272/98; či *Wilkinson proti Spojenému království*, rozhodnutí, 28. 2. 2006, č. 14659/02].

6. **[Vztah k čl. 2]** Zdá se, že aplikace čl. 2 na stejnou událost vylučuje souběžnou aplikaci čl. 3. Ve věci *Stewart proti Spojenému království* Komise posuzovala zabití syna stěžovatelky gumovým projektillem [zpráva EKLP, 2. 7. 1985, č. 9422/81]. Poté, co neshledala porušení čl. 2, protože použití síly bylo striktně přiměřené pro potlačení nepokoje, odmítla aplikovat čl. 3 s odůvodněním, že pokud síla, která vyústí v náhodnou škodu, je použita v souladu s čl. 2, nemůže vyvstat žádná otázka zacházení v rozporu s čl. 3 [tamtéž, § 33]. Obdobně tuto otázku posoudil velký senát v rozsudku *Giuliani a Gaggio proti Itálii* [24. 3. 2011, č. 23458/02, § 329–330]. Harris a spol. z daného usuzují, že pokud dojde k použití síly v souladu s čl. 2 (např. v sebeobraně), nemůže, a fortiori, případné způsobené utrpení ve stejné situaci porušit čl. 3.²⁷²

7. **[Neaplikovatelnost na právnické osoby]** Zákaz špatného zacházení se vztahuje pouze na fyzické osoby, a nemohou se jej tedy dovolávat osoby právnické [*Verein „Kontakt-Information-Therapie“ a Hagen proti Rakousku*, rozhodnutí EKLP, 12. 10. 1988, č. 11921/86].

8. **[Důkazní břemeno]** Obecně leží důkazní břemeno na stěžovateli, který musí přesvědčit Soud, že byl podroben špatnému zacházení. Při posuzování důkazů Soud aplikuje standard „mimo rozumnou pochybnost“ (*beyond all reasonable doubt/au-delà de tout doute raisonnable*). Nevyžaduje však vždy přímé důkazy: „... takový důkaz může vyplynout ze svazku indicií a nevyvrácených domněnek, které jsou dostatečně silné, jasné a souladné“ [*Gäfgen proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 92].

Ve věci *Ribitsch proti Rakousku*, kde stěžovatel namítal špatné zacházení na policejní stanici, však Soud zavedl zásadní princip, že v případech, pokud je oběť zadržena v dobrém

zdravotním stavu a při propuštění má zranění, je na státu, aby poskytl dostatečné a přesvědčivé vysvětlení, jak byla tato zranění způsobena. Pokud tak stát neučiní, vyvstane otázka pod čl. 3 EÚLP [rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91, § 34; takto standardně to bývá formulováno v pozdějších případech, viz např. *Gäfgen*, § 92]. Pokud tedy stěžovatel prokáže, že byl zadržen v dobrém zdravotním stavu a propuštěn se zraněními (zpravidla musí dodat lékařskou zprávu dokumentující zranění), důkazní břemeno se přesouvá na stát, aby Soud přesvědčil, že se stěžovatelem nebylo špatně zacházeno.

Z hlediska váhy lékařské zprávy jako důkazního materiálu bude vždy lepší, když oběť bude vyšetřena co nejdříve, nejlépe ihned po propuštění z detence. Soud však toleruje i určitou prodlevu mezi propuštěním a návštěvou lékaře, a tedy vystavení lékařské zprávy dokumentující zranění, pokud je rozumně vysvětlena. Např. ve věci *Balogh proti Maďarsku* stěžovatel navštívil lékaře ihned poté, co dorazil do svého města, což však bylo dva dny po propuštění: „Soud se zdráhá přikládat nějaký rozhodující význam tomuto zpoždění, které každopádně nelze považovat za natolik významné, aby ohrozilo případ pod článkem 3“ [rozsudek, 20. 7. 2004, č. 47940/99, § 49].

Stížnost ve věci *Jeong proti České republice* na špatné zacházení na policejní stanici Soud odmítl jako zjevně neopodstatněnou právě z důvodu, že stěžovatel neposkytl žádnou lékařskou zprávu o svých údajně utrpěných zraněních [rozhodnutí, 13. 2. 2007, č. 34140/03, oddíl 1.1.3; obdobně srov. *Hadžiu proti České republice*, rozhodnutí, 4. 11. 2003, č. 52110/99, kde lékařské zprávy, které stěžovatel poskytl, neprokázaly zranění utrpěné ve věznici].

Tento přesun důkazního břemene Soud ve věci *Ribitsch* odůvodnil faktem, že stěžovatel byl zcela v moci policie. Je zřejmé, že obstarání si důkazů o špatném zacházení v takové situaci by bylo pro stěžovatele krajně obtížné. Pokud jedinými svědky jsou oběť a policisté, tak by zpravidla proti sobě stálo osamocené tvrzení stěžovatele a poté několika policistů, pachatelů. Stěžovatel by tedy důkazní břemeno unesl pouze výjimečně.

Pokud stát chce namítat, že ke zranění nedošlo v detenci, ale při zatýkání, je na něm, aby to prokázal, a to zpravidla lékařskou zprávu [*Altay proti Turecku*, rozsudek, 22. 5. 2001, č. 22279/93, § 54].

Ve věci *Rehbock proti Slovinsku* [rozsudek, 28. 11. 2000, č. 29462/95] Soud na rozdíl od předchozího případu *Klaas proti Německu* ten samý princip přenosu důkazního břemene na stát aplikoval na situaci zatýkání a požadoval po slovinské vládě, aby prokázala, že síla použitá při zatýkání nebyla nepřiměřená [rozsudek, 22. 9. 1993, č. 15473/89, § 72]. V dané věci stát toto své břemeno neunesl. Tento přesun důkazního břemene Soud aplikoval i v následujících případech zatýkání [viz např. *Fyodorov a Fyodorova proti Ukrajině*, rozsudek, 7. 7. 2011, č. 39229/03, § 65 a 67].

Přesun důkazního břemene platí i u stížnosti na nevyhovující podmínky detence. Stát musí Soudu poskytnout důkazy, že podmínky detence byly vyhovující. Pokud tak neučiní, Soud bude případ posuzovat na základě faktů uvedených stěžovatelem [viz např. *Fedotov proti Rusku*, rozsudek, 25. 10. 2005, č. 5140/02, § 59–61].

Ve věci *Dobri proti Rumunsku* nebylo zřejmé, kdy se stěžovatel nakazil tuberkulózou, zda před uvězněním nebo ve věznici. Soud řekl, že bylo povinností státu stěžovatele vyšetřit při příchodu do věznice, a pokud tak

neučinil, nelze vyčítat stěžovateli, že nemůže prokázat, že byl uvězněn v dobrém zdravotním stavu a onemocněl až ve vězení [rozsudek, 14. 12. 2010, č. 25153/04, § 51 a 53].

III. Mučení

1. Definice

9. **[Definice]** Úmluva neobsahuje definici ani jednoho z druhů špatného zacházení. V případě mučení Soud přihlíží k definici zakotvené v Úmluvě proti mučení, kde jím je chápáno

*jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí, nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.*²⁷³

S ohledem na tuto definici mučení v EÚLP obsahuje čtyři definiční znaky: a) úmyslné jednání, b) působení silné bolesti, c) veřejným činitelem, d) s daným účelem [viz *Selmouni proti Francii*, rozsudek velkého senátu, 28. 7. 1999, č. 25803/94, § 97 a 98].²⁷⁴

V praxi Soudu je mučení od dalších druhů špatného zacházení odlišeno zejména vyšší intenzitou způsobeného utrpení, když mučením je zacházení, které způsobuje „velmi závažné a kruté utrpení“ [*Irsko proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71, § 167]. Posuzování této „závažnosti“ závisí na stejných faktorech jako zkoumání, zda zacházení vůbec překračuje práh intenzity potřebný pro aplikaci čl. 3 [*Selmouni*, § 100: blíže bod 2].

Určitý problém může v praxi činit požadavek účelu zacházení. Není totiž zřejmé, zda působení utrpení z čistě sadistických důvodů by mohlo být považováno za mučení. Soudce Matscher ve svém separátním stanovisku ve věci *Irsko proti Spojenému království* se domníval, že ano. Nicméně i pokud tomu tak nebude, tak půjde o nelidské zacházení, u kterého se účel nevyžaduje.

Co bude považováno za mučení, se také vyvíjí v čase. Ve věci *Selmouni* Soud upozornil, že vzhledem k tomu, že Úmluva je „živým nástrojem, který musí být vykládán ve světle dnešních podmínek“, tak určité činy, které dříve nebyly klasifikovány jako mučení, ale jako nelidské a ponižující zacházení, jím mohou být v budoucnu: „[Soud] je toho názoru, že zvyšující se vysoký standard vyžadovaný v oblasti ochrany lidských práv a základních svobod v důsledku nutně vyžaduje větší přísnost při hodnocení porušení základních hodnot demokratických společností“ [§ 101]. V daném případě byl stěžovatel při několikadenních výsledích opakovaně bit na celém těle, dále byl vláčen za vlasy, musel běžet uličkou mezi policisty, kteří mu podráždili nohy, jeden policista si obnažil úd a vyzval ho, ať ho orálně uspokojí, a poté ho pomočil atd. Podle Soudu šlo o mučení.

Pro shledání mučení však není třeba fyzického násilí. I čistě psychické násilí, pokud má dostatečně závažné dopady, může být posouzeno jako mučení. Dosud však čistě

psychické mučení Soud neshledal. Vždy šlo prozatím o kombinaci fyzického a psychického násilí.²⁷⁵ Ve věci *Gäfgen proti Německu* Soud hrozbu mučením považoval za nelidské zacházení [rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 93, 131].

2. Aplikace

10. **[Příklady mučení]** Vedle výše uvedené věci *Selmouni proti Francii* [rozsudek velkého senátu, 28. 7. 1999, č. 25803/94] Soud za mučení považoval např. následující jednání: tzv. palestinské věšení, kdy nahá osoba je zavěšena za ruce, které jsou svázané za zády [*Aksoy proti Turecku*, rozsudek, 18. 12. 1996, č. 21987/93, § 64], tzv. falaka, tedy bití chodidel [*Corsacov proti Moldavsku*, rozsudek, 4. 4. 2006, č. 18944/02, § 65–66], znásilnění zadržené dívky policistou [*Aydın proti Turecku*, rozsudek, 25. 9. 1997, č. 23178/94, § 86], jako i znásilnění muže v detenci obuškem [*Zontul proti Řecku*, rozsudek, 17. 1. 2012, č. 12294/07, § 92], elektrické šoky [*Mikheyev proti Rusku*, rozsudek, 26. 1. 2006, č. 77617/01, § 129 a 135], či kombinace jednání zahrnující bití, postřiky vodou, bránění ve spánku, vyhrožování smrtí a znásilněním [*Batı a další proti Turecku*, rozsudek, 3. 6. 2004, č. 33097/96].

Při shledání mučení ve věci *Menesheva proti Rusku* vzal Soud v potaz, že šlo o devatenáctiletou dívku, která byla zvláště zranitelná. Stěžovatelka byla vyslýchána několika policisty (muži) a přitom byla dvakrát zbita, bylo jí nadáváno a vyhrožováni jí také znásilněním a fyzickým násilím vůči její rodině [rozsudek, 9. 3. 2006, č. 59261/00, § 61–62].

Násilné podávání potravy pomocí gumové hadičky vložené do krku, které nebylo lékařsky vyžadováno, Soud považoval za mučení ve věci *Nevmerzhiťsky proti Ukrajině* [rozsudek, 5. 4. 2005, č. 54825/00]. Oproti tomu ve věci *Herczegfalvy proti Rakousku* nebylo vůbec shledáno porušení čl. 3, neboť Soud byl přesvědčen, že násilné podávání potravy bylo lékařsky odůvodněno [rozsudek, 24. 9. 1992, č. 10533/83, § 82].

Opakované bití vězňů gumovými obuškami bez nějakého důvodu či z důvodů jako např., že vězeň odpověděl dozorcům příliš tiše, či odmítl roztáhnout ruce a nohy pro potřeby osobní prohlídky, Soud jednomyslně považoval za mučení ve věci *Dedovskiy a další proti Rusku* [rozsudek, 15. 5. 2008, č. 7178/03, § 85]. Přitom poznamenal, že použití obušku nebylo striktně nutné a přiměřené kvůli nějakému jednání stěžovatelů [§ 81, 82] a bylo používáno spíše jako trest za neuposlechnutí rozkazu, což není přípustné [§ 83]. Lze tedy dovodit, že opakované používání nepotřebného (tedy nikoli např. v sebeobraně či při ochraně jiných osob) fyzického násilí vůči osobám v detenci bude mučením. Na druhou stranu ve věci *Popandopulo proti Rusku* jeden incident, kdy byl vězeň zbit obuškem, Soud považoval „jen“ za nelidské a ponižující zacházení [rozsudek, 10. 5. 2011, č. 4512/09].

IV. Nelidské a ponižující zacházení

1. Definice

11. **[Úvod]** Soud často mezi nelidským a ponižujícím zacházením nerozlišuje a jednoduše shledává porušení čl. 3 EÚLP bez bližší specifikace [viz např. *Ivan Vasilev proti Bulharsku*, rozsudek, 12. 4. 2007, č. 48130/99, § 65] či shledá, že zacházení bylo jak nelidské, tak ponižující [např. *Ribitsch proti Rakousku*, rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91, § 39], a proto tyto dva druhy špatného zacházení budou zde popsány v jednom

oddíle. Soud také zpravidla nečiní rozdíl mezi nelidským a ponižujícím zacházením při vypočítávání výše spravedlivého zadostiučinění pod čl. 41 EÚLP.

12. **[Nelidské zacházení]** Zacházení, které působí buď „přímo ublížení na zdraví“, nebo „intenzivní fyzické a psychické utrpení“, je nelidským zacházením [*Irsko proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71, § 167; *Gäfgen proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 93, 89].

13. **[Ponižující zacházení]** Zacházení, které vyvolává u oběti pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, které jsou schopny ji ponižit a pokořit a případně překonat její fyzický nebo duševní odpor, je ponižujícím zacházením [*Irsko proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71, § 167]. Takovým je také, pokud přimělo oběť chovat se proti své vůli nebo svědomí [*Keenan proti Spojenému království*, rozsudek, 3. 4. 2001, č. 27229/95, § 110]. Rovněž postačuje, aby oběť byla ponižena ve svých očích, i když ostatní to tak nevnímají, rovněž nevádí, že k ponižení nedošlo na veřejnosti [*Tyrer proti Spojenému království*, rozsudek, 25. 4. 1978, č. 5856/72, § 32]. Nicméně veřejnost zacházení je faktorem, který zvyšuje jeho závažnost, a je tedy brán v potaz při hodnocení, zda překročilo minimální práh závažnosti pro aplikaci čl. 3.

Na rozdíl od mučení, nelidské ani ponižující zacházení nemusí být úmyslné, lze je tedy spáchat i z nedbalosti, a nevyžaduje se sledování nějakého účelu [viz *Denizci a další proti Kypru*, rozsudek, 23. 5. 2001, č. 25316/94 a další, § 384–386]. Není tedy ani třeba, aby pachatelé měli výše uvedené úmysly, tedy způsobit bolest či oběť ponižit [viz např. *Jalloh proti Německu*, rozsudek velkého senátu, 11. 7. 2006, č. 54810/00, § 82]. I když tento faktor Soud bere v potaz [*Valašinas proti Litvě*, rozsudek, 24. 7. 2001, č. 44558/98, § 101].

14. **[Ospravedlnitelnost jednání]** Při zkoumání, zda se jedná o nelidské či ponižující zacházení, Soud bere v potaz, zda jednání bylo ospravedlnitelné. Tedy jednání, které má znaky špatného zacházení, nemusí být v rozporu s čl. 3 EÚLP, pokud sleduje nějaký legitimní důvod. Takovým může být např. použití násilí při zatýkání osoby (blíže bod 17). Aby se jednalo o nelidské či ponižující zacházení, tak „utrpení nebo ponižení musí v každém případě překročit nezbytnou míru utrpení a ponižení spojenou s danou formou legitimního zacházení nebo trestu“ [*Labita proti Itálii*, rozsudek velkého senátu, 6. 4. 2000, č. 26772/95, § 120].

2. Aplikace

15. **[Osoby v detenci]** Soud uznává, že osoby v detenci jsou ve zranitelném postavení, a proto „jakékoli použití fyzické síly, která nebyla striktně vynucena vlastním chováním [zadržené osoby], snižuje lidskou důstojnost a je v zásadě porušením práva zakotveného v čl. 3 Úmluvy“ [*Ribitsch proti Rakousku*, rozsudek, 4. 12. 1995, č. 18896/91, § 38]. Použití násilí vůči osobám, jejichž osobní svoboda je omezena, je tudíž nepřipustné, pokud to není striktně nezbytné pro nějaký legitimní účel (např. v sebeobraně, obraně jiných osob, obnovení pořádku, chová-li se osoba agresivně atd.). Standard striktní nezbytnosti, který je vyšší než samotná nezbytnost, dokládá, že stupeň použité síly nesmí být v žádném případě vyšší, než jaký postačuje k dosažení sledovaného účelu.

16. **[Vyšetřovací metody]** Článek 3 EÚLP se samozřejmě vztahuje i na používání různých vyšetřovacích metod, které nemohou být nelidské či ponižující. Těchto se týkal vůbec první případ, který Soud pod čl. 3 meritorně řešil. Ve věci *Irsko proti Spojenému království* byly následující metody používané britskou armádou v boji proti terorismu v kontextu nepokojů v Severním Irsku v první polovině 70. let 20. stol. shledány

nelidským zacházením: stání po několik hodin u zdi na špičkách nohou, černý pytel přes hlavu, vystavování velkému hluku, bránění spánku, malý přísun potravy a nápojů [§ 96]. Soud konstatoval, že těchto pět technik – aplikovaných kumulativně, promyšleně a po dlouhé hodiny – způsobilo těm, kdo je museli snášet, pokud ne přímo ublížení na zdraví, tak alespoň intenzivní fyzické a psychické utrpení a vyvolalo u nich navíc během výslechu akutní psychické poruchy. Z těchto důvodů proto spadaly do kategorie nelidského zacházení. Tyto techniky však byly také ponižující, neboť byly svou povahou způsobily vzbudit u jejich obětí pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, schopné je ponížít, pokouřit a překonat případně jejich fyzický nebo duševní odpor [rozsudek pléna, 18. 1. 1978, č. 5310/71, § 167]. Vzhledem k vyvíjejícímu se standardu ochrany (viz body 2 a 9) není však vyloučeno, že v současné době by takové jednání bylo charakterizováno jako mučení. V poslední době Soud použití násilí vůči osobám v detenci, pokud nejde jen o nahodilý incident, považuje za mučení (viz bod 10).

Ve věci *Gäfgen proti Německu* Soud hrozbu mučením považoval za nelidské zacházení [rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 93, 131].

17. [Násilí na zatýkaných osobách] Článek 3 nezakazuje použití síly pro zatčení osoby. Taková síla však musí být „zcela nezbytná“ (*indispensable/absolument nécessaire*) a nesmí být „nepřiměřená“ (*excessive/proportionné*) [*Ivan Vasilev proti Bulharsku*, rozsudek, 12. 4. 2007, č. 48130/99, § 63; a *Altay proti Turecku*, rozsudek, 22. 5. 2001, č. 22279/93, § 54].

Ve věci *Ivan Vasilev* došlo k porušení čl. 3 EÚLP, když dva policisté, po dostižení prchajícího stěžovatele, jej srazili na zem a několikrát udeřili obuškem a kopali do něj. Soud uzavřel, že takové jednání bylo „zjevně nepřiměřené“ (*clearly excessive*) [§ 64].

K závěru, že použitá síla byla naopak přiměřená, Soud dospěl ve věci, kdy dva kulturisté se odmítali podrobit výzvě majitelů posilovny a následně policistů, aby ji opustili. Následné snaze policistů je zatknout se aktivně fyzicky bránili a podrobili se, až když jeden z policistů vytáhl pistoli [*Berlínski proti Polsku*, rozsudek, 20. 6. 2002, č. 27715/95, § 65]. Soud vzal v potaz fyzickou sílu stěžovatelů a jejich chování, na které policisté museli reagovat odpovídající silou, aby zajistili výkon legitimního zákroku. Proto nedošlo k porušení, ani když v důsledku jednání policistů jeden ze stěžovatelů byl hospitalizován po dobu jedenácti dnů (zároveň však Soud poznamenal, že tak dlouhá doba nebyla nezbytná, když mohl být propuštěn již po čtyřech dnech). Tento případ lze odlišit od věci *Rehbock proti Slovinsku* [rozsudek, 28. 11. 2000, č. 29462/95], kde Soud byl ke státu přísnější a shledal porušení čl. 3. Důvodem bylo, že v této věci šlo o plánovanou akci, a stát tedy měl dostatek času se na zásah proti kulturistovi připravit a policisté nemuseli jednat spontánně jako ve věci *Berlínski* [viz § 62].

18. [Omezující prostředky] Použití veškerých omezujících prostředků musí sledovat nějaký legitimní účel a musí být přiměřené.

Nasazování pout při převozu vězňů či při zatýkání zpravidla nečiní problémy pod čl. 3, nepřesahuje-li to, co lze rozumně považovat za nezbytné za daných okolností. Je nutno vzít v potaz, zda existuje důvod se domnívat, že by se osoba bránila zatčení, snažila se utéci, způsobit zranění nebo škodu nebo zničit důkazy [viz *Raninen proti Finsku*, rozsudek, 16. 12. 1997, č. 20972/92, § 56].

Pokud však není spoutání nutné, půjde o porušení čl. 3. K tomu došlo např. ve věci *Istratii a další proti Moldavsku*, kde byl stěžovatel, vězeň, spoután při pobytu v nemocnici, přestože vzhledem k jeho zdravotnímu stavu neexistovalo nebezpečí útěku [rozsudek, 27. 3. 2007, č. 8721/05 a další, § 57]. K obdobnému závěru Soud dospěl ve věci *Kashavelov proti Bulharsku*, kdy stěžovateli byla systematicky po třináct let

nasazována pouta, kdykoli byl mimo celu. Soud poznamenal, že pro takové jednání vláda nepředložila žádné důvody, které by je ospravedlnily (např. pokusy o útěk, násilí), a souhlasil s názorem Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání („CPT“), že rutinní nasazování pout v bezpečném prostředí nemůže být považováno za opodstatněné [rozsudek, 20. 1. 2011, č. 891/05, § 39]. Příslušné úřady tedy musí vždy mít pro nasazování pout legitimní důvody.

Obdobně Soud vyžaduje proporcionalitu při používání jiných restriktivních opatření. Ve věci *Hénaf proti Francii* byl vězeň převezen před operací do nemocnice, kde byl přes noc přivázán za nohu řetězem ke své posteli. Soud shledal, že takové zacházení bylo nepřiměřené požadavkům bezpečnosti [rozsudek, 27. 11. 2003, č. 65436/01, § 56].

Ve věci *Wiktoro proti Polsku* byla stěžovatelka na záchytné stanici třemi zaměstnanci, z toho dvěma muži, násilím svlečena donaha a ponechána po dobu deseti hodin připoutána v cele popruhy k lůžku. Soud shledal porušení čl. 3. Na jednu stranu uznal, že v případě agresivního chování v podnapilém stavu je možno použít omezující popruhy za podmínky, že omezená osoba je pravidelně kontrolována. Nicméně v daném případě byl znepokojen délkou doby, kdy stěžovatelka byla takto imobilizována, a poznamenal, že vláda nijak nezdůvodnila nezbytnost takového opatření po tak dlouhou dobu [rozsudek, 31. 3. 2009, č. 14612/02, § 55].

Stejně principy se aplikují na používání omezujících prostředků v soudní síni. Držení obžalované osoby v poutech při soudním jednání bude ponižujícím zacházením, pokud spoutání nebude nutné např. pro bezpečnost veřejnosti [*Gorodnichev proti Rusku*, rozsudek, 24. 5. 2007, č. 52058/99, § 108]. Nutným však bylo takové opatření shledáno např. ve věci *Hadžiu proti České republice* [rozhodnutí, 4. 11. 2003, č. 52110/99], kde pro to existovaly bezpečnostní důvody, když se stěžovatel choval agresivně.

Ve věci *Khodorkovskiy proti Rusku* byl stěžovatel při soudních jednáních držen v železné kleci, což Soud považoval za ponižující zacházení [rozsudek, 31. 5. 2011, č. 5829/04, § 126].

Článek 3 EÚLP se samozřejmě aplikuje i na omezující prostředky použité vůči mentálně postiženým osobám drženým v různých detenčních zařízeních včetně psychiatrických nemocnic.²⁷⁶ Bezmocnost těchto osob dokonce podle Soudu vyžaduje zvýšenou ostražitost při přezkoumávání, zda nedošlo k porušení Úmluvy [*Herczegfalvy proti Rakousku*, rozsudek, 24. 9. 1992, č. 10533/83, § 82].

CPT uznává, že za výjimečných okolností je třeba použít omezující prostředky vůči mentálně postiženým osobám v detenci. Podle Standardů CPT:²⁷⁷

48. Používání prostředků fyzického omezení [popruhy, svěrací kazajky atd.] je ospravedlnitelné jen velmi zřídka a vždy musí být výslovně nařízeno lékařem nebo o něm musí být lékař neprodleně informován, aby ho mohl schválit. Je-li potřeba výjimečně použít prostředků fyzického omezení, musí být tyto při nejbližší příležitosti odstraněny; nikdy by neměly být použity, nebo jejich použití prodlužováno, jako forma trestu.

*CPT se příležitostně setkává s psychiatrickými pacienty, u kterých byly omezující prostředky použity po dobu několika dní; Výbor zdůrazňuje, že pro něco takového neexistuje žádné terapeutické ospravedlnění a podle jeho názoru to lze považovat za špatné zacházení.*²⁷⁸

Ve věci *Herczegfalvy proti Rakousku* z důvodu agresivity a výhrůžek usmrcením vůči personálu byla stěžovateli po dobu 14 dní nasazována pouta a pás kolem kotníků. Soud, i když vyjádřil znepokojení zejména nad délkou doby, po kterou byla omezení použita, porušení čl. 3 neshledal, když jej vláda přesvědčila, že za daných okolností to bylo skutečně nezbytné [rozsudek, 24. 9. 1992, č. 10533/83, § 83]. Je však otázkou, zda by takové zacházení i nyní, o dvacet let později, bylo shledáno za slučitelné s Úmluvou.²⁷⁹

19. **[Osobní prohlídky]** Osobní prohlídka provedená příslušným způsobem, respektující lidskou důstojnost a sledující legitimní účel bude slučitelná s čl. 3. Avšak tam, kde způsob jejího provedení vykazuje ponižující prvky, které významně zvyšují ponižení nevyhnutelně spojené s touto procedurou, může dojít k porušení čl. 3 EÚLP [*Wieser proti Rakousku*, rozsudek, 22. 2. 2007, č. 2293/03, § 39]. Soud se tedy zajímá jednak o to, zda prohlídka je nezbytná z nějakého legitimního důvodu, a jednak o samotné podmínky jejího provedení.

První požadavek prohlídka nespĺnila např. ve věci *Wieser*, kde byl stěžovatel zadržen ve svém domě a svlečen policisty donaha. Podle Soudu prohlídka nebyla nutná a ospravedlnitelná z důvodu bezpečnosti, když stěžovatel měl již na rukou pouta a jejím cílem bylo najít zbraně, a tedy ne malé předměty, pro které může být nutné, aby byl dotyčný zcela vyslečen [§ 40]. Ve věci *Van der Ven proti Nizozemsku* byly osobní prohlídky po dobu tří a půl roku prováděny ve věznici pravidelně jednou týdně bez toho, aby zde existovaly přesvědčivé bezpečnostní důvody pro takovou praxi [rozsudek, 4. 2. 2003, č. 50901/99, § 62].

Přísnější je Soud na prohlídky, které zahrnují nejméně část těla. Ve věci *Frerot proti Francii* Soud shledal ponižujícím, ale ne již nelidským, zacházení, kdy stěžovatel byl podroben inspekci análního otvoru po každé návštěvě ve věznici. Dle Soudu takové intimní prohlídky prováděné automaticky bez nějakého zvláštního podezření, že stěžovatel skutečně něco skrývá, nebyly založeny na „přesvědčivých bezpečnostních potřebách“ či na „potřebě předejít nepokojům a zločinnosti“ [rozsudek, 12. 6. 2007, č. 70204/01, § 47]. Vedle toho však Soud neviděl jako problematické pravidelné prohlídky v jiných věznicích, které však nezahrnovaly anální otvor [§ 45].

Z důvodu ponižujících podmínek prohlídky došlo k porušení čl. 3 např. ve věci *Valašinas proti Litvě*, kde byl vězeň povinen se svléknout za přítomnosti dozorkyně a dozorců se dotýkali jeho pohlavních orgánů holými rukama [rozsudek, 24. 7. 2001, č. 44558/98, § 117]. Obdobně Soud shledal neslučitelnou se zákazem ponižujícího zacházení prohlídku ve věci *Iwańczuk proti Polsku* [rozsudek, 15. 11. 2001, č. 25196/94], která byla provedena před čtyřmi dozorců, kteří měli zsměšňující poznámky o stěžovatelově těle.

Obě podmínky však byly splněny např. ve věci *Wainwright proti Spojenému království*. Zde byli stěžovatelé podrobeni osobní prohlídce před návštěvou svého příbuzného ve věznici. Soud uznal, že ve vězení byly rozšířeny drogy a že věznice měla podezření, že drogy vnášejí příbuzní stěžovatelů [rozsudek, 26. 9. 2006, č. 12350/04, § 44]. Rovněž shledal, že stěžovatelé nebyli podrobeni žádným nemístným poznámkám a zejména se jich při prohlídce nikdo nedotýkal [§ 46]. Na druhou stranu však zároveň shledal, že tyto prohlídky nebyly slučitelné s čl. 8 EÚLP.

20. **[Násilné obstarávání důkazů]** Ve věci *Jalloh proti Německu* [rozsudek velkého senátu, 11. 7. 2006, č. 54810/00] se velký senát zabýval otázkou násilného podání léku na vyvolání zvracení osobě, u které policisté viděli, jak spolkla nějaký balíček, pravděpodobně s drogou:

71. Nicméně, jakýkoli násilný lékařský zákrok za účelem získání důkazů o trestné činnosti musí být přesvědčivě odůvodněn fakty konkrétního případu. To platí zvláště, pokud je cílem postupu získat z těla jedince

důkaz o tom trestném činu, ze kterého je podezřelý. Zvláště intruzivní povaha takového aktu vyžaduje přísný přezkum všech okolností. V této souvislosti je třeba náležitě zohlednit, o jak závažný trestný čin se jedná. Orgány musí rovněž prokázat, že vzaly v úvahu jiné metody získání daného důkazu. Dále takový postup nesmí s sebou nést žádné riziko trvalé újmy pro zdraví podezřelého [...].

72. Krom toho, stejně jako se zásahy prováděnými pro léčebné účely, způsob, jakým je člověk vystaven násilnému lékařskému zákroku za účelem získání důkazu z jeho těla, nesmí překročit minimální úroveň závažnosti stanovenou judikaturou Soudu pod článkem 3 Úmluvy. Zejména je třeba vzít v úvahu, zda dotyčná osoba v důsledku násilného lékařského zákroku prožila silnou fyzickou bolest nebo utrpení [...].

73. Další zásadní úvaha v takových případech je, zda násilný lékařský zákrok byl nařízen a proveden lékaři a zda dotyčná osoba byla pod stálým lékařským dohledem [...].

74. Další významným faktorem je, zda násilný lékařský zásah vedl k nějakému zhoršení zdravotního stavu dotyčné oběti a měl trvalé následky pro její zdraví [...].

V daném případě Soud shledal, že existovaly alternativní metody získání tohoto důkazu, jako sečkat, až balíček projde trávicím traktem; daná metoda představovala zdravotní riziko, na jehož následky již dvě osoby v Německu zemřely; lék byl podán pomocí síly hraničící s brutalitou – čtyři policisté stěžovatele drželi na zemi a trubička byla zavedena nosem do jeho žaludku; a stěžovatel nebyl řádně předem lékařsky vyšetřen. Z těchto důvodů Soud shledal porušení čl. 3 EÚLP, protože takové zacházení u stěžovatele vyvolalo fyzické a psychické utrpení intenzity, která překročila minimální práh požadovaný čl. 3 [§ 82].

Ve věci *Schmidt proti Německu* [rozhodnutí, 5. 1. 2006, č. 32352/02] lékařské odejmutí vzorku slin a krve nečinilo žádný problém z pohledu čl. 3 EÚLP a nebylo shledáno ani porušení čl. 8 EÚLP. Nicméně, k odběru by nemohlo dojít zvláště násilným způsobem, jako byl zákrok ve věci *Jalloh*.

Možno dodat, že použití důkazu v trestním řízení, který byl získán mučením, představuje flagrantní porušení čl. 6 EÚLP [*Othman (Abu Qatada) proti Spojenému království*, rozsudek, 17. 1. 2012, č. 8139/09, § 267]. K používání důkazů obstaraných v rozporu s čl. 3 EÚLP blíže kapitola XVI, bod 220.

21. **[Psychické násilí]** Špatné zacházení nemusí být fyzické. Soud už několikrát shledal, že psychické násilí bylo nelidským nebo ponižujícím zacházením.

Ve věci *Gäfgen proti Německu* Soud hrozbu mučením považoval za nelidské zacházení [rozsudek velkého senátu, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 93, 131].

Ve věci *Hasan Ilhan proti Turecku* Soud shledal, že vypálení domu bezpečnostními silami je porušením zákazu nelidského zacházení. Pro shledání porušení čl. 3 na rozdíl od předchozích případů, kdy Soud zkoumal ještě další podmínky, jako např. způsob zničení domů, zde stačilo, že stěžovatelé v daném domě bydleli, a vypálení domu je tedy obralo o střechu nad hlavou a museli se z dané vesnice odstěhovat [rozsudek, 9. 11. 2004, č. 22494/93, § 107]. Žádné další okolnosti již Soud nezkoumal. K porušení tedy dojde bez ohledu na případné osobní okolnosti obětí. Soud ve věci *Sejçuk a Asker proti Turecku* zdůraznil, že takové jednání by bylo nepřijatelné, i kdyby jeho účelem skutečně bylo zabránit používání domů teroristy, případně odradit ostatní od pomoci teroristům, jak namítala vláda [rozsudek, 24. 4. 1998, č. 23184/94, § 79].

Výjimečně může být špatným zacházením také porušení práv blízkých příbuzných. První takovéto případy se týkaly zmizení osob. Ve věci *Kurt proti Turecku* zmizel syn stěžovatelky, což dle Soudu u ní vyvolalo úzkost takové intenzity, že byla vystavena zacházení v rozporu s čl. 3. Při dosažení tohoto závěru Soud kladl velký důraz také na reakci orgánů, kdy stížností stěžovatelky na zmizení syna nebyla věnována náležitá pozornost [rozsudek, 25. 5. 1998, č. 24276/94, § 133]. Za podobných skutkových okolností velký senát porušení neshledal ve věci *Çakıcı proti Turecku* [rozsudek velkého senátu, 8. 7. 1999, č. 23657/94], kde šlo o bratra oběti, a formuloval tyto principy:

98. [...] *Aby člen rodiny byl obětí, bude záviset na existenci zvláštních faktorů, které dávají utrpení stěžovatele rozměr a charakter odlišný od emocionálního strádání, které lze považovat v případě závažného porušení lidských práv příbuzných za nevyhnutelné. Důležitými prvky budou blízkost rodinného vztahu [v této souvislosti bude určitou váhu hrát vazba rodič-dítě], konkrétní okolnosti vztahu, do jaké míry byl člen rodiny svědkem předemětných událostí, zapojení rodinného příslušníka do pokusů získat informace o zmizelých osobách a způsob, jakým orgány odpověděly na tyto dotazy.*

Ve věci *Mubilanzila Mayeka a Kaniki Mitunga proti Belgii* Soud shledal porušení čl. 3 u matky z důvodu detence její pětileté dcery. Zde Soud potvrdil výše uvedené principy a upřesnil, že „[p]odstata takového porušení spočívá v reakcích orgánů a jejich postoji k situaci [detence], když je jim dána na vědomí. Zvláště s odkazem na tento faktor se může rodič přímo dovolávat postavení oběti jednání orgánů“ [rozsudek, 12. 10. 2006, č. 13178/03, § 61]. Ke konkrétnímu případu Soud uvedl:

62. *Co se týče chování belgických úřadů vůči první stěžovatelce [matce], vyplývá z materiálu před Soudem, že jediné opatření, které belgické orgány přijaly, bylo sdělení, že její dcera byla zadržena, a poskytnutí telefonního čísla, kde mohla být dosažena. Soud nemá pochyb o tom, že jako matka první stěžovatelka v důsledku zadržení své dcery utrpěla hluboké utrpení a úzkost. S ohledem na okolnosti případu Soud dospěl k závěru, že úroveň závažnosti potřebná pro porušení článku 3 Úmluvy byla v projednávané věci dosažena.*

22. **[Další formy nelidského a ponižující zacházení]** Zde vyjmenujeme bez dalšího některé další formy špatného zacházení shledané Soudem.

Souladně s dalšími lidskoprávními orgány Soud považuje za neslučitelnou s čl. 3 tzv. ženskou obřízku [viz *Collins a Akaziebie proti Švédsku*, rozhodnutí, 8. 3. 2007, č. 23944/05]. V rozporu s čl. 3 je také sterilizace bez informovaného souhlasu [V. C. *proti Slovensku*, rozsudek, 8. 11. 2011, č. 18968/07, § 120].

Oholení hlavy vězně bylo shledáno za ponižující zacházení ve věci *Yankov proti Bulharsku* [rozsudek, 11. 12. 2003, č. 39084/97, § 120]. Naopak zakrytí hlavy pytlkem při zatýkání nebezpečného zločince není porušením čl. 3, ani když byl takto stěžovatel převážen a prezentován před soudcem [*Portmann proti Švýcarsku*, rozsudek, 11. 10. 2011, č. 38455/06, § 56].

Ponižujícím zacházením bylo neustálé odsuzování a věznění stěžovatele, který z důvodu svého pacifistického přesvědčení opakovaně odmítal nastoupit povinnou vojenskou službu a obléci uniformu [*Úlke proti Turecku*, rozsudek, 24. 1. 2006, č. 39437/98, § 63].

Ve věci *Kypr proti Turecku (č. 4)* Soud shledal, že přímá rasová diskriminace je ponižujícím zacházením [rozsudek velkého senátu, 10. 5. 2001, č. 25781/94, § 309–310]. Oproti tomu nepřímá rasová diskriminace zpravidla k porušení čl. 3 nepovede [*D. H. a další proti České republice*, rozhodnutí, 1. 3. 2005, č. 57325/00, bod 3]. Soud v této věci uznal, že odlišné zacházení mohou stěžovatelé vnímat jako bolestné či nespravedlivé, nebylo však z něj zřejmé pohrdání či nedostatečný respekt k osobnosti

stěžovatelů a nesměřovalo k jejich ponižení nebo pokoření. Soud uvedl, že „stěžovatelé nepředložili dostatečně konkrétní průkazné skutečnosti na podporu svého tvrzení, že tvrzené zacházení dosáhlo hranice závažnosti požadované ustanovením, jehož se dovolávají“ [tamtéž, oddíl 3].

Ve věci *Smith a Grady proti Spojenému království* Soud nevyloučil, že diskriminace na základě sexuální orientace může vyvolat problém na poli čl. 3, nicméně na základě faktů zde porušení neshledal [rozsudek, 27. 9. 1999, č. 33985/96, § 121–122].

Ve věci *P. F. a E. F. proti Spojenému království* [rozhodnutí, 23. 11. 2010, č. 28326/09] Soud shledal za nelidské a ponižující zacházení jednání stoupenců monarchie v Severním Irsku, kteří se po zhruba dva měsíce snažili zabránit katolickým dětem v docházení do školy skrze jejich čtvrt'. Během tohoto období předmětnou ulici musely hlídat stovky policistů a vojáků. Přesto loajalisté např. házeli na děti a jejich rodiče cihly, odpadky, balonky naplněné močí či psími exkrementy, křičeli nadávky, včetně nadávek sexuálního charakteru, či výhrůžky smrtí atd. [§ 15]. Podle Soudu takové jednání bylo nelidské a ponižující, protože bylo „plánované, trvalo dva měsíce, mělo v úmyslu způsobit strach a utrpení malým dětem při cestě do školy a jejich rodičům a zjevně vyústilo v podstatné psychické utrpení“ [§ 38].

Oproti tomu použití pepřového spreje proti demonstrantům není porušením čl. 3. Soud vzal v potaz, že tento prostředek není toxický a nemá dlouhodobé negativní účinky [*Çiloğlu a další proti Turecku*, rozsudek, 6. 3. 2007, č. 73333/01, § 26, 27].

Samozřejmě i další zacházení mohou představovat ponižující či nelidské zacházení. Vždy je třeba vzít v potaz všechny relevantní okolnosti a určit, zda utrpení či ponižení oběti překročilo minimální úroveň závažnosti pro aplikaci čl. 3 (blíže bod 2).

V. Nelidský a ponižující trest

23. **[Úvod]** I když určitý stupeň utrpení je obsažen v každém trestu, Soud zdůrazňuje, že aby byl dotčen čl. 3 EÚLP, tak „utrpení a ponižení musí v každém případě překročit nezbytnou míru utrpení a ponižení spojenou s danou formou legitimního zacházení nebo trestu“ [*Kafkaris proti Kypru*, rozsudek velkého senátu, 12. 2. 2008, č. 21906/04, § 96]. Obdobně jako u špatného zacházení tak i u trestu existuje hranice, která musí být překročena, aby došlo k porušení čl. 3. Soud bere v potaz praxi států, a proto např. v Evropě tradiční trest, jakým je odnětí svobody, je v zásadě sám o sobě z pohledu Úmluvy neproblematický. Soud však často shledává porušení čl. 3, pokud jde o podmínky jeho výkonu.

24. **[Trest smrti]** Vzhledem k tomu, že čl. 2 EÚLP trest smrti výslovně připouští, snahy jeho oponentů se historicky zaměřovaly na jeho napadání pod čl. 3. Blíže k trestu smrti však srov. kapitolu XI, bod 19.

Ve věci *Soering proti Spojenému království* [rozsudek pléna, 7. 7. 1989, č. 14038/88] měl být stěžovatel vydán do USA, kde mu hrozil trest smrti za vraždu. Soud ve svém rozsudku, který patří mezi jeho nejznámější, však shledal, že tímto vydáním by Británie porušila své závazky pod čl. 3 EÚLP. Nebylo to však z důvodu, že by samotný trest smrti byl trestem nelidským, ale v důsledku tzv. syndromu čekání na smrt (*death row phenomenon/syndrome du couloir de la mort*), čili psychického strádání osob čekajících na smrt. Soud svůj závěr odůvodnil čtyřmi argumenty: délkou detence mezi rozsudkem a jeho vykonáním, podmínkami ve věznici, osobní charakteristikou stěžovatele (věk a psychický stav) a existencí alternativy – vydání ke stíhání v Německu. Následně se objevily dvě různé interpretace tohoto rozsudku. Podle široké interpretace délka

detence před popravou sama o sobě může být nelidským zacházením.²⁸⁰ Naopak, podle úzké interpretace další okolnosti případu, zejména podmínky detence, jsou zásadní pro případné shledání porušení zákazu nelidského zacházení.²⁸¹

Soud, i když to nikdy nevyslovil zcela explicitně, patrně preferuje širokou interpretaci. Ve věci *Poltoratskiy proti Ukrajině* osoba odsouzená na smrt čekala ve vězení pět let, než byl tento druh trestu zrušen. Po prvních patnácti měsících však existovalo moratorium na popravy. Soud k tomu řekl: „Stěžovatel musel být ve stavu určité nejistoty, strachu a úzkosti, pokud šlo o jeho budoucnost. Nicméně, Soud má za to, že hrozba, že trest bude vykonán a s tím související pocity strachu a úzkosti u odsouzenců k smrti se musely postupem času zmenšit, když faktické moratorium bylo stále platné“ [rozsudek, 29. 4. 2003, č. 38812/97, § 135]. Pro Soud tedy byla délka strávená v cele smrti příliš krátká (15 měsíců), případně nešlo již *de facto* o celou smrt, když bylo platné moratorium. Ve věci *Einhorn proti Francii* Soud také podpořil tuto širokou interpretaci: „Soud opakuje, že ... ,syndrom čekání na smrt' může v určitých případech být považován za zacházení, které překračuje práh daný čl. 3 Úmluvy, zejména s ohledem na dobu strávenou v extrémních podmínkách, existenci rostoucí úzkosti z čekání na popravu a osobních podmínek daného vězně“ [rozhodnutí, 16. 10. 2001, č. 71555/01, § 26].²⁸²

Nutno také dodat, že uložení trestu smrti v řízení, které nesplňuje všechny podmínky spravedlivého procesu pod čl. 6 EÚLP, bude porušením čl. 3 EÚLP [*Öcalan proti Turecku*, rozsudek velkého senátu, 12. 5. 2005, č. 46221/99, § 175].

V současné době se však zdá, že tyto úvahy již nemají praktický význam, když trest smrti je čl. 3 zakázán bez dalšího, a je tedy považován za nelidský trest (blíže kapitola XI, bod 20).

25. **[Trest odnětí svobody na doživotí]** Některé státy, zejména latinskoamerické a na evropském kontinentě např. Španělsko, Portugalsko či Norsko, považují trest odnětí svobody na doživotí za nelidský a neslučitelný s požadavkem na reformační a rehabilitační účel trestu.²⁸³ Obdobně Německý ústavní soud v roce 1977 rozhodl, že trest na doživotí bez možnosti propuštění je v rozporu s principem ochrany lidské důstojnosti zakotvené v čl. 1 Základního zákona a ústavním principem přiměřenosti [21. 6. 1977, BVerfGE, 45, 187; EuGRZ, 1977, 267].

Ve věci *Kafkaris proti Kypru* velký senát deseti hlasy proti sedmi potvrdil dřívější judikaturu Soudů, že odnětí svobody na doživotí pro dospělé pachatele může vyvolat problém na poli čl. 3, pouze pokud by takový trest byl *de facto* či *de iure* „neredukovatelný“ [rozsudek velkého senátu, 12. 2. 2008, č. 21906/04, § 97 a 100]. V dané věci tomu tak nebylo, když stěžovatel měl možnost požádat o milost prezidenta republiky a navíc již v minulosti bylo několik takových milostí uděleno. Soudu nevadilo, že jde o diskreční pravomoc, na kterou není právní nárok [§ 103]. Pro disentující soudce možnost udělení milosti, tedy diskreční pravomoc neregulovaná žádnými bližšími pravidly, nebyla dostatečná.

Principy z věci *Kafkaris* byly následně aplikovány např. ve věci *Iorgov (II) proti Bulharsku*, kde dokonce Soudu nevadilo, že prezident zatím nikdy milost osobě odsouzené na doživotí neudělil [rozsudek, 2. 9. 2010, č. 36295/02, § 55, 59].

Pro Soud by tedy byl problematický pouze takový trest odnětí svobody na doživotí, kdy by pachatel byl zbaven jakékoli naděje na to, že se dostane na svobodu.

Ve věci *Törköly proti Maďarsku* [rozhodnutí, 5. 4. 2011, č. 4413/06] Soud většinou hlasů prohlásil za zjevně neopodstatněnou stížnost recidivisty odsouzeného na doživotí s možností podmíněného propuštění nejdříve za 40 let, což nastane v době, kdy mu bude 75 let. Stěžovatel přitom namítal, že statisticky je pro něj střední délka života pouze 70 let, a fakticky jde tedy o trest na doživotí. Nicméně tato teoretická možnost propuštění po 40 letech spolu s možností žádat o prezidentskou milost byla pro Soud dostatečná, aby shledal, že nešlo o neredukovatelný trest odnětí svobody na doživotí.

Ve věci *Schuchter proti Itálii* aplikoval Soud tyto principy v kontextu extradice do USA, kde stěžovatelka obviněná z několika trestných činů namítala, že jí mohou být sečteny tresty za jednotlivé činy, což by vedlo k extrémně dlouhému, fakticky doživotnímu trestu. Soud však stížnost shledal za zjevně neopodstatněnou, když poukázal na možnost žádat o milost a také možnost žádat o zmírnění trestu za výjimečných okolností [rozhodnutí, 11. 10. 2011, č. 68476/10, oddíl 2a].

Ve věci *Vinter a další proti Spojenému království* Soud však tuto svou judikaturu částečně přehodnotil a shledal, že trest na doživotí by mohl být problematický z pohledu čl. 3 pouze za splnění dalšího kritéria. Vedle *de facto* neredukovatelnosti trestu Soud zároveň požadoval, aby pokračující věznění nebylo možno již ospravedlnit žádným legitimním penologickým důvodem [rozsudek, 17. 1. 2012, č. 66069/09, § 93]. Rozsudek však byl přijat těsným poměrem hlasů (4 : 3) a navíc soudce De Gaetano ve svém souhlasném stanovisku vysvětlil, že trest nepovažoval za fakticky neredukovatelný. Není tedy jasné, do jaké míry souhlasil se zavedením nového kritéria, a zda tedy pro něj nebyla pouze menšina soudců. Rozsudek také, v době kdy šel tento komentář do tisku, nebyl konečný.

V České republice je možnost podmíněného propuštění osob odsouzených na doživotí zakotvena přímo v trestním zákoníku (srov. § 54 odst. 4 a § 88 odst. 5 TrZ).

26. **[Přiměřenost trestu]** Uložený trest by měl být přiměřený nebezpečnosti protiprávního jednání.²⁸⁴ Otázkou je, zda trest nepřiměřený může představovat trest nelidský.²⁸⁵ Soud, i když takový závěr nevyklučuje, se staví velmi rezervovaně k tomu, aby se stal nejvyšším evropským tribunálem, který bude přezkoumávat uložené tresty. Aby došlo k porušení čl. 3, musela by nepřiměřenost trestu být zvlášť závažná.

Ve věci *Gatt proti Maltě* stěžovatel porušil podmínky, za kterých byl podmíněně propuštěn z vazby, a v důsledku byl povinen zaplatit stanovenou záruku ve výši 23 300 eur. Tu však neuhradil, a proto mu bylo vyměřeno odnětí svobody v poměru jeden den za každých nezaplacených 11,50 eur, celkem tedy téměř pět a půl roku. Soud nevyloučil, že uložení trestu vzhledem ke všem okolnostem daného případu nepřiměřeného může představovat problém z hlediska čl. 3. Upozornil však, že odsoudit stát za porušení čl. 3 je velmi závažné a k tomu, aby daný případ spadal pod toto ustanovení, je třeba určitý minimální stupeň závažnosti daného jednání. V dané věci neshledal, že by byl takový stupeň dosažen [rozsudek, 27. 7. 2010, č. 28221/08, § 29]. Zároveň však shledal porušení čl. 5 EÚLP z důvodu nedostatků legislativy, která neumožnila zkoumat přiměřenost trestu, a v tomto kontextu vyslovil, že trest za porušení podmínek kauce byl nepřiměřený [§ 51].

Český Ústavní soud se problematikou přiměřenosti trestu zabýval např. v nálezu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. I. ÚS 601/04, § 41 a násl., kde shledal, že trest odnětí svobody na padesát let udělený v Thajsku za obchodování s drogami není ještě s ohledem na okolnosti případu nepřiměřený.

27. **[Tělesné tresty]** Ve věci *Tyrer proti Spojenému království* [rozsudek, 25. 4. 1978, č. 5856/72] byl stěžovatel soudem odsouzen ke třem ranám rákoskou na holé pozadí za napadení spolužáka. Trest byl vykonán na policejní stanici za přítomnosti tří policistů a stěžovatelova otce. Soud uvedl:

30. [...] aby byl trest „ponižující“ a v rozporu s čl. 3, ponižení či pokoření musí dosáhnout nějakého stupně a musí být v každém případě jiné než běžný prvek ponižení [obsažený v každém trestu]. Posouzení této otázky je, z podstaty věci, relativní: záleží na všech okolnostech případu a, zejména, na podstatě a souvislostech samotného trestu a způsobu jeho vykonání.

[...]

33. [...]

Podstatou soudně nařízených tělesných trestů je to, že zahrnují výkon fyzického násilí jednou lidskou bytostí na jiné lidské bytosti. Jde o institucionalizované násilí, tedy v dané věci násilí povolené zákonem, nařízené soudními orgány státu a prováděné policejními orgány státu [...]. Takže, i když trest neměl fyzicky na stěžovatele žádný závažný nebo dlouhotrvající dopad, přesto, když s ním bylo zacházeno jako s objektem v moci úřadů, trest představoval útok přesně na to, co má jako jeden z hlavních cílů článek 3 chránit, tedy důstojnost a fyzickou integritu osoby. Zároveň nelze vyloučit, že trest mohl mít nepříznivé psychické dopady.

Institucionalizovaný charakter tohoto násilí je dále umocněn celou aурou úředního postupu souvisejícího s trestem a tím, že ti, co jej vykonávali, byli pro pachatele zcela neznámí lidé.

Je pravda, že příslušné právní předpisy stanoví, že v každém případě musí být trest vykonán nejpozději do šesti měsíců po vynesení rozsudku. Nicméně, to nic nemění na skutečnosti, že uběhlo několik týdnů od odsouzení stěžovatele soudem pro mládež a že došlo k podstatným průtahům na policejní stanici, kde byl trest vykonán. Proto, vedle fyzické bolesti, kterou prožil, byl pan Tyrer podroben duševnímu utrpení v očekávání násilí, které na něm mělo být vykonáno.

Tímto rozsudkem Soud fakticky prohlásil úředně udělované tělesné tresty za neslučitelné s Úmluvou.

Pokud jde o tělesné tresty vykonané soukromými osobami, situace není takto jednoznačná a otázka, zda půjde o zacházení v rozporu s čl. 3, bude záviset na všech okolnostech případu.

Ve věci *Costello-Roberts proti Spojenému království* Soud pěti hlasy ku čtyřem usoudil, že potrestání sedmiletého chlapce třemi ranami teniskou na pozadí přes kalhoty od ředitele soukromé školy nepřekročilo minimální práh závažnosti pro aplikaci čl. 3 [rozsudek, 25. 3. 1993, č. 13134/87, § 32]. Ve věci *Campbell a Cosans proti Spojenému království* [rozsudek, 25. 2. 1982, č. 7511/76 a 7743/76] Soud shledal, že pouhá možnost ukládání tělesných trestů ve státních školách, tedy fakticky hrozba, že jim žáci mohou být vystaveni, neporušuje čl. 3 EÚLP (Soud však shledal porušení druhé věty čl. 2 Protokolu č. 1 v případě rodičů).

Oproti tomu ve věci *A. proti Spojenému království* vícenásobné bití rákoskou devítiletého chlapce jeho otčímem bylo dostatečně závažné, aby byl čl. 3 aplikován [rozsudek, 23. 9. 1998, č. 25599/94, § 21]. Soud následně shledal porušení pozitivních závazků státem.

Soukromé tělesné tresty tedy nejsou vyloučeny čl. 3 EÚLP absolutně, ale pouze pokud jejich závažnost dosáhne určitého stupně (jaké faktory jsou brány v potaz, blíže bod 2).

VI. Podmínky detence

1. Obecné podmínky detence

28. **[Úvod]** Velká část porušení čl. 3 EÚLP pramení z nevyhovujících podmínek detence. Ustálenou judikaturou již od dob *Řeckého případu* [Dánsko, Norsko, Švédsko a Nizozemsko proti Řecku (č. 1), zpráva EKLP, 5. 11. 1969, č. 3321/67 a další] rozhodovaného bývalou Evropskou komisí pro lidská práva je, že „podmínky detence mohou někdy představovat nelidské nebo ponižující zacházení“ [Dougoz proti Řecku, rozsudek, 6. 3. 2001, č. 40907/98, § 46]. Jde o zvláštní závazek státu zajistit, že osoby, které jsou v detenci, tedy zcela v jeho moci, nejsou vystaveny podmínkám v rozporu s požadavky čl. 3 EÚLP. Soud přitom nebere ohled na případné námitky nedostatečných finančních prostředků [Mamedova proti Rusku, rozsudek, 1. 6. 2006, č. 7064/05, § 63; Elefteriadis proti Rumunsku, 25. 1. 2011, č. 38427/05, § 48].

Požadavky na lidské podmínky detence se aplikují bez ohledu na důvod a místo detence. Není podstatné, zda jde o detenci v kontextu trestního řízení, či např. z důvodu ochrany života a zdraví např. podle čl. 5 odst. 1 písm. e) EÚLP [Stanev proti Bulharsku, rozsudek velkého senátu, 17. 1. 2012, č. 36760/06, § 206: detence pacienta údajně trpícího schizofrenií v domě sociální péče]. Aplikované principy jsou u všech druhů detence obdobné.

Soud se ve svých závěrech často opírá o Evropská vězeňská pravidla a standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) [viz např. Dobri proti Rumunsku, 14. 12. 2010, č. 25153/04, § 51, kde odkázal na standardy týkající se prevence nakažlivých chorob]. Zrovna tak Soud často přihlíží k závěrům CPT ohledně situace v konkrétním detenčním zařízení [viz *tamtéž*, § 54]. Proto budou-li podmínky ve věznici v souladu s těmito standardy, zpravidla nepůjde o situaci porušující čl. 3 EÚLP.²⁸⁶

Různá omezení kladená na osoby zbavené svobody Soud často zkoumá také na poli práva na respektování soukromého a rodinného života (blíže kapitola XVIII, bod 63 a násl.).

Ve věci *Peers proti Řecku* [rozsudek, 19. 4. 2001, č. 28524/95] byl stěžovatel uvězněn s jedním dalším spoluvězněm po dva měsíce v podmínkách, které delegáti Komise, kteří věznici navštívili, popsali následovně:

53. [...] *cela měřila 2,27 m krát 3 m. Vzhledem k tomu, že v ní nebylo prakticky žádné okno, byla cela klaustrofobická. [...] Cely, kde byli dva vězni, byly velmi stísněné. Vězni museli prakticky být na svých postelích. Nebyla tam žádná plenta oddělující záchod od zbytku cely. Záchod byl vedle postelí. Někteří vězni si tam dali závěsy sami. V celém sektoru věznice bylo velké horko. Z důvodu absence ventilace bylo v celách nesnesitelné horko „jako v troubě“. Vzduch byl zatuchlý a z cel vycházel zápach. Všechny cely byly ve špatném stavu a velmi špinavé. Někteří vězni si stěžovali na krysy v celách. Cela [ve které byl tehdy vězněn stěžovatel] neměla umyvadlo. Byl tam kohoutek. Podle stěžovatele, který delegáty během inspekce doprovázel, byl kohoutek instalován nedávno. [...] Celu stěžovatele bylo možno srovnat se středověkým podzemním žalářem. Obecná atmosféra byla odporná.*

Soud shledal takové podmínky detence za neslučitelné s čl. 3 Úmluvy:

74. *Ve světle právě uvedeného se Soud domnívá, že v daném případě není žádný důkaz o úmyslu pokořit nebo ponížit stěžovatele. Přesto Soud poznamenává, že i když otázka, zda účelem zacházení bylo oběť ponížit nebo pokořit, je faktorem, který je brán v potaz, absence takového účelu nemůže jednoznačně vyloučit shledání porušení článku 3 [...]*

75. *Ve skutečnosti v daném případě faktem zůstává, že odpovědné orgány nepřijaly žádné kroky ke zlepšení objektivně nepřijatelných podmínek detence stěžovatele. Podle Soudu toto opomenutí ukazuje na absenci respektu ke stěžovateli. Soud bere zejména v potaz, že po nejméně dva měsíce musel stěžovatel*

trávit podstatnou část každého dne prakticky pouze na svém lůžku v cele, která neměla ventilaci ani okna a ve které bylo občas nesnesitelné horko. Musel také používat záchod za přítomnosti jiného vězně a být přítomen, když byl záchod používán jeho spoluvězněm. Soud není přesvědčen tvrzeními vlády, že tyto podmínky nezasáhly stěžovatele způsobem neslučitelným s čl. 3. Naopak, podle názoru Soudu tyto vězeňské podmínky, na které si stěžuje, snížily stěžovateli lidskou důstojnost a vyvolaly u něj pocity utrpení a méněcennosti schopné jej pokořit a ponížit a možná zlomit jeho fyzický či psychický odpor.

Ve věci *Kalashnikov proti Rusku* [rozsudek, 15. 7. 2002, č. 47095/99] Soud obdobně shledal podmínky detence stěžovatele za neslučitelné s čl. 3 EÚLP. Přitom rekapituloval a formuloval následující principy:

95. [...] Při posuzování, zda konkrétní forma zacházení je „ponižující“ ve smyslu článku 3, Soud přihlíží k tomu, zda jeho účelem je pokořit a ponížit dotčenou osobu a zda, co se týče jeho důsledků, negativně ovlivnilo jeho nebo její osobnost způsobem neslučitelným s čl. 3 [...]. Nicméně, absence takového účelu nemůže jednoznačně vyloučit konstatování porušení článku 3 [...]. Vyvolané utrpení a ponížení musí v každém případě překročit nevyhnutelný prvek utrpení nebo ponížení spojený s danou formou legitimního zacházení nebo trestu.

Opatření, která zbavují osobní svobody, mohou často takový prvek zahrnovat. Přesto nelze říci, že vazba sama o sobě vyvolává problém na poli článku 3 Úmluvy. Stejně tak není možné tento článek vykládat tak, že stanoví obecnou povinnost propustit vězně ze zdravotních důvodů, nebo ho umístit v civilní nemocnici, aby mohl získat zvláštní lékařské ošetření.

Nicméně, na základě tohoto ustanovení musí stát zajistit, aby osoba byla držena v podmínkách, které jsou slučitelné s respektem k její lidské důstojnosti, aby způsob a metody provedení opatření jí nezpůsobily úzkost nebo utrpení překračující nevyhnutelnou míru utrpení, která je detenci vlastní, a aby, s ohledem na praktické požadavky odnětí svobody, její zdraví a pohoda byly dostatečně zajištěny [...].

Při posuzování podmínek detence je třeba vzít v úvahu jejich kumulativní účinek stejně jako konkrétní tvrzení stěžovatele [...].

Kromě přeplněné cely, špatných sanitárních a hygienických podmínek v cele apod., Soud v dané věci vyjádřil „vážné znepokojení“ nad skutečností, že stěžovatel byl po určitou dobu uvězněn společně s osobami trpícími syfilisem a tuberkulózou [§ 98], tedy nakažlivými chorobami, které vážně ohrozily jeho zdraví.

Mezi další faktory, které Soud posuzuje, patří množství a kvalita jídla, zda vězni dostávají čisté prádlo, a dostupnost práce, vzdělávacích a oddechových aktivit [viz *Valašinas proti Litvě*, rozsudek, 24. 7. 2001, č. 44558/98, § 108–111].

Ve věci *Hellig proti Německu* Soud shledal porušení čl. 3, když byl stěžovatel po dobu sedmi dní v cele sám nahý, údajně z důvodu prevence sebeublížení. Nicméně toto nebezpečí nebylo prokázáno a navíc, jak doporučuje CPT, lze v takových situacích vězni poskytnout neroztrhatelné oblečení [rozsudek, 7. 7. 2011, č. 20999/05, § 56].

Při posuzování porušení čl. 3 z důvodu špatných podmínek detence se aplikují stejné principy jako obecně u čl. 3. Tedy posuzování, zda podmínky jsou nevyhovující, bude záležet na všech okolnostech případu, délce zacházení, fyzických a psychických dopadech na stěžovatele a v některých případech na pohlaví, věku a zdravotním stavu oběti [*Kudła proti Polsku*, rozsudek velkého senátu, 26. 10. 2000, č. 30210/96, § 91; aplikováno čistě na podmínky detence viz např. *Fedotov proti Rusku*, rozsudek, 25. 10. 2005, č. 5140/02, § 62].

Stát nebude odpovědný za nelidské podmínky detence, které jsou však vyvolány vězni samotnými, pokud je zlepšení podmínek na rozhodnutí samotné oběti [viz *McFeeley a další proti Spojenému království*, rozhodnutí EKLP, 15. 5. 1980, č. 8317/78, § 54 : tzv. špinavý protest republikánských vězňů v severoirských věznicích, při kterém vězni odmítali používat umývárny a toalety, své výkaly a zbytky jídel rozmazávali po stěnách cel a zničili veškeré vybavení cel, které tak byly zcela holé].

29. **[Přeplněnost]** Jedním z nejpálčivějších problémů evropských věznic je jejich přeplněnost. Soud tedy často posuzuje stížnosti na nedostačující velikost cel. Obecné pravidlo, které ve své judikatuře formuloval, je, že „Soud nemůže jednou pro vždy rozhodnout, kolik osobního prostoru má podle Úmluvy připadat na osobu v detenci. To záleží na mnoha relevantních faktorech, jako jsou doba detence v daných podmínkách, možnost venkovních aktivit, fyzický a psychický stav osoby v detenci a tak dále. Proto, i když Soud může brát v potaz obecné standardy v této oblasti vytvořené jinými mezinárodními institucemi, jako je CPT [...], tyto nemohou představovat rozhodující argument“ [*Trepashkin proti Rusku*, rozsudek, 19. 7. 2007, č. 36898/03, § 92].

Nicméně určité standardy Soud ve své judikatuře aplikuje. Jde-li o věznice, tak připadá-li na jednu osobu méně než 3 m², tato skutečnost sama o sobě zpravidla způsobuje porušení čl. 3 EÚLP [viz např. *Sulejmanovic proti Itálii*, rozsudek, 16. 7. 2009, č. 22635/03, § 41 a tam uvedené další odkazy]. Pokud plocha na osobu je mezi 3 a 4 m², Soud zkoumá další podmínky zbavení svobody, jako jsou např. možnost větrání cely, přístup denního světla do ní, úroveň vytápění, hygienické podmínky či možnost použít toaletu v soukromí, jejichž kumulativní negativní účinek může způsobit porušení čl. 3 EÚLP [viz např. *Moiseyev proti Rusku*, rozsudek, 9. 10. 2008, č. 62936/00, § 123]. Malá plocha na osobu může být za určitých podmínek kompenzována celkovou velkou plochou cely a skutečností, že po velkou část dne se mohou vězni pohybovat mimo tuto celu [*Valašinas proti Litvě*, rozsudek, 24. 7. 2001, č. 44558/98, § 107: plocha na vězně byla 2,7, resp. 3,2 m², ale samotná velikost cely byla 86,5 m², resp. 55,3 m² a zejména stěžovatel nebyl nijak od rána do večera omezen v pohybu mimo celu].

Pokud plocha na osobu překračuje 4 m², což je minimální standard CPT pro cely s více vězni, Soud zpravidla porušení čl. 3 EÚLP neshledá [viz např. *Rodić a 3 další proti Bosně a Hercegovině*, rozsudek, 27. 5. 2008, č. 22893/05, § 77].

Požadavky na minimální plochu na zadrženou osobu se samozřejmě vztahují i na jiná místa detence než věznice. Ve věci *Abdolkhani a Karimnia proti Turecku* (č. 2) Soud vyslovil, že policejní cely nejsou vhodné k dlouhodobějšímu zbavení svobody [rozsudek, 27. 7. 2010, č. 50213/08, § 31]. V daném případě byli žadatelé o azyl drženi tři měsíce v suterénu policejní stanice v cele o 70 m². Některé dny na cele bylo až 42 osob. Podle Soudu takový počet osob, byť i jen na jeden den, představoval vážné přeplnění [§ 30]. S ohledem na délku takové detence Soud shledal porušení čl. 3 EÚLP [§ 31].

Oproti tomu v dřívější věci *Jeong proti České republice* Soudu, s ohledem na velmi krátkou dobu zajištění (24 hodin), nevadilo, že stěžovatel byl držen v policejní cele o 2 m² se čtyřmi dalšími osobami [rozhodnutí, 13. 2. 2007, č. 34140/03, bod 1.1.3]. I když není zřejmé, zda věc *Abdolkhani a Karimnia* nepředstavuje posun v judikatuře, je jasné, že doba detence v přeplněných podmínkách je důležitým faktorem při zkoumání porušení čl. 3.

30. **[Samovazba]** Soud rozlišuje dva druhy uvěznění v samovazbě: naprostá smyslová izolace či absolutní sociální izolace a izolace pouze částečná a relativní. K první Soud poznamenal: „Naprostá smyslová izolace ve spojení s absolutní sociální izolací může zničit osobnost, a představovat tak formu nelidského zacházení, která nemůže být ospravedlněna požadavky na bezpečnost nebo jakýmkoli jiným důvodem. Na druhé straně zákaz kontaktů s dalšími vězni z důvodů bezpečnostních, disciplinárních nebo ochranných, sám o sobě

nedosahuje intenzity nelidského zacházení nebo trestu“ [Messina proti Itálii (č. 2), rozhodnutí, 8. 6. 1999, č. 25498/94, bod 1]. Pokud jde o druhý případ, tedy relativní sociální izolaci, tak její slučitelnost s Úmluvou záleží na několika faktorech, které velký Senát shrnul ve věci *Ramirez Sanchez proti Francii* [rozsudek velkého senátu, 4. 7. 2006, č. 59450/00].²⁸⁷

120. [...] *dlouhotrvající samovazba je nepřijatelná, obzvláště je-li vězeň ve vyšetřovací vazbě [...]. Nicméně při hodnocení, zda takové opatření může v daném případě spadat do rozsahu článku 3 Úmluvy, se musí přihlížet ke specifickým podmínkám, nezbytnosti opatření, jeho trvání, sledovanému účelu a jeho účinkům na dotýcnou osobu.*

V dané věci strávil stěžovatel v samovazbě osm let:

12. *Podle jeho právního zástupce se jednalo o pobyt v cele o rozloze 6,84 metrů čtverečních, která byla zchátralá, špatně osvětlená a s otevřenou toaletou. Stěžovateli byl zakázán veškerý kontakt s dalšími vězni a dokonce i s vězeňskými dozorcí a jeho celu mu bylo dovoleno opustit pouze tehdy, když se ostatní vězni vrátili zpět do svých cel. Jediná povolená aktivita mimo jeho celu spočívala v každodenní dvouhodinové vycházce na ploše ve tvaru trojúhelníku, která byla 15 metrů dlouhá a u základny široká 7,5 m, přičemž u vrcholu se šířka zužovala na 1 metr. Tento prostor byl obehán zdmi a zakryt drátěným pletivem. Jeho jedinou volnočasovou aktivitou bylo čtení novin nebo sledování televize na pronajatém přijímači. Návštěvy vykonávali toliko jeho právní zástupci a jednou za měsíc duchovní. Orgány vězeňské správy ignorovaly jeho žádosti o povolení jakékoli jiné návštěvy...*

13. [...] *Žádný z rodinných příslušníků stěžovatele nikdy nežádal o povolení návštěvy. Byly odmítnuty pouze dvě žádosti o návštěvu, obě podané novináři.*

14. *Dokumenty ve spise dokládají, že stěžovatel během svého pobytu ve vězení přijal návštěvy 58 různých právníků. Jeho nynější právní zástupkyně, která je podle islámského práva rovněž jeho ženou, ho mezi 27. červnem 1997 a 29. dubnem 2002 navštívila více než 640krát.*

K osobě stěžovatele Soud uvedl následující:

125. *S ohledem na tento případ Soud akceptuje, že stěžovatelovo omezování na svobodě působilo francouzským úřadům závažné problémy. Stěžovatel, který byl zapleten do různých teroristických útoků, které se odehrály v sedmdesátých letech, byl v té době považován za nejnebezpečnějšího teroristu světa. K tomuto bodu je nutné poznamenat, že při mnoha příležitostech, kdy mohl projevit své*

názory (ve své knize, novinových článcích a rozhovorech) nikdy neuznal nebo nevyjádřil lítost za své činy. Vzhledem k tomu je pochopitelné, že by orgány mohly považovat za nezbytné spojit jeho omezení na svobodě s mimořádnými bezpečnostními opatřeními.

Soud nakonec, i když byl znepokojen délkou samovazby, porušení čl. 3 neshledal. V potaz vzal následující faktory a uzavřel, že s ohledem na nebezpečnost stěžovatele byla samovazba i přes svou délku nezbytná [§ 150]:

- a) nešlo o úplnou izolaci [§ 135]. Stěžovatel měl k dispozici knihy, noviny a televizi. Měl přístup na dvůr po dvě hodiny denně a jednu hodinu denně do tělocvičny;
- b) četnost návštěv, které stěžovatel přijal [§ 131];

- c) rozhodnutí o pokračování samovazby bylo řádně odůvodněno: „Aby bylo možno se vyhnout jakémukoli riziku svévole, musejí být při prodlužování dlouhých období samovazby uvedeny náležitě důvody. Na základě rozhodnutí by tak mělo být možné určit, že úřady provedly přezkum, v rámci něhož vzaly v úvahu veškeré změny v poměrech, situaci nebo chování vězně. Čím více doby strávené v samovazbě uplyne, tím více musí být uváděné důvody detailnější a přesvědčivější“ [§ 139];
- d) nakonec Soud vyžadoval, aby byl „zaveden systém pravidelného monitorování fyzického a duševního stavu vězně za účelem zajištění jeho souladu s pokračující samovazbou“ [§ 139].

Soud často otázku samovazby neposuzuje odděleně, ale v souvislosti s obecnými podmínkami uvěznění [viz např. *Ilaşcu a další proti Moldavsku a Rusku*, rozsudek velkého senátu, 8. 7. 2004, č. 48787/99, § 438: Soud dokonce shledal, že podmínky uvěznění včetně velmi přísné samovazby představovaly mučení, § 440].

Ve věci *Csüllög proti Maďarsku* [rozsudek, 7. 6. 2011, č. 30042/08, § 36] došlo k porušení čl. 3 z důvodů uvalené samovazby, když na rozdíl od věci *Ramirez Sanchez* Soud neshledal, že by tato byla vyžadována nebezpečností, případně nějakou bezpečnostní hrozbou stěžovatele pro jiné vězně, dozorce či jeho samého. Zároveň Soud shledal, že rozhodnutí o uvalení nebo prodloužení samovazby nebyla odůvodněna, a musejí tak být považována za svévolná [§ 37].

Zásada, že při ukládání samovazby je třeba brát ohled na zdravotní stav oběti, hrála klíčovou roli ve věci *Renolde proti Francii*, kde šlo o umístění duševně nemocného vězně do samovazby na 45 dní jako trest za napadení dozorkyně. Samovazba spočívala v zákazu kontaktu se všemi spoluvězni či přijímání návštěv. Při zkoumání, zda předmětné zacházení nebo sankce jsou neslučitelné s požadavky čl. 3, je dle Soudu v případech duševně nemocných třeba brát v potaz jejich zranitelnost a jejich neschopnost v některých případech stěžovat si – srozumitelně či vůbec – na účinky takového zacházení [rozsudek, 16. 10. 2008, č. 5608/05, § 120]. Soud, i když si byl vědom potřeby trestat napadení dozorců, byl překvapen tím, že stěžovatel dostal maximální trest bez jakýchkoli ohledů na svůj psychický stav, či skutečnost, že se jednalo o jeho první incident [§ 124].

31. **[Kouření v detenci]** Ve věci *Florea proti Rumunsku* Soud shledal, že pasivní kouření, kterému byl stěžovatel vystaven po dobu osmi měsíců, představovalo zacházení v rozporu s čl. 3. Po tuto dobu byl stěžovatel, který trpěl chronickou hepatitidou a vysokým krevním tlakem, v cele pro více než sto vězňů, z nichž cca 90 % bylo kuřáky [rozsudek, 14. 9. 2010, č. 37186/03]. Ve věci *Elefteriadis proti Rumunsku* Soud ochranu vězňených nekuřáků rozšířil na budovy soudu. Stěžovatel musel v soudních čekárnách pro vězně, přesto, že trpěl nemocí plic a lékař mu doporučil vyvarovat se tabákového kouře, dýchat tabákový kouř svých spoluvězňů [rozsudek, 25. 1. 2011, č. 38427/05, § 52].

Pasivní kouření v detenci je novou záležitostí v judikatuře Soudu a mnoho otázek s ní spojených zatím není zodpovězeno. Zejména, zda je důležitý zdravotní stav oběti či zda pasivní kouření samo o sobě je možno považovat za špatné zacházení. Vzhledem ke stále se v Evropě zpřísňujícím protikuřáckým opatřením lze předpokládat, že judikatura se bude vyvíjet spíše směrem k odstranění pasivního kouření obecně.

32. **[Detence nemocných osob]** Obecné pravidlo zní, že Úmluva nevyžaduje propuštění z detence ze zdravotních důvodů, nicméně státy musí zajistit fyzickou integritu každé osoby zbavené svobody, včetně zajištění zdravotní péče [*Hurtado proti Švýcarsku*, zpráva EKLP, 8. 7. 1993, č. 17549/90, § 79]. Státy musí vzít v potaz zvláštní potřeby různých skupin osob a podmínky jejich zadržení adaptovat odpovídajícím způsobem.

Povinnost adaptace podmínek platí zejména u fyzicky postižených osob. Ve věci *Price proti Spojenému království* [rozsudek, 10. 7. 2001, č. 33394/96] Soud shledal porušení čl. 3 u stěžovatelky ochrnuté na všechny čtyři končetiny a s dalšími zdravotními problémy, která byla uvězněna jednu noc v policejní cele a následně tři dny ve vězení. Žádné z těchto zařízení nebylo na takového vězně připraveno, z čehož pro stěžovatelku vyplývalo několik problémů jako nutnost spát na svém invalidním vozíku, zima v cele či nemožnost jít na toaletu bez pomoci mužských dozorců. Obdobně Soud shledal porušení ve věci *Vincent proti Francii*, kde stěžovatel na invalidním vozíčku byl čtyři měsíce držen ve věznicí, po které se bez cizí pomoci nemohl vůbec pohybovat [rozsudek, 24. 10. 2006, č. 6253/03, § 103].

Pokud jde o osoby mentálně postižené či jednoduše trpící nějakou obyčejnou nemocí, principy, za kterých bude jejich detence slučitelná s čl. 3, Soud shrnul ve věci *Dybeku proti Albánii*, kde byl schizofrenik uvězněný v běžné věznicí. Soud konstatoval, že souladnost detence nemocných osob s čl. 3 je posuzována na základě tří faktorů: a) zdravotního stavu vězně, b) zda je mu poskytována odpovídající zdravotní péče v detenci a c) vhodnost pokračující detence s ohledem na zdravotní stav stěžovatele [rozsudek, 18. 12. 2007, č. 41153/06, § 42]. Soud poznamenal, že se stěžovatelem bylo zacházeno jako s běžným vězněm a obecné podmínky detence byly pro stěžovatele nevyhovující.

Ve věci *Mouisel proti Francii* Soud shledal porušení čl. 3 u uvěznění stěžovatele trpícího leukemií. Hlavními faktory bylo, že jeho stav se zhoršoval, věznice nebyla vybavena na léčbu takové nemoci a nebyla přijata žádná opatření, jako např. přesunutí stěžovatele do jiného zařízení či nemocnice [rozsudek, 14. 11. 2002, č. 67263/01, § 45].

Srov. také níže požadavky na zdravotní péči pro osoby v detenci (bod 37).

33. **[Detence starých osob]** Detence starých osob sama o sobě není v rozporu s Úmluvou. Vše bude opět záviset na konkrétních okolnostech případu. Ve věci *Papon proti Francii* [rozhodnutí, 7. 6. 2001, č. 64666/01] byl stěžovatel ve věku 88 let odsouzen k desetiletému trestu odnětí svobody, který následně nastoupil. Soud stížnost prohlásil za zjevně neopodstatněnou, když shledal, že podmínky uvěznění byly upraveny s ohledem na jeho věk a zdravotní stav a stěžovatel byl rovněž pod pravidelnou lékařskou kontrolou.

34. **[Detence dětí]** Ve věci *V. proti Spojenému království* velký senát rozhodl, že nízký věk trestní odpovědnosti (deset let) sám o sobě s ohledem na absenci evropského standardu není neslučitelný s čl. 3 [rozsudek velkého senátu, 16. 12. 1999, č. 24888/94, § 74]. Zároveň rozhodl, že ani trest odnětí svobody na neurčitou dobu za závažný trestný čin udělený desetiletému dítěti sám o sobě nepředstavuje porušení čl. 3 [§ 98].

Nicméně, jak stanoví Evropská vězeňská pravidla, děti by obecně měly být vězněny ve zvláštních zařízeních, která k tomu budou uzpůsobená.²⁸⁸

Soulad detence velmi malého dítěte s Úmluvou Soud posuzoval ve věci *Mubilanzila Mayeka a Kaniki Mitunga proti Belgii* [rozsudek, 12. 10. 2006, č. 13178/03], kde šlo o pětiletou holčičku. Její matka odjela sama do Kanady, kde požádala o azyl, který následně získala. Pětiletá dcera však zůstala s babičkou v Demokratické republice Kongo. Matka požádala svého bratra, občana Nizozemska, aby ji odvezl k sobě do doby, než si ji bude moci nechat přivést do Kanady. Vzhledem k tomu, že bratr k dítěti neměl žádné dokumenty, dceři nebylo při přestupu na letišti v Bruselu umožněno vstoupit na území Evropské unie. Následně byla dcera držena dva měsíce na letišti, než byla deportována zpátky do Demokratické republiky Kongo. Podle slov ředitele letištního detenčního centra se o ni velmi dobře starali a veškerý personál jí věnoval maximální pozornost. Byla však

držena v běžném zařízení pro dospělé a nikdo nebyl pověřen jejím osobním dohledem. Soud toto zbavení svobody pětileté holčičky, která byla odloučena od své rodiny a měla se svou matkou a strýcem pouze telefonický kontakt, považoval za nelidské zacházení. Přitom poznamenal, že:

55. [...] její pozice byla charakterizována velmi mladým věkem, faktem, že byla ilegální imigrant v cizí zemi, a faktem, že nebyla doprovázena svou rodinou, od které byla odloučena, a v důsledku si tedy musela poradit sama [she was effectively left to her own devices]. Byla tak v extrémně zranitelné situaci. Ve světle absolutní povahy ochrany poskytované čl. 3 Úmluvy je důležité mít na paměti, že toto je rozhodující faktor, který má přednost před úvahami o jejím statusu jako ilegálního imigranta.

[...]

58. [...] Soud nemá pochyb o tom, že její detence v podmínkách popsaných shora jí způsobila značné utrpení. [...] Podle názoru Soudu její detence v takových podmínkách ukazuje absenci humanity takového stupně, že jde o nelidské zacházení.

I když rozsudek odkazuje na podmínky detence, je otázkou, zda vůbec detence takto malého dítěte separovaného od rodiny by mohla být v souladu s čl. 3. Těžko si představit podmínky detence, které by to umožnily. V kontextu žadatelů o azyl lze také připomenout čl. 10 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, kde se státy zavazují umožnit dětem být se svými rodiči, a za tímto účelem „posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem“ (č. 104/1991 Sb.).

Jak ukazují následující případy, tak detence malých dětí i společně s rodiči je krajně problematická, pokud vůbec možná. Ve věci *Muskhadzhieva a další proti Belgii* Soud shledal porušení čl. 3, když děti ve věku sedm měsíců až sedm let byly drženy společně s matkou více než měsíc v zařízení, které nebylo takto malým dětem uzpůsobeno. Kritéria, která Soud v rozhodnutí zohlednil, byla věk dětí, délka detence a jejich zdravotní stav (lékařské zprávy dokládaly, že detence má vážný negativní dopad na psychický stav dětí) [rozsudek, 19. 1. 2010, č. 41442/07, § 63]. Ve věci *Popov proti Francii* šel Soud ještě dále a prokázání negativního vlivu na zdraví dětí nevyžadoval. Shledal porušení čl. 3 za situace, kdy dvě děti ve věku pět měsíců a tři roky byly drženy společně s rodiči, žadateli o azyl, po dobu dvou týdnů v oddělení pro rodiny [rozsudek, 19. 1. 2012, č. 39472/07, § 103]. Po tomto rozhodnutí lze pochybovat, zda vůbec někdy detence takto malých dětí, byť s rodiči, může být v souladu s čl. 3, když zde šlo o relativně krátkou dobu a oddělení určené rodinám. Ještě problematictější je každopádně detence dětí v rámci čl. 8 EÚLP (blíže kapitola XVIII, bod 65).

35. **[Výživa v detenci]** Vzhledem k tomu, že osoby v detenci jsou při uspokojování svých fyzických potřeb odkázány zcela na stát, vznikají tímto pro něj zvláštní pozitivní závazky. Vedle zajištění zdravotní péče „povinnost státních orgánů zajistit zdraví a blaho osob v detenci mimo jiné znamená povinnost zajistit odpovídající stravu“ [*Moisejevs proti Lotyšsku*, rozsudek, 15. 6. 2006, č. 64846/01, § 78]. V této věci osoba ve vazbě ve dnech, kdy se účastnila soudního přelíčení (celkem 72 dní), nedostávala normální oběd, ale pouze krajíc chleba s kouskem nějakého masa a cibulí a k večeři často pouze housku. Soud shledal, že zejména s ohledem na zvýšenou psychickou zátěž stěžovatele při soudním přelíčení byl přísun jídla nedostatečný, v důsledku čehož stěžovatel musel trpět hladem, což samo o sobě dosáhlo intenzity utrpení požadované čl. 3 a představovalo ponižující zacházení [§ 80]. Ve věci *Soare a další proti Rumunsku* Soud považoval za ponižující zacházení, když byli stěžovatelé zajištěni na policejní stanici po dobu deseti hodin bez vody a jídla [rozsudek, 22. 2. 2011, č. 24329/02, § 221–222]. K výživě v detenci srov. také pod čl. 9 EÚLP *Jakóbski proti Polsku* [rozsudek, 7. 12. 2010, č. 18429/06].

36. **[Převážení osob v detenci]** Článek 3 EÚLP se vztahuje i na transporty osob zbavených svobody. Podmínky převozu nesmí být nelidské či ponižující. Ve věci *Khudoyorov proti Rusku* byl stěžovatel ve dnech hlavního líčení dodávkou převážen mezi soudem a vazební věznicí, kdy jedna cesta trvala až hodinu, v prostoru o 1 m², který sdílel s další osobou. Takové podmínky musel stěžovatel snášet dvakrát denně nejméně 200krát během čtyř let. Soud s odkazem na standardy CPT vyslovil, že samotný prostor o takové ploše by nebyl v rozporu s Úmluvou, za podmínky, že by byl dostatečně osvětlen, ventilován a vytopen a obsazen odpovídajícími sedadly [rozsudek, 8. 11. 2005, č. 6847/02, § 117]. Nicméně pro dvě osoby se již jednalo o nedostatečný prostor, a došlo tedy k porušení čl. 3 [§ 118–120].

Obdobné porušení Soud shledal ve věci *Vlasov proti Rusku*, kde právě kritizoval i nedostatečnou ventilaci, osvětlení a nespolehlivé topení velké dodávky pro až 25 vězňů, kde na jednoho vězně připadalo cca 50 cm krát 50 cm prostoru. V těchto podmínkách byl stěžovatel několik hodin denně [rozsudek, 12. 6. 2008, č. 78146/01, § 94 a 98; obdobně *Moiseyev proti Rusku*, 9. 10. 2008, č. 62936/00, § 135].

Čl. 3 EÚLP může být dotčen nejen v případě nevyhovujících podmínek převozu, ale i častými přesuny samotnými. Ve věci *Payet proti Francii* vězeň namítal, že jeho časté přesuny (26krát v průběhu pěti let) mezi věznicemi představují porušení čl. 3 EÚLP. Soud s ohledem na charakteristiku stěžovatele však porušení neshledal, když uznal, že opatření byla nezbytná pro předejití jeho útěku a také přiměřená. Vzal v potaz nebezpečnost a historii stěžovatele, který již dvakrát uprchl (jednou za pomoci vrtulníku) a zorganizoval útěk několika spoluvězňů [rozsudek, 20. 1. 2011, č. 19606/08, § 64].

2. Přístup ke zdravotní péči osob v detenci

37. **[Principy]** Nedostatečná lékařská péče pro osoby v detenci je v judikatuře Soudu častým porušením zákazu nelidského zacházení. Nejde pouze o případy, kdy se nemoc rozvinula v důsledku špatných podmínek detence. Může jít také o nemoc na detenci zcela nezávislou, a přesto mají státy povinnost zajistit odpovídající zdravotní péči. Rozhodující pro vznik odpovědnosti státu je, zda nedostatek odpovídající zdravotní péče vyvolal u osoby v detenci buď „vážnou nebo dlouhotrvající bolest“ [*Sarban proti Moldavsku*, rozsudek, 4. 10. 2005, č. 3456/05, § 86], nebo „značnou úzkost“ [*tamtéž*, § 87].

Bývalá Komise ve věci *Hurtado proti Švýcarsku* jednomyslně shledala porušení čl. 3, protože stěžovateli, přes jeho opakované žádosti, nebylo po šest dní dovoleno vyšetření

rentgenem. Když konečně k vyšetření došlo, byla u něj zjištěna zlomenina jednoho žebra. Přitom Komise konstatovala, že podle čl. 3 EÚLP má stát zvláštní pozitivní závazek chránit fyzické zdraví osob zbavených svobody, který zahrnuje i odpovídající lékařskou péči [zpráva EKLP, 8. 7. 1993, č. 17549/90, § 79]. Soud toto case-law přejal a opakovaně konstatuje, že podle čl. 3 „stát musí zajistit, že podmínky detence respektují lidskou důstojnost [...] a že, s ohledem na praktické požadavky uvěznění, je zdraví a blaho osoby zajištěno odpovídajícím způsobem, mimo jiné poskytováním nezbytné lékařské pomoci“ [*Kudła proti Polsku*, rozsudek velkého senátu, 26. 10. 2000, č. 30210/96, § 94].

Nedostatek lékařské péče je přitěžujícím faktorem a kumulativně s jinými okolnostmi může vyvolat odpovědnost státu za porušení zákazu špatného zacházení. Neposkytnutí nutné lékařské péče může mít také vliv na stupeň závažnosti špatného jednání [viz např. *Ilhan proti Turecku*, rozsudek velkého senátu, 27. 6. 2000, č. 22277/93, § 87: Soud shledal, že zpoždění 36 hodin mezi okamžikem, kdy byl stěžovatel zbit policisty, a jeho převozem do nemocnice přispělo k tomu, že dané jednání bylo charakterizováno jako mučení]. Ke shledání

samostatného porušení čl. 3 z důvodu neposkytnutí odpovídající zdravotní péče však Soud přistoupil až v nedávných případech.²⁸⁹

Výjimečně Soud dokonce aplikuje v těchto případech čl. 39 Jednacího řádu Soudu a přijme předběžné opatření. Např. ve věci *Paladi proti Moldavsku* přikázal vládě, aby stěžovatele nepřesouvala z neurologické kliniky, kde mu byla poskytována potřebná lékařská péče [rozsudek velkého senátu, 10. 3. 2009, č. 39806/05, § 54].

Státy jsou obecně odpovědné za zdraví osob v detenci a musí jim poskytnout „odpovídající“ (*adequate, appropriate*) zdravotní péči [*Keenan proti Spojenému království*, rozsudek, 3. 4. 2001, č. 27229/95, § 111]. Otázkou je, co znamená „odpovídající“ péče. Soud odmítá stanovit jednotná kritéria a každý případ posuzuje samostatně [*Aleksanyan proti Rusku*, rozsudek, 22. 12. 2008, č. 46468/06, § 140]. Základním pravidlem je, že by osoby v detenci měly mít přístup k takové péči, jakou státy obecně poskytují osobám na svobodě [*Lesiak proti Polsku*, rozsudek, 1. 2. 2011, č. 19218/07, § 43]. Z judikatury Soudu lze vyvodit následující další principy.

Ve věci *Iorgov proti Bulharsku* Soud poznamenal, že žádné okolnosti jako neslušnost k lékařům či jakékoli porušení vězeňských pravidel nemohou ospravedlnit neposkytnutí včasné lékařské péče [rozsudek, 11. 3. 2004, č. 40653/98, § 85]. Stěžovatelé však sami musí projevit iniciativu a o lékařskou péči žádat, pokud mohou [*Slyusarev proti Rusku*, rozsudek, 20. 4. 2010, č. 60333/00, § 37]. Je také třeba zkoumat, zda stěžovatelé si zhoršení svého zdravotního stavu nezpůsobili sami [*Đermanovic proti Srbsku*, rozsudek, 23. 2. 2010, č. 48497/06, § 59: stěžovatel držel hladovku bez ohledu na svůj špatný zdravotní stav].

Na druhou stranu se nepožaduje, aby stát splnil všechna přání vězně, která se týkají lékařské péče [*Mathew proti Nizozemsku*, rozsudek, 29. 9. 2005, č. 24919/03, § 186]. Péče musí být medicínsky potřebná.

38. [Včasná péče] Standard odpovídající péče znamená především přístup k péči včasné a bez zbytečných odkladů. Soud opakovaně kritizoval státy za prodlevy v poskytnutí požadované péče [*Koval proti Ukrajině*, rozsudek, 19. 10. 2006, č. 65550/01, § 80 a 81; či *Paladi proti Moldavsku*, rozsudek, 10. 7. 2007, č. 39806/05, § 81, potvrzeno velkým senátem 10. 3. 2009, § 72] nebo vůbec za neposkytnutí žádné péče [*Nevmerzhitsky proti Ukrajině*, rozsudek, 5. 4. 2005, č. 54825/00, § 105]. Pokud je něco

v nepořádku se zdravotním stavem pacienta, je třeba řádně zjistit příčinu [*McGlinchey a další proti Spojenému království*, rozsudek, 29. 4. 2003, č. 50390/99, § 57].

Prodleva však musí být podstatná [*Mikhaniv proti Ukrajině*, rozsudek, 6. 11. 2008, č. 75522/01, § 74]. Pokud jde o nemoci, tak porušení bylo shledáno v případech prodlev trvajících několik týdnů [*Koval proti Ukrajině*, rozsudek, 19. 10. 2006, č. 65550/01, § 81; *Mikhaniv*, § 72], případně měsíců [*Paladi proti Moldavsku*, rozsudek, 10. 7. 2007, č. 39806/05, § 79]. Ve věci *Gavriliță proti Rumunsku* dvoutýdenní prodleva v léčení stěžovatelovy tuberkulózy nebyla shledána jako porušení Úmluvy [rozsudek, 22. 6. 2010, č. 10921/03, § 35]. Zranění si však mohou vyžádat rychlejší léčbu. V případech zranění bývalá Komise shledala porušení čl. 3, když trvalo šest dní, než započala léčba zlomeného žebra [*Hurtado proti Švýcarsku*, zpráva EKLP, 8. 7. 1993, č. 17549/90, § 80]. Pod čl. 2 EÚLP Soud shledal v rozporu s Úmluvou dvouhodinové zpoždění s léčením zlomené lebky, což nakonec vedlo až ke smrti zadržené osoby [*Anguelova proti Bulharsku*, rozsudek, 13. 6. 2002, č. 38361/97, § 130].

Obecně lze říci, že při posouzení, zda prodleva v lékařské péči bude dostatečně závažná, aby vyvolala porušení čl. 3 EÚLP, budou relevantní především následující faktory: podstata nemoci či zranění, délka prodlení, kvalita následné péče a případné nepříznivé následky pro pacienta.

Osoby v detenci musí obecně být pod lékařským dozorem, aby mohly být nemoci včas diagnostikovány a léčeny [Dermanovic proti Srbsku, rozsudek, 23. 2. 2010, č. 48497/06, § 53]. Ve věci Dobri proti Rumunsku Soud s odkazem na Standardy CPT dodal, že je odpovědností státu zavést v detenci efektivní metody prevence a diagnostikování nakažlivých nemocí [rozsudek, 14. 12. 2010, č. 25153/04, § 51].

39. **[Kvalitní péče]** Osoby v detenci musí mít přístup ne k jakékoli péči, ale k péči náležité kvality. Soud často odkazuje na „náležitou“ (*proper*) péči, což zřejmě navozuje její kvalitu. Jedním z případů, kdy kvalita péče měla vliv na rozsudek, je Melnik proti Ukrajině, kde Soud kritizoval nejen pozdní, ale také špatné diagnostikování nemoci [rozsudek, 28. 3. 2006, č. 72286/01, § 104].

Zcela zásadní vliv na shledání porušení čl. 3 měla kvalita péče ve věci Khudobin proti Rusku. Zde Soud konstatoval, že „lékařská pomoc poskytnutá nekvalifikovanými osobami nemůže být považována za odpovídající“ [rozsudek, 29. 10. 2006, č. 59696/00, § 87]. Soud dovodil, že v případě epileptických záchvatů stěžovatel neobdržel „kvalifikovanou a/nebo včasnou lékařskou pomoc“ [§ 89]. Ve věci Hummatov proti Ázerbájdžánu se Soud explicitně zabýval „kvalitou péče“ a shledal ji nedostatečnou [rozsudek, 29. 11. 2007, č. 9852/03, § 109]. Státy tedy musí zajistit, že zdravotní péče pro osoby v detenci bude kvalitní.

Nestačí, pokud péče pouze reaguje na příznaky a neexistuje komplexní terapeutická strategie s cílem vyléčení nemoci [Hummatov, § 114: případ pacienta s tuberkulózou]. Stát také musí osobě v detenci poskytnout předepsané léky [Mikhaniv proti Ukrajině, rozsudek, 6. 11. 2008, č. 75522/01, § 72–74], či zdravotní pomůcky [Vladimir Vasilyev proti Rusku, rozsudek, 10. 1. 2012, č. 28370/05, § 67–69: ortopedická obuv pro stěžovatele, kterému byla amputována část chodidla] a osoba, o které je známo, že trpí nemocí, musí být podrobena pravidelnému lékařskému dohledu a její léčbu nelze přerušit, či pozastavit bez náležitého důvodu [Moskalyuk proti Rusku, rozsudek, 14. 1. 2010, č. 3267/03, § 70].

Na druhou stranu je zřejmé, že Úmluva nezaručuje tu nejlepší možnou zdravotní péči. V několika případech Soud zdůraznil, že čl. 3 nevyžaduje, aby osoby v detenci dostaly stejnou péči jako v nejlepších civilních nemocnicích a v zásadě je třeba brát ohled na to, že zdroje jsou omezené [Okhrimenko proti Ukrajině, rozsudek, 15. 10. 2009, č. 53896/07, § 69].

40. **[Specializovaná péče]** S kvalitou péče úzce souvisí požadavek na péči specializovanou. Péče v zásadě musí být taková, jakou vyžaduje stav pacienta. Např. pokud trpí konkrétní zvláštní nemocí, stát závazek nesplní tím, že vězeň uvidí lékaře třeba každý den, ale nebude se jednat o specialistu. Ve věci Testa proti Chorvatsku stěžovatelka trpěla hepatitidou, avšak nebyla podrobena pravidelným odběrům a testům krve. Soud konstatoval, že nebyla poskytnuta „náležitá lékařská pomoc“, a za irrelevantní považoval, že stěžovatelka byla pravidelně navštěvována lékařem [rozsudek, 12. 7. 2007, č. 20877/04, § 52].

Požadavek včasné specializované péče se v rozhodnutích Soudu objevuje stále častěji [Yakovenko proti Ukrajině, rozsudek, 25. 10. 2007, č. 15825/06, § 99 a 101: vězeň trpěl tuberkulózou a měl vir HIV]. Pokud v dané věznici lékaři nejsou vybaveni na léčbu konkrétní nemoci a vyžaduje-li to zdravotní stav vězně, čl. 3 vyžaduje přesun takového vězně do specializovaného lékařského zařízení [Aleksanyan proti Rusku, rozsudek, 22. 12. 2008, č. 46468/06: vězeň trpěl nemocí AIDS]. Ve věci Kotsaftis proti Řecku šlo o vězně trpícího hepatitidou B. V jedné fázi detence úřady pochybily tím, že mu neumožnily prohlídky ve specializovaném zařízení, jak bylo doporučeno lékařem, a nedávaly mu odpovídající léky [rozsudek, 12. 6. 2008, č. 39780/06, § 57–58].

Povinnosti zajistit odpovídající zdravotní péči pro osoby v detenci se stát nezabaví, ani když vězně přemístí do nemocnice. I péče v nemocnici musí být odpovídající stavu pacienta a nesmí mu být odpírána, případně bezdůvodně odkládána.

Vzhledem k potřebě dosažení minimální úrovně závažnosti a přítomnosti utrpení stěžovatele, případné porušení čl. 3 EÚLP bude záležet na délce, kdy je pro osobu v detenci péče nedostupná. Proto např. ve věci *Gavrilita proti Rumunsku* neposkytnutí potřebné specializované péče „pouze“ po dobu 14 dní nebylo porušením [rozsudek, 22. 6. 2010, č. 10921/03, § 35: srov. však kritizující odlišná stanoviska soudkyň Ziemele a Power].

41. **[Hrazení péče]** Jednou z nejasností v judikatuře Soudu je, do jaké míry může být zdravotní péče osobám v detenci podmiňována jejím uhrazením či do jaké míry se může stát bránit, že na potřebnou péči nemá dostatečné prostředky.

Obecný princip je, že hospodářské problémy státu nemohou ospravedlnit podmínky detence, které porušují čl. 3 [*Poltoratskiy proti Ukrajině*, rozsudek, 29. 4. 2003, č. 38812/97, § 148; či *Kalashnikov proti Rusku*, rozsudek, 15. 7. 2002, č. 47095/99, § 94 a násl.]. Ve specifickém případě *Aleksanyan proti Rusku* však Soud aplikoval test proporcionality na situaci zdravotní péče v detenci a vyslovil, že státy musí poskytnout pouze takovou zdravotní péči, jakou jejich finanční situace dovolí [rozsudek, 22. 12. 2008, č. 46468/06, § 148]. Okolnosti případu byly však značně specifické. Výrok Soudu byl učiněn v kontextu, kdy věznice neposkytovala stěžovateli zadarmo nákladné antiretrovirální léky, které si však stěžovatel bez problémů obstarával sám (stěžovatel byl bývalý místopředseda ropného kolosu Jukos a před Soudem ani nenamítal, že by náklady za léky byly pro něj či jeho příbuzné nadměrným finančním břemenem [§ 149]). Nebyl tu tedy nijak narušen jeho přístup k těmto potřebným lékům.

Na druhou stranu námitka nákladnosti požadované potřebné zdravotní péče nebude přijata v případě, že tato péče je bezplatně poskytována osobám na svobodě [*Groni proti Albánii*, rozsudek, 7. 7. 2009, § 131]. Ve věci *V. D. proti Rumunsku* Soud také neměl velké pochopení pro situaci, kdy stěžovatel nedostal ve vězení zubní protézu kvůli své nemajetnosti, a tedy neschopnosti si ji sám zaplatit, a shledal porušení čl. 3 EÚLP [rozsudek, 16. 2. 2010, č. 7078/02]. V případě, že stěžovatel utrpí zranění přímo v detenci, nesmí být lékařská péče podmiňována jejím uhrazením [*Umar Karatepe proti Turecku*, rozsudek, 12. 10. 2010, č. 20502/05, § 71].

Zdá se tedy, že Soudu jde především o efektivní přístup ke zdravotní péči. Většina vězňů nebude schopna si nákladnou zdravotní péči hradit sama, a stát jim ji tedy musí zajistit sám. Pokud by se však vyskytly specifické podmínky jako ve věci *Aleksanyan*, tak Soud placení péče státem vyžadovat nemusí.

V této souvislosti je možno zmínit, že v srpnu 2011 byla české vládě komunikována stížnost nepojištěného ukrajinského vězně trpícího nemocí AIDS, kterému úřady odmítly uhradit retrovirální léčbu [*Stepankiv proti České republice*, č. 55488/08]. Rozhodnutí Soudu lze očekávat někdy v průběhu roku 2012.

42. **[Psychiatřiční pacienti]** Zvláštní nároky na stát, co se zdravotní péče týče, klade detence psychiatrických pacientů, kteří nejsou vždy schopni sami rozhodovat o potřebných zdravotních úkonech. Jak dokazuje případ *Herczegfalvy proti Rakousku*, za jistých okolností bude podle Soudu v souladu s Úmluvou nedobrovolná lékařská péče. Zde se jednalo o paranoického pacienta psychiatrické léčebny, který odmítal svou léčbu a byl velmi agresivní. Soud konstatoval, že v těchto případech, kdy osoba je zcela neschopna za sebe rozhodovat (pan Herczegfalvy byl rovněž částečně zbaven způsobilosti k právním úkonům), je nutno v zásadě rozhodnutí ponechat lékařským pracovníkům, kteří jsou odpovědní za zdraví osob, které nemohou samy o sobě rozhodovat: „Jako obecné pravidlo platí, že opatření, které je terapeuticky nutné, nemůže být považováno za nelidské či ponižující“ [rozsudek, 24. 9. 1992, č. 10533/83, § 82]. Stát však v takovém případě musí

přesvědčivě prokázat, že dané opatření bylo skutečně z lékařského hlediska nezbytné. Ve věci *Naumenko proti Ukrajině* obdobně nucená aplikace psychiatrických léků nebyla shledána jako porušující čl. 3 EÚLP [rozsudek, 10. 2. 2004, č. 42023/98]. Ve věci *Wilkinson proti Spojenému království* Soud dokonce nezvykle na poli čl. 3 shledal, že státy při stanovování, že nedobrovolná léčba byla lékařsky nutná, požívají prostor pro uvážení [rozhodnutí, 28. 2. 2006, č. 14659/02, oddíl B.2.a].

Otázka, zda nucená lékařská péče bude v souladu s Úmluvou, je Soudem řešena zejména v rámci čl. 8 EÚLP.²⁹⁰

Psychiatři pacienti mohou však vyvolat problémy samozřejmě i z druhého pohledu, pokud jim není poskytnuta odpovídající zdravotní péče. Ve věci *Keenan proti Spojenému království* stěžovatel, s dlouhou historií psychické poruchy, neobdržel ve vězení odpovídající specializovanou psychiatrickou péči a rovněž nebyl podroben dostatečné lékařské kontrole [rozsudek, 3. 4. 2001, č. 27229/95, § 116]. To vedlo až ke spáchání sebevraždy. Neodpovídající zdravotní péče spolu s držením v samovazbě byla porušením čl. 3 EÚLP. Povinnosti států při uvěznění osob s psychiatrickými problémy zahrnují i stálé monitorování jejich zdravotního stavu. V pozdějších případech bylo shledáno porušení čl. 3 samostatně z důvodu nedostatku specializované (psychiatrické) zdravotní péče psychicky vážně nemocného vězně [viz např. *Kucheruk proti Ukrajině*, rozsudek, 6. 9. 2007, č. 2570/04, § 152].

VII. Pozitivní závazky

43. **[Úvod]** I zákaz špatného zacházení přesto, že jde o lidské právo, jehož formulace na první pohled nejvíce akcentuje negativní závazek (*Nikdo nebude mučen...*), generuje pozitivní závazky. Proto státy nesplní své povinnosti z tohoto ustanovení pouze tím, že se zdrží určitého chování, ale za určitých okolností musí i konat. Judikatura Soudu k pozitivním závazkům pod čl. 3 v zásadě kopíruje judikaturu pod čl. 2 [srov. např. *Đurđević proti Chorvatsku*, rozsudek, 19. 7. 2011, č. 52442/09, § 51, kde Soud odkázal při formulaci principů *mutatis mutandis* na věc *Nachova a další proti Bulharsku*, rozsudek

velkého senátu, 6. 7. 2005, č. 43577/98 a 43579/98, pod čl. 2]. Judikatura k pozitivním závazkům pod čl. 2 je detailnější a propracovanější. Lze proto odkázat na judikaturu pod právem na život, kterou lze aplikovat analogicky na situace, kdy je dotčen čl. 3.

1. Legislativní rámec a odpovídající soudní a administrativní aparát

44. **[Principy]** Obdobně jako u čl. 2 EÚLP, pozitivní závazky pod čl. 3 EÚLP v první řadě od států vyžadují, aby přijal nezbytné zákony trestající porušení zákazu špatného zacházení a tyto byly vynučovány odpovídajícím soudním a administrativním aparátem. Povinnost existence odpovídajícího soudního a administrativního aparátu, Soudem také označovaná jako procedurální závazek, v sobě zahrnuje povinnost účinného vyšetřování. Ve věci *Đurđević proti Chorvatsku* [rozsudek, 19. 7. 2011, č. 52442/09] Soud v zásadě zkopíroval pasáž ohledně těchto povinností, jak existují pod čl. 2 EÚLP:

51. [...] Článek 3 vyžaduje, aby státy přijaly účinná trestněprávní ustanovení, která odradí od páčání činů proti osobní integritě a budou podpořena soudním a administrativním aparátem pro prevenci, potlačování a trestání narušení těchto ustanovení.

M. C. proti Bulharsku je jeden z příkladů, kdy Soud shledal porušení na základě nedostatečné legislativy a zejména její aplikační praxe [rozsudek, 4. 12. 2003, č. 39272/98, § 169–174]. Bulharsko stíhalo akty znásilnění,

pouze pokud se oběť aktivně fyzicky bránila. Soud odkázal na praxi evropských států a praxi mezinárodních trestních tribunálů a uzavřel, že tato podmínka není slučitelná s efektivní ochranou před tak závažným zásahem do práva pod čl. 3 [§ 166]. V případě znásilnění tedy Soud vyžadoval trestní postih pachatelů [§ 186].

Ve věci *A. proti Spojenému království* [rozsudek, 23. 9. 1998, č. 25599/94] zase britské právo umožňovalo v trestních řízeních, která se týkala tělesných trestů na dětech, jejichž intenzita překročila práh pro aplikovatelnost čl. 3 EÚLP, rodičům uplatnit jako okolnost vylučující protiprávnost námitku „přiměřeného potrestání“. Soud rozhodl, že taková možnost neposkytovala dětem dostatečnou ochranu před zacházením či trestem, který je v rozporu s čl. 3 EÚLP [§ 24]. Pokud tedy domácí tresty překročí práh závažnosti pro aplikovatelnost čl. 3 EÚLP, nemůže zároveň vnitrostátní právo takové tresty považovat za přiměřené potrestání, ale rodiče či jiné osoby musí být potrestáni.

Ve věci *E. S. a další proti Slovensku* systém ochrany před domácím násilím byl celkově nedostatečný. Slovenské soudy odmítly v roce 2001 vydat předběžné opatření, které by manželovi stěžovatelky a zároveň otci stěžovatelů zakázalo vstup do společného bytu. Následně Ústavní soud sice shledal porušení práv stěžovatelů, ale nepřiznal jim žádné spravedlivé zadostiučinění v penězích, a proto zůstali oběťmi pro potřeby Úmluvy [rozsudek, 15. 9. 2009, č. 8227/04, § 37]. Soud shledal, že nemožnost soudů (až do novely účinné od ledna 2003) nařít příslušné předběžné opatření a zároveň neexistence jiných účinných prostředků ochrany stěžovatelů znamenala, že stát nesplnil svůj pozitivní závazek účinné ochrany stěžovatelů před zásahy do jejich práv pod čl. 3 a 8 EÚLP [§ 43].

45. **[Trestní postih]** Základním pravidlem obdobně jako u čl. 2 EÚLP je, že na úmyslné zásahy do práva pod čl. 3 EÚLP musí být trestněprávní odpověď. Čili v případech úmyslného špatného zacházení nepostačuje přiznání náhrady škody, ať již majetkové, či nemajetkové [*Krastanov proti Bulharsku*, rozsudek, 30. 9. 2004, č. 50222/99, § 48]. Pokud takové jednání nebude účinně trestněprávně vyšetřeno, stěžovatel nepobude před Soudem postavení oběti porušení čl. 3 EÚLP [*Kopylov proti Rusku*, rozsudek, 29. 7. 2010, č. 3933/04, § 130]. Vzhledem k tomu, že špatné zacházení ve většině

případů před Soudem bývá úmyslné, nenacházíme v jeho judikatuře dostatek případů pro stanovení nějakého principu, kdy bude stačit civilněprávní prostředek nápravy. Lze však říci, že Soud bude tyto záležitosti posuzovat obdobně jako u čl. 2 EÚLP (blíže kapitola XI, bod 31 a násl.). To dokládá i věc *V. C. proti Slovensku*, kde Soud s odkazem na judikaturu pod čl. 2 EÚLP trestní vyšetřování nevyžadoval, když šlo o lékařský zákrok vůči stěžovatelce (sterilizace bez informovaného souhlasu), avšak lékaři neměli žádný úmysl podrobit stěžovatelku špatnému zacházení [rozsudek, 8. 11. 2011, č. 18968/07, § 126]. Možnost domáhat se náhrady škody v civilním řízení byla tedy dostatečná.

Ve věci *Denis Vasilyev* Soud vyslovil procedurální porušení čl. 3, když shledal, že trestní vyšetřování hrubě nedbalostní zdravotní péče nebylo účinné [rozsudek, 17. 12. 2009, č. 32704/04, § 153–158]. Důvodem pro vyžadování efektivního trestního vyšetřování však bylo, že v Rusku není možné uspět s občanskoprávní žalobou namítající trestní jednání, které nebylo potvrzeno v předcházejícím trestním řízení [§ 144]. Lze předpokládat, že obecně bude Soudu v těchto situacích pro splnění procedurálních závazků pod čl. 3 EÚLP postačovat možnost podat občanskoprávní žalobu obdobně jako u nedbalostních zákroků v rámci čl. 2.

Zřejmé je, že Soud nečiní rozdíl mezi původci špatného zacházení. Půjde-li tedy o úmyslné jednání, Soudu civilní prostředek nápravy nebude stačit, ať již pachatelem budou zástupci státu [viz např. *Đurđević proti Chorvatsku*, rozsudek, 19. 7. 2011, č. 52442/09, § 65; *Okkali proti Turecku*, rozsudek, 17. 10. 2006, č. 52067/99,

§ 58], nebo soukromé osoby. Ke druhé možnosti došlo ve věci *Beganović proti Chorvatsku* [rozsudek, 25. 6. 2009, č. 46423/06], kde byl stěžovatel zbit do bezvědomí skupinou sedmi mladíků:

56. Soud dále poznamenává, že žadatel skutečně podal občanskoprávní žalobu na náhradu škody proti útočníkům, o níž dosud nebylo rozhodnuto. Nicméně, Soud se kloní k názoru, že efektivní odstrašující účinek proti závažným činům, jako jsou útoky na tělesnou integritu osoby, kde základní hodnoty a základní aspekty soukromého života jsou v sázce, vyžaduje účinná trestněprávní opatření [...]. Občanskoprávní prostředky nápravy, kterých se dovolává vláda, nemohou být považovány za dostatečné pro splnění závazků smluvního státu pod článkem 3 Úmluvy v případech, jako je tento, protože jsou zaměřeny na přiznání náhrady škody, a nikoli na identifikaci a potrestání odpovědných osob [...]. V této souvislosti Soud připomíná, že povinnost státu aplikovat odpovídající trestní mechanismy nelze v zásadě považovat za omezenou pouze na případy špatného zacházení ze strany státních orgánů [...].

Trestní postih Soud také vyžaduje v případě sexuálního zneužívání dětí, ale i jiných osob [*M. a C. proti Rumunsku*, rozsudek, 27. 9. 2011, č. 29032/04, § 111 a 122].

46. **[Účinné vyšetřování]** Pokud stěžovatel vznese hájitelné tvrzení, že byl podroben úmyslnému špatnému zacházení, musí stát provést účinné vyšetřování. Tento požadavek Soud poprvé formuloval ve věci *Assenov a další proti Bulharsku*, kde stěžovatel namítal, že utrpěl zranění v důsledku bití policistou. Soud s odkazem na nedostatek přesvědčivých důkazů o špatném zacházení ze strany policie substantivní porušení čl. 3 EÚLP neshledal. Shledal však, že lékařská zpráva o zraněních stěžovatele, jeho vlastní svědectví a skutečnost, že byl zajištěn dvě hodiny na policii, dohromady vyvolávají důvodné podezření, že tato zranění mohla být způsobena policií [rozsudek, 28. 10. 1998, č. 24760/94, § 101] a pokračoval:

102. Soud se domnívá, že za těchto okolností, kdy jednotlivec vznese hájitelné tvrzení, že s ním bylo závažným způsobem špatně zacházeno policií nebo jinými takovými orgány státu nezákonně a v rozporu s článkem 3, toto ustanovení, ve spojení s obecnou povinností státu podle článku 1 Úmluvy „zajistit každému, kdo podléhá

jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v [...] Úmluvě“, implicitně vyžaduje, aby existovalo účinné úřední vyšetřování. Toto vyšetřování, stejně jako to podle článku 2, by mělo být schopno vést k odhalení a potrestání odpovědných osob [viz, pokud jde o článek 2 Úmluvy, *McCann a další proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 27. září 1995, ..., § 161, ...]. Kdyby tomu tak nebylo, tak by obecný právní zákaz mučení a nelidského a ponižujícího zacházení či trestání, i přes jeho zásadní význam [viz (...)], byl neúčinný v praxi a bylo by možné v některých případech pro zástupce státu prakticky beztrestně zneužívat práva osob v jejich moci.

Odkazem na případ *McCann a další proti Spojenému království* [rozsudek velkého senátu, 27. 9. 1995, č. 18984/91] pod čl. 2 EÚLP Soud již v počátku této judikatury dal najevo, že požadavky na vyšetřování pod čl. 3 EÚLP budou shodné [viz také např. *Carabulea proti Rumunsku*, rozsudek, 13. 7. 2010, § 151: Soud, když shledal porušení této povinnosti pod čl. 2, při analýze té samé stížnosti pod čl. 3 pouze odkázal na své závěry pod právem na život a shledal porušení čl. 3]. Lze tedy zde odkázat na požadavky na účinné vyšetřování uvedené pod čl. 2 EÚLP (blíže kapitola XI, bod 38 a násl.).

Hájitelné tvrzení, které iniciuje povinnost účinného vyšetřování, lze ve zkratce charakterizovat jako takové, které není zcela nedůvěryhodné. Dohnal je charakterizuje jako „dostatečně konkrétní, v čase neměnné, v základních rysech odpovídající prostorovému uspořádání místa, časově možné apod.“²⁹¹ Lékařská zpráva o zraněních, i když nelze říci, že je nezbytně nutná ve všech v případech, zpravidla podstatně napomůže, aby

tvrzení bylo hájitelné. Např. ve věci *Đurđević proti Chorvatsku* Soud uvedl, že „lékařské důkazy společně se stížnostmi odpovědným vnitrostátním úřadům vyvolávají alespoň důvodné podezření, že zranění stěžovatelky byla způsobena použitím síly policií. Proto její stížnosti představují hájitelné tvrzení a chorvatské úřady byly povinny provést účinné vyšetřování“ [rozsudek, 19. 7. 2011, č. 52442/09, § 86]. A naopak absence lékařské zprávy bez nějakého vážného odůvodnění učiní tvrzení nehájitelným. Ve věci *Jeong proti České republice* Soud nepovažoval stěžovatelovo tvrzení o špatném zacházení na policejní stanici za hájitelné právě z důvodu, že stěžovatel neposkytl žádnou lékařskou zprávu o svých údajně utrpených zraněních [rozhodnutí, 13. 2. 2007, č. 34140/03, oddíl 1.2.3].

V následujících případech Soud povinnost účinného vyšetřování rozšířil i na špatné zacházení ze strany soukromých osob [*Šečić proti Chorvatsku*, rozsudek, 31. 5. 2007, č. 40116/02, § 53, 59 a 60: fyzické napadení Roma]. Rovněž obdobně se stížnostmi na poli čl. 2 EÚLP je závazkem státu pod čl. 14 EÚLP ve spojení s čl. 3 účinně vyšetřit možný rasový motiv špatného zacházení [*tamtéž*, § 66–67: existovalo podezření, že útočníci, kteří stěžovatele napadli, byli příslušníky hnutí skinheads].

V minulosti nebylo zřejmé, zda Soud stížnosti na neúčinné vyšetřování zkoumá jako procedurální složku pod čl. 3 EÚLP či pod čl. 13. V poslední době se však judikatura ustálila na tom, že jde o procedurální závazek pod čl. 3.

47. **[Další požadavky na trestní řízení]** Obdobně jako u čl. 2 EÚLP v případě, že se po provedení účinného vyšetřování potvrdí podezření, že byl spáchán trestný čin, a podaří se identifikovat osobu podezřelého, čl. 3 klade i určité požadavky na následující fáze trestního řízení.

Ve věci *Okkali proti Turecku* [rozsudek, 17. 10. 2006, č. 52067/99] stěžovatel, v době událostí dvanáctiletý chlapec, namítal, že při svém hodinu a půl trvajícím pobytu na policejní stanici byl mučen. Odpovědní policisté byli odsouzeni k nejnižším možným trestům, tedy pokutě, jejíž výkon byl dokonce pozastaven:

65. *Podle ustálené judikatury Soudu, když jednotlivec vznese věrohodné tvrzení, že utrpěl v rukou zástupců státu zacházení v rozporu s článkem 3, je povinností vnitrostátních orgánů provést „účinné oficiální vyšetřování“ schopné zjistit skutečnosti a identifikovat a potrestat odpovědné osoby [viz (...)]. A co víc, procedurální požadavky článku 3 přesahují prvotní fázi vyšetřování, když, jako v tomto případě, vyšetřování vede k soudnímu řízení před vnitrostátními soudy: řízení jako celek, včetně řízení před soudem, musí splňovat požadavky zákazu zakotveného v čl. 3. To znamená, že vnitrostátní soudní orgány nesmí v žádném případě připustit, aby spáchané fyzické nebo psychické utrpení zůstalo nepotrestáno. To je zásadní pro udržení důvěry veřejnosti a její podporu vládě práva a pro zabránění jakéhokoli zdání tolerance protiprávních činů nebo jejich koluzi [...].*

66. *V tomto konkrétním případě je tedy úkolem Soudu zjistit, do jaké míry lze mít za to, že soudy před vynesením rozhodnutí věc podrobily svědomitému posouzení vyžadovanému článkem 3, s cílem zachovat odstrašující účinek soudního systému a jeho důležitou roli při prosazování zákazu mučení.*

Soud shledal, že udělený trest nebyl dostatečně odrazujícím, aby účinně zabránil podobným nelegálním činům, a shledal tedy porušení čl. 3 [§ 78]. K obdobnému závěru Soud dospěl v kontextu domácího násilí ve věci *Opuz proti Turecku* [rozsudek, 9. 6. 2009, č. 33401/02, § 170].

Ve věci *Okkali proti Turecku* Soud také aplikoval analogicky další principy z čl. 2 EÚLP. Vyslovil, že pokud je zástupce státu obviněn z činů, které porušují čl. 3, tak trestní řízení nesmí být promlčitelné a udělování milosti nebo amnestie nesmí být povoleno [rozsudek, 17. 10. 2006, č. 52067/99, § 76]. Promlčení Soud kritizoval např.

ve věci *Yazgüel Yılmaz proti Turecku*, kde to byl jeden z faktorů pro shledání, že pachatelé požívali faktické beztrestnosti, což vedlo k procedurálnímu porušení čl. 3 [rozsudek, 1. 2. 2011, č. 36369/06, § 61 a 64].

Opět lze tedy odkázat na principy uvedené pod čl. 2 (blíže kapitola XI, bod 47), které bude Soud zpravidla aplikovat analogicky i pod čl. 3 EÚLP.

2. Preventivní opatření

48. **[Principy]** Vedle odpovídající legislativy a soudního aparátu státy za určitých podmínek musí přijmout operativní opatření k ochraně života jednotlivců. V praxi jde nejčastěji o případy ochrany před špatným zacházením ze strany soukromých osob.

Ve věci *A. proti Spojenému království* [rozsudek, 23. 9. 1998, č. 25599/94] Soud tyto pozitivní závazky odůvodnil následovně:

22. [...] Soud se domnívá, že závazek vysokých smluvních stran v článku 1 Úmluvy, aby každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, zajistily práva a svobody uvedené v Úmluvě, ve spojení s článkem 3, vyžaduje, aby státy přijaly opatření s cílem zajistit, aby jednotlivci v jejich jurisdikci nebyli vystaveni mučení nebo nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, včetně špatného zacházení ze strany soukromých osob [...]. Zejména děti a další zranitelné osoby mají právo na ochranu státu v podobě účinného odrazení od těchto závažných porušení osobní integrity [...].

Ve věci *Z a další proti Spojenému království* Soud posuzoval odpovědnost státu za zanedbávání péče čtyř sourozenců jejich rodiči. Podle různých zpráv si děti ve škole braly jídlo z košů, jejich pokoje byly špinavé, matrace prosáklé močí, několikrát byly zamknuty ve svých pokojích a okna pomazávaly výkaly apod. Soud odkázal na tzv. *Osman test* a vyslovil, že je povinností státu přijmout přiměřené kroky k zabránění

špatnému zacházení páchaného soukromými osobami, pokud o něm orgány věděly nebo vědět měly [rozsudek velkého senátu, 10. 5. 2001, č. 29392/95, § 73]. Následně na tomto základě porušení čl. 3 shledal:

74. V projednávaném případě není sporu, že zanedbávání a zneužívání utrpěné čtyřmi dětmi dosáhlo prahu nelidského a ponižujícího zacházení [...]. Toto zacházení se dostalo do pozornosti místního úřadu, nejdříve v říjnu 1987. Ten měl zákonnou povinnost děti ochránit a k dispozici k tomu měl celou řadu pravomocí, včetně odejmutí dětí z jejich domova. Ty byly však převzaty do nouzové péče až na naléhání matky 30. dubna 1992. V mezidobí čtyř a půl roku byly vystaveny ve svém domově tomu, co dětský psychiatr, který je vyšetřoval, označil jako strašné zkušenosti [...]. Soud uznává obtížnost a citlivost rozhodnutí úřadu sociální péče a důležitost protichůdného principu respektování a zachování rodinného života. V projednávané věci však není pochyb o selhání systému, pokud jde o ochranu těchto dětí před vážným, dlouhodobým zanedbáváním a zneužíváním.

Osman test, formulován pod čl. 2 EÚLP ve věci *Osman proti Spojenému království* [rozsudek velkého senátu, 28. 10. 1998, č. 23452/94, § 116] má ve své původní podobě následující složky: a) existence skutečného a bezprostředního nebezpečí pro život, b) konkrétních osob, c) o kterém státní orgány věděly nebo vědět měly. Jsou-li tyto podmínky splněny, státy poté musí učinit vše, co od nich lze rozumně očekávat, aby dané hrozbě zabránily (blíže kapitola XI, bod 55). Soud tedy tento test aplikuje analogicky u čl. 3.

Po aplikaci *Osman testu* Soud shledal porušení čl. 3 např. také ve věci *97 členů Kongregace Svědků Jehovových v Gldani (97 members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses) a 4 další proti Gruzii*. Zde

policie, ač byla informována, odmítla včas zasáhnout a neochránila stěžovatele při jejich náboženském setkání před fyzickým napadením ze strany vyznavačů jiné víry [rozsudek, 3. 5. 2007, č. 71156/01, § 111 a 124].

Oproti tomu ve věci *P. F. a E. F. proti Spojenému království* [rozhodnutí, 23. 11. 2010, č. 28326/09] Soud shledal, že policie přijala všechny rozumné kroky, aby špatnému zacházení zabránila. S odkazem na to, že policie lépe zná místní situaci a má přístup k neveřejným informacím, vyslovil, že musí mít určitou volnost, jaké kroky přijme [§ 41–42]. Uznal tedy, že policie dostatečně stěžovatele chránila, a respektoval, že nepřijala více proaktivní kroky zabránit špatnému zacházení s odůvodněním, že ve velice křehkém kontextu Severního Irsku by to mohlo vést k nastartování většího násilí [§ 43].

Ve věci *Đurđević proti Chorvatsku* Soud upřesnil, že aby byla tato povinnost spuštěna, tedy aby byla splněna podmínka, že o špatném jednání orgány věděly nebo vědět měly, tak „tvrzení o násilí musí být konkrétní a podrobnější, pokud jde o místo, čas a povahu namítaných činů“ [rozsudek, 19. 7. 2011, č. 52442/09, § 118]. V dané věci v kontextu údajného násilí vůči dítěti od spolužáků ve škole Soud neshledal, že by tato podmínka byla splněna:

110. Soud zaznamenává, že stěžovatelé tvrdí, že třetí stěžovatel byl často ve škole, kterou navštěvoval, vystaven špatnému zacházení ze strany jiných žáků. Podpořili tato svá tvrzení lékařskými zprávami ze dne 27. 10. 2008, 26. 3. a 15. 12. 2009 a 8. 2. a 17. 3. 2010, které dokumentují bití třetího stěžovatele, bolesti břicha, zad a hlavy a trvalé poškození zraku.

111. Soud připouští, že zranění, jako je trvalé poškození zraku způsobené údery do hlavy, jsou závažná a mohou vyžadovat použití článku 3 a 8 Úmluvy.

112. Soud však také zaznamenává, že stěžovatelé si ve svých podáních vnitrostátním orgánům, stejně jako v podáních Soudu, stěžovali na špatné zacházení

třetího stěžovatele ve škole jen ve vágních a obecných pojmech. Nikdy neuvedli přesné datum a okolnosti nebo jiné podrobnosti o konkrétních případech údajného špatného zacházení.

113. Škola prozkoumala tvrzení o incidentu ze dne 21. 10. 2008 a zjistila, že to byla nehoda: žák L. R. hodil hlavou dozadu a náhodou zasáhl nos třetího stěžovatele, který stál za ním. Aby však byly spuštěny pozitivní závazky státu podle článku 3 a 8 Úmluvy, tak by si státní orgány musely být vědomy rizika násilí. Je jasné, že tomu tak není v případě náhodných zranění.

114. Co se týče zranění popsaných ve zdravotnické dokumentaci, Soud poznamenává, že lékařská zpráva ze dne 27. 10. 2008 uvádí zranění nosu třetího stěžovatele a odkazuje na události ze dne 21. 10. 2008, kdy ho náhodou uhodil další žák. Lékařská zpráva ze dne 26. 3. 2009 neuvádí žádná viditelná zranění a ultrazvukové vyšetření nezjistilo žádné zranění. Z lékařské zprávy ze dne 15. 12. 2009 vyplývá, že třetí stěžovatel několikrát utrpěl rány do hlavy, ve škole i mimo školu. Ale žádná zranění nebyla nalezena.

115. Na druhou stranu, trvalé poškození zraku je vážné zranění, které bylo jasně stanoveno. Nicméně, Soud rovněž zaznamenává, že třetí stěžovatel tvrdil, že byl napaden železnou tyčí neznámými útočníky mimo školu. Lékařské zprávy ze dne 8. 2. a 17. 3. 2010 neuvádí příčinu poškození očí třetího stěžovatele, či zda je spojeno s konkrétním případem násilí ve škole. Ani stěžovatelé nepoukázali na konkrétní případ násilí ve škole, který by mohl být příčinou tohoto zranění.

116. Kromě incidentu ze dne 21. 10. 2008 neexistují žádné skutečné podrobnosti o údajných případech násilí vůči třetímu stěžovateli. I když existují zmínky o urážkách od ostatních žáků z důvodu jeho romského původu, stěžovatelé nikdy nespécifikovali povahu těchto urážek či jejich původ. Lze předpokládat, že třetí stěžovatel by znal jména žáků, kteří ho údajně uráželi, protože to byli jeho spolužáci nebo alespoň chodili do stejné školy.

117. Navíc jak ředitel školy a pedagog vysvětlili ve svých zprávách, po oznámení o slovních urážkách byli dotyční žáci varováni a škola tyto záležitosti diskutovala s rodiči na setkání rodičů a učitelů. Při absenci přesnějších tvrzení týkajících se případů slovního násilí Soud nemůže činit stát odpovědný za nedostatek adekvátní reakce.

118. I když si je dobře vědom závažnosti problému násilí mezi žáky, tak Soud, vzhledem k okolnostem projednávaného případu, nevidí, jak by tvrzení stěžovatelů mohla spustit pozitivní závazky státu podle článků 3 a 8 Úmluvy a vyžadovat od příslušných úřadů, aby podnikly konkrétní kroky. Aby tato povinnost byla spuštěna, tvrzení o násilí musí být konkrétní a podrobnější, pokud jde o místo, čas a povahu namítaných činů.

49. **[Domácí násilí]** Domácí násilí jako násilí mezi soukromými osobami je jedním z příkladů aplikace pozitivních závazků státu chránit všechny osoby ve své jurisdikci před porušením jejich práv ze strany třetích osob. Soud poprvé posuzoval otázku domácího násilí pod čl. 3 EÚLP ve věci *Opuz proti Turecku* [rozsudek, 9. 6. 2009, č. 33401/02]. Zde domácí násilí po několik let gradovalo, až skončilo zabitím tchyně, která se snažila stěžovatelku před násilníkem chránit. Soud jasně odmítl možnou argumentaci, že domácí násilí je soukromý konflikt uvnitř rodiny, do kterého stát nemůže zasahovat. Naopak potvrdil, že jde o závažné porušení lidských práv, na které musí stát odpovídajícím způsobem reagovat. Rozsudek je dokladem, že pozitivní závazky státu se zdaleka nevyčerpávají přijetím legislativy proti domácímu násilí. To je pouze první krok. Turecko, i když mělo v této oblasti poměrně pokrokovou legislativu, selhalo v její implementaci.

V daném případě nezájem policistů řešit případy domácího násilí a průtahy soudního systému měly za následek neexistenci efektivní ochrany proti domácímu násilí. Soud kritizoval např. skutečnost, že stíhání pachatele bylo několikrát zastaveno z důvodu odvolání stížností stěžovatelkou, či uložení pouze malého peněžitého trestu za pobodání stěžovatelky.

Z rozsudku vyplývá, že na stíhání domácího násilí je veřejný zájem a nelze je vždy podmiňovat souhlasem oběti:

138. Soud hned na počátku konstatuje, že se nezdá, že by existoval obecný konsenzus mezi státy Úmluvy ohledně pokračování trestního stíhání proti pachatelům domácího násilí v případech, kdy oběť své trestní oznámení stáhne [...]. Nicméně zdá se, že existuje shoda na povinnosti státních orgánů nastavit určitou rovnováhu mezi právy oběti zaručenými v člancích 2, 3 a 8 při rozhodování o dalším postupu. V této souvislosti Soud po prostudování praxe v členských státech [...] podotýká, že existují určité faktory, které by měly být vzaty v potaz při rozhodování, zda pokračovat v trestním stíhání:

- závažnost trestného činu;
- zda újma způsobená oběti je fyzická nebo psychická;
- zda obviněný použil zbraň;

- zda obviněný v období od spáchání činu nějakým způsobem vyhrožoval;
- zda obviněný čin plánoval;
- účinek [včetně psychologického] na děti žijící v domácnosti;
- šance, že obviněný se činu znovu dopustí;
- trvajících hrozba pro zdraví a bezpečnost oběti nebo kohokoli jiného, kterého se daná věc týkala nebo může týkat;
- současný stav vztahu mezi obětí a obviněným; účinek, který na tento vztah může mít pokračování v trestním stíhání v rozporu s přáním oběti;
- historie vztahu, zejména zda došlo k násilí již v minulosti;
- kriminální minulost obviněného, zejména pokud jde o předchozí násilné činy.

139. Z této praxe je možné vyvodit závěr, že čím závažnější je daný trestný čin a čím větší je riziko dalších trestných činů, tím pravděpodobněji by trestní stíhání mělo ve veřejném zájmu pokračovat, i když oběť trestní oznámení stáhla.

Jak potvrdil i tento případ, legislativa, která vyžaduje souhlas oběti se stíháním pachatelů domácího násilí, nebude často poskytovat v praxi účinnou ochranu. To dokládají i různé studie, které shledávají, že efektivita ochrany před domácím násilím v případech vyžadování souhlasu oběti s trestním stíháním je značně snížena.²⁹² Oběti jsou totiž často vůči pachateli v závislém postavení a i ony budou trestním stíháním negativně ovlivněny. Mohou také trpět strachem z následné odplaty. Proto také státy, včetně České republiky, přistoupily ke stíhání tohoto závažného činu bez souhlasu oběti.

V kontextu této judikatury a obecného nahlížení mezinárodního práva na problém domácího násilí²⁹³ je sporné, do jaké míry je v souladu s mezinárodními závazky České republiky nález Ústavního soudu ze dne 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10. V tomto nálezu soud shledal porušení práva na spravedlivý proces a principu *nullum crimen, nulla poena sine lege* u stěžovatele, který byl odsouzen za dlouhodobé týrání své manželky. Obecné soudy přitom nevzaly v potaz následné odvolání výpovědi manželky a její nesouhlas se stíháním svého manžela. Ústavní soud oproti jasnému ustanovení trestního zákona o tom, že souhlasu poškozeného ke stíhání trestného činu týrání

osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě není třeba, shledal, že odvolání tohoto souhlasu manželkou učinilo stupeň nebezpečnosti činu pro společnost nepatrný [§ 47]. Snažil se přitom bagatelizovat závažnost jednání stěžovatele [§ 48], které bylo popsáno následovně:

10. [...] nejméně od roku 1990 do 1. 3. 2009 ve společném bytě v Praze 4 psychicky a fyzicky týral svoji manželku A. D., a to tak, že ji např. budil kopanci se slovy „když nemůžu spát já, nebudeš spát, ani ty“, nebo jí sdělil, že ji bude štípat celou noc, aby nemohla spát, a tím pádem ji zcela zničí, hrubě a vulgárně jí nadával sprostými výrazy uvedenými v trestním spise, opakovaně jí neumožnil vstup do společného bytu, při hádkách ji škrtil, ohrožoval kuchyňským nožem, vyhrožoval zabitím, doporučoval jí, aby šla skočit z Nuselského mostu

a v případě, že si půjde stěžovat jeho nadřízenému, jí vyhrožoval fyzickou likvidací a následným odklizením její mrtvolky, opakovaně ji fyzicky bil, přičemž v důsledku těchto napadení měla viditelná zranění v obličeji a na jiných částech těla, přičemž tato slovní a fyzická napadání prováděl i v přítomnosti jejich dvou dcer.

Charakteristické pro tento nálezn je, že neobsahuje odkaz ani na jediné mezinárodní rozhodnutí či dokument týkající se domácího násilí.

Odůvodněná obava z domácího násilí může být také relevantním důvodem proti vyhoštění. Ve věci *N. proti Švédsku* [rozsudek, 20. 7. 2010, č. 23505/09] Soud shledal, že deportace stěžovatelky do Afghánistánu by byla porušením čl. 3 EÚLP. Soud zhodnotil řadu těžkostí, které čekají ženy v Afghánistánu. Jedním z faktorů, které vzal Soud v potaz, bylo, že podle Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky až 80 % afghánských žen je vystaveno domácímu násilí a že místní úřady toto násilí tolerují či dokonce je považují za legitimní [§ 57].

VIII. Vyhoštění a extradice

50. **[Principy]** Úmluvou není dotčeno právo státu regulovat vstup, pobyt a vyhoštění cizinců ze svého území [*Chahal proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 15. 11. 1996, č. 22414/93, § 73; srov. však čl. 4 Protokolu č. 4]. Úmluva také neobsahuje právo na azyl, které najdeme v čl. 14 Všeobecné deklarace lidských práv. Ani zásada *non-refoulement*, tedy zákaz odeslání osoby do země, kde by byl ohrožen její život nebo jí hrozilo jiné závažné porušení lidských práv, není v Úmluvě explicitně zmíněna.

Nicméně Soud interpretací Úmluvy shledal, že zákaz vyhoštění osoby ze svého území za určitých okolností existuje. Odůvodnil jej tím, že pokud by se státy mohly zbavit svých závazků zajistit každému práva zakotvená v Úmluvě jednoduše tím, že by danou osobu odeslaly do jiného státu, ochrana poskytovaná Úmluvou by byla iluzorní, a nikoli účinná [*Soering proti Spojenému království*, rozsudek pléna, 7. 7. 1989, č. 14038/88, § 87]. Odpovědnost vysílajícího státu je zde založena na příčinné souvislosti mezi rozhodnutím osobu vyhostit (konání vysílajícího státu) a porušením lidských práv (konání nebo opomenutí cílového státu).²⁹⁴ Tato příčinná souvislost je *conditio sine qua non* pro vznik odpovědnosti vysílajícího státu, protože ten samozřejmě nemůže být odpovědný obecně za porušení lidských práv v jiném státě. Nejčastěji je zákaz *refoulement* v Úmluvě aplikován na poli čl. 3.

Někdy je tento závazek označován jako extrateritoriální. Není to však úplně přesné označení, protože zde jde o jednání státu na jeho území, kde se oběť nachází a odkud má být vyhoštěna a kde bylo přijato rozhodnutí o vyhoštění. Je zde tedy rozdíl od případů extrateritoriální aplikace Úmluvy, kde jde o aplikování Úmluvy na jednání států mimo svá území (blíže kapitola II, bod 24).

Věc *Soering*, kde šlo o extradici stěžovatele podezřelého z vraždy do USA, kde mu hrozilo uložení trestu smrti, byla prvním případem, kde Soud tento závazek zákazu vyhoštění shledal. Shrnul jej následovně:

91. *Stručně řečeno, rozhodnutí smluvního státu vydat uprchlou osobu může vyvolat otázku pod čl. 3, a v důsledku tak odpovědnost státu podle Úmluvy tam, kde existují závažné důvody se domnívat, že dotčené osobě, bude-li vydána, hrozí v dožadující zemi reálné nebezpečí mučení nebo nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Zavedení této odpovědnosti nevyhnutelně zahrnuje posouzení podmínek v dožadující zemi podle standardů čl. 3 Úmluvy. Nicméně v žádném případě nejde o rozhodování o odpovědnosti přijímající země, ať už podle obecného mezinárodního práva, podle Úmluvy, nebo jinak. Do té míry, do které vznikla nebo může vzniknout odpovědnost podle této Úmluvy, jde o odpovědnost odesílajícího smluvního státu z důvodu přijetí opatření, které má za přímý důsledek vystavení jednotlivce zakázanému špatnému zacházení.*

Klíčový pojem v těchto případech je „reálné nebezpečí“, které je nutno prokázat, aby vyhoštění představovalo porušení Úmluvy. V posuzování těchto případů naopak nehraje roli otázka legality vyhoštění.²⁹⁵ Není tedy samo o sobě porušením Úmluvy, pokud vyhoštění bude v rozporu s vnitrostátním právem či jinými mezinárodními smlouvami (např. extradičními). Zde však může vzniknout problém na poli čl. 5 EÚLP, pokud je vyhošťovaná osoba v detenci. Toto ustanovení totiž vyžaduje zákonnost omezení osobní svobody.

Důvod odeslání také nehraje z pohledu Úmluvy žádnou roli. Není tedy předmětné, zda jde o správní či trestní vyhoštění, či extradici v rámci trestní spolupráce mezi státy. Čili pokud je zde v textu používán termín vyhoštění, je nutno jej chápat ve smyslu, že zahrnuje i extradici, případně jiné způsoby odeslání osoby do druhého státu.

Zvláštností těchto případů je, že obětí, a tedy osobou oprávněnou podat stížnost k ESLP, může být osoba, které vyhoštění teprve hrozí, a tedy namítané špatné zacházení se ještě neudálo. Výrok takového rozsudku je poté formulován podmíněným způsobem, že vyhoštěním „by došlo k porušení čl. 3“. Zde je rozdíl oproti běžným případům, kdy je potřeba, aby k porušení Úmluvy došlo již v momentě podání stížnosti. Ve věci *Soering* Soud nutnost této odchylky od obecného pravidla vysvětlil „závažnou a nenapravitelnou povahou nebezpečí utpení a aby byla zajištěna účinnost záruk poskytovaných čl. 3“ [§ 90]. Tuto výjimku lze také vysvětlit povahou těchto stížností, kdy se zkoumá jednání odesílajícího státu. Proto pokud vyhoštění již bezprostředně hrozí a odesílající stát již přijal veškerá opatření pro jeho realizaci, tak lze říci, že vlastně porušení již dokonat. Proto je také u těchto případů zásadní otázka bezprostřednosti vyhoštění.

51. **[Bezprostřednost vyhoštění]** Aby stěžovatel mohl být považován za oběť porušení Úmluvy, je třeba, aby mu vyhoštění či jiné odeslání ze státu bezprostředně hrozilo. Proto bude stížnost nepřijatelná, pokud rozhodnutí o deportaci není ještě vykonatelné nebo jeho vykonatelnost byla zrušena, či z jiného důvodu nemá právní účinky, nebo není konečné a může být ještě napadeno před soudy [*Sisojeva a další proti Lotyšsku*, rozsudek velkého senátu, 15. 1. 2007, č. 60654/00, § 93].

Obětí však stěžovatel patrně zůstává, pokud vykonatelnost byla pouze pozastavena. Takový případ nastal ve věci *Ahmed proti Rakousku*, kde Soud shledal porušení čl. 3 EÚLP, avšak nijak nevysvětlil, proč hrozba je bezprostřední [rozsudek, 17. 12. 1996, č. 25964/94, § 45–47]. Bezprostřední však nebyla hrozba vyhoštění ve věci *Ghosh proti Německu*, kde stěžovatel vyhoštění do Indie zabránil spolknutím deseticentimetrového nože. Podle německých úřadů byl za takové situace neschopen převozu a výkon vyhoštění byl pozastaven. Zásadní pro shledání, že stěžovatel není obětí porušení Úmluvy, bylo, že před výkonem vyhoštění v budoucnu může požádat o nové soudní rozhodnutí, ve kterém se bude nově zkoumat, zda je schopen převozu a zda mu v Indii nehrozí nebezpečí zacházení v rozporu s čl. 3 EÚLP [rozhodnutí, 5. 6. 2007, č. 24017/03]. Zdá se tedy, že oběť jednotlivce zůstává, pokud příkaz k vyhoštění zůstává vykonatelný a může být vykonán bez možnosti nového posouzení této otázky soudními orgány státu.

52. **[Absolutnost zákazu]** Zákaz vyhoštění je stejně jako jiné aspekty čl. 3 absolutní. Nelze tedy reálné nebezpečí zacházení v rozporu s čl. 3 v cílovém státě vyvažovat nebezpečím, které představuje samotný stěžovatel ve vyhošťujícím státu [*Chahal proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 15. 11. 1996, č. 22414/93, § 80: přítomnost stěžovatele v Británii byla údajně nebezpečím pro národní bezpečnost, když byl podezřelý z plánování několika atentátů, včetně na indického premiéra při jeho návštěvě v Británii]. Po útocích z 11. září 2001 a v kontextu zintenzivněného boje proti terorismu v následujících letech byl tento absolutní aspekt čl. 3 státy napadán jako neudržitelný. Nicméně velký senát jej jednomyslně potvrdil ve věci *Saadi proti Itálii*, kde stěžovatel podezřelý z mezinárodního terorismu měl být vyhoštěn do Tuniska [rozsudek velkého senátu, 28. 2. 2008, č. 37201/06, § 138]. Chování stěžovatele tedy není v tomto ohledu relevantní.

53. **[Povinnost pečlivého přezkumu]** Vnitrostátní soudy musí námitky vyhošťovaných osob, že jim v cílové zemi hrozí špatné zacházení, podrobit pečlivému přezkumu [viz *Garabayev proti Rusku*, rozsudek, 7. 6. 2007, č. 38411/02, § 80 a 82]. Častěji však Soud tuto otázku řeší pod čl. 13 EÚLP ve spojení s čl. 3. S odkazem na důležitost čl. 3 a nenapravitelnost škody, která může vzniknout v případě materializace nebezpečí špatného zacházení, Soud vyžaduje, aby námitka o reálném nebezpečí porušení čl. 3 v případě vyhoštění byla nezávisle a pečlivě přezkoumána a prostředek nápravy musí mít automatický odkladný účinek vůči příkazu k vyhoštění [*M. S. S. proti Belgii a Řecku*, rozsudek velkého senátu, 21. 1. 2011, č. 30696/09, § 293; *Diallo proti České republice*, rozsudek, 23. 6. 2011, č. 20493/07, § 74].

54. **[Reálné nebezpečí]** Klíčovým pojmem případů vyhoštění je „reálné nebezpečí“. Aby vyhoštěním došlo k porušení čl. 3 EÚLP, musí stěžovatel prokázat, že existují „závažné důvody se domnívat, že dotčené osobě, bude-li vyhoštěna, hrozí reálné nebezpečí, že bude vystavena zacházení v rozporu s čl. 3“ [*Saadi proti Itálii*, rozsudek velkého senátu, 28. 2. 2008, č. 37201/06, § 125]. Zkoumání existence reálného nebezpečí Soudem je důkladné [tamtéž, § 128].

Soud svůj postup při zkoumání existence reálného nebezpečí a podklady, na kterých bude jeho analýza založena, shrnul ve věci *Saadi proti Itálii*:

128. *Při určování, zda jsou závažné důvody se domnívat, že existuje reálné nebezpečí zacházení v rozporu s článkem 3, Soud bude brát v potaz veškeré materiály, které mu byly předloženy, nebo v případě potřeby, materiály získané proprio motu [...]. V případech, jako je tento, posouzení existence reálného rizika musí nutně být důkladné [...].*

s. 440

129. *Je v zásadě na stěžovateli předložit důkazy schopné prokázat, že existují závažné důvody se domnívat, že pokud by namítaná opatření byla provedena, byl by vystaven reálnému nebezpečí zacházení v rozporu s čl. 3 [...]. Kde takové důkazy jsou předloženy, je na vládě, aby rozptýlila o tomto veškeré pochybnosti.*

130. *Za účelem zjištění, zda existuje riziko špatného zacházení, Soud musí zkoumat předvídatelné důsledky odeslání stěžovatele do cílové země, s ohledem na tamní celkovou situaci a jeho osobní situaci [...].*

131. *Za tímto účelem, pokud jde o celkovou situaci v konkrétní zemi, Soud často přikládal důležitost informacím obsaženým v nedávných zprávách nezávislých mezinárodních sdružení na ochranu lidských práv, jako je Amnesty International, nebo vládních zdrojích, včetně amerického ministerstva zahraničí [...].*

132. *V případech, kdy stěžovatel či stěžovatelka tvrdí, že je členem skupiny systematicky vystavené praxi špatného zacházení, Soud se domnívá, že ochrana článku 3 Úmluvy se aplikuje, pokud stěžovatel prokáže, v případě potřeby na základě zdrojů uvedených v předchozím odstavci, že existují vážné důvody se domnívat, že tato praxe existuje a stěžovatel či stěžovatelka je členem dotčené skupiny [...].*

133. *Co se týče rozhodného data, musí být existence rizika hodnocena zejména s ohledem na skutečnosti, které byly známy nebo měly být známy smluvnímu státu v době vyhoštění. Nicméně pokud žadatel dosud nebyl vydán nebo vyhoštěn v době, kdy Soud případ posuzuje, příslušným datem bude moment řízení před Soudem [...]. Tato situace typicky nastává, když, jako v tomto případě, je vyhoštění nebo vydání odloženo z důvodu předběžného opatření vydaného Soudem podle článku 39 Jednacího řádu Soudu [...]. Proto, i když je pravda, že historická fakta jsou relevantní do té míry, pokud osvětlují současnou situaci a způsob, jakým se pravděpodobně bude vyvíjet, tak rozhodující je současná situace.*

Reálné nebezpečí neznamená jistotu, ale určitou míru pravděpodobnosti, že porušení stěžovatelových práv v cílové zemi nastane. Tato pravděpodobnost musí být vyšší než pouhá možnost. Soud požadovaný standard vyjadřuje slovy „existují závažné důvody se domnívat“. Test reálného nebezpečí dobře vystihl Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 2 Azs 71/2006:

„*Reálným nebezpečím*“ [srov. rovněž § 14a odst. 1 AzZ, jenž užívá ve stejném významu slovní spojení „skutečné nebezpečí“] *nutno rozumět, že ve významném procentu případů obdobných situací stěžovatele dojde k nežádoucímu následku, takže stěžovatel má dobré důvody se domnívat, že takovýto následek může s významnou pravděpodobností postihnout i jeho. [...] Ani test „reálného nebezpečí“ ale nedosahuje intenzity trestního standardu „nade vše pochybnost“ ani důkazního standardu užívaného v zemích common law v civilních věcech [„vyšší pravděpodobnost že ano než že ne“ (balance of probabilities)].*

Reálnost nebezpečí se zakládá na dvou faktorech: obecné situaci v cílové zemi a osobních okolnostech stěžovatele. Pokud jde o první faktor, Soud se spoléhá na informace z mezinárodních organizací, mezi které patří: zprávy Rady Evropy, včetně např. CPT; zprávy OSN – např. Úřadu Vysokého komisaře pro uprchlíky, závěry výborů dohlížejících na dodržování závazků z lidskoprávních smluv uzavřených v rámci OSN, jako Výbor pro lidská práva, Výbor proti mučení, atd., zprávy zvláštních zpravodajů OSN, dokumenty Rady OSN pro lidská práva, atd.; zprávy renomovaných nevládních organizací (Amnesty International, Human Rights Watch atd.); zprávy vládních agentur (každoroční zprávy Ministerstva zahraničí USA o stavu lidských práv, Operační směrnice Úřadu kontroly hranic a imigrace při britském ministerstvu vnitra atd. [srov.

paletu materiálů uvedených ve věci *Sufi a Elmi proti Spojenému království*, rozsudek, 28. 6. 2011, č. 8319/07, § 80–195: vyhoštění do Somálska; či *Diallo proti České republice*, rozsudek, 23. 6. 2011, č. 20493/07, § 30–35: vyhoštění do Guiney].

Při posuzování, jakou váhu přisoudit konkrétnímu materiálu, Soud bere do úvahy především nezávislost, objektivnost a spolehlivost zdroje. Relevantní jsou pověst autora, důkladnost sběru informací, na kterých je materiál založen, konzistentnost závěrů a zda jsou potvrzeny z jiných zdrojů [*Sufi a Elmi*, § 230]. Skutečnost, že autor nenavštívil danou oblast, či anonymita zdrojů není sama o sobě důvodem k takovému materiálu nepřihlížet, je však nutno tyto informace při vyhodnocování důvěryhodnosti materiálu vzít v potaz a zejména zkoumat, zda jejich závěry jsou potvrzeny nějakými jinými materiály [*tamtéž*, § 232–234].

Samotná špatná obecná situace v cílové zemi zpravidla pro shledání existence reálného nebezpečí nestačí. I když Soud nevyklučuje, že obecná situace násilí v cílové zemi bude dostatečně závažná, aby již sama o sobě stačila pro konstatování, že vyhoštění bude v rozporu s čl. 3, půjde pouze o „extrémní případy obecného násilí, kdy bude existovat reálné nebezpečí špatného zacházení již pouze tím, že jednotlivec bude při návratu vystaven tomuto násilí“ [*NA. proti Spojenému království*, rozsudek, 17. 7. 2008, č. 25904/07, § 115 a 128: vyhoštění na Srí Lanku, pouhá příslušnost stěžovatele k etniku Tamilů nedostatečná pro konstatování reálného nebezpečí]. Taková výjimečná situace byla Soudem shledána v roce 2011 v Mogadišu v Somálsku [*Sufi a Elmi proti Spojenému království*, rozsudek, 28. 6. 2011, č. 8319/07, § 250].

Zpravidla tedy stěžovatel bude muset předložit nějaké zvláštní rizikové faktory týkající se konkrétně jeho osoby, tedy osobní okolnosti stěžovatele. Těmi může být příslušnost k rizikové skupině, která je vystavena v cílové zemi pronásledování, jako příslušnost k opozici [*Hilal proti Spojenému království*, rozsudek, 6. 3. 2001, č. 45276/99: vyhoštění do Tanzánie], příslušnost k minulému režimu [*N. proti Finsku*, rozsudek, 26. 7. 2005, č. 38885/02: vyhoštění do Demokratické republiky Kongo] či k pronásledované menšině [*Salah Sheekh proti Nizozemsku*, rozsudek, 11. 1. 2007, č. 1948/04, § 148: vyhoštění do Somálska; *S. H. proti Spojenému království*,

rozsudek, 15. 6. 2010, č. 19956/06: pronásledování Nepálců v Bhútánu], či předchozí jednání stěžovatele [*Jabari proti Turecku*, rozsudek, 11. 7. 2000, č. 40035/98: stěžovatelka spáchala v Íránu cizoložství a hrozil jí po návratu nelidský trest].

55. **[Původce špatného zacházení]** Pokud tím, od koho reálně hrozí v cílové zemi špatné zacházení, je stát, resp. jeho orgány, žádný zvláštní problém nevzniká a v takovém případě je vyhoštění čl. 3 zakázáno. Čl. 3 však zakazuje vyhoštění i do země, kde špatné zacházení hrozí od soukromých osob. V takovém případě stěžovatel musí prokázat, že orgány cílové země nejsou schopny zajistit odpovídající ochranu [*H. L. R. proti Francii*, rozsudek velkého senátu, 29. 4. 1997, č. 24573/94, § 40: vyhoštění do Kolumbie, kde stěžovateli hrozilo špatné zacházení ze strany narkomafie, neporušení, protože neprokázal existenci reálného nebezpečí; *Salah Sheekh proti Nizozemsku*, rozsudek, 11. 1. 2007, č. 1948/04, § 147: porušení, když existovalo reálné nebezpečí špatného zacházení od kriminálních gangů působících v Somálsku; *Collins a Akaziebie proti Švédsku*, rozhodnutí, 8. 3. 2007, č. 23944/05: společenská praxe provádění ženské obřízky v Nigérii, reálné nebezpečí však neprokázáno].

Státy budou také odpovědné za porušení čl. 3, i když vyhostí osobu do bezpečného státu, avšak existuje reálné nebezpečí, že tato osoba bude dále bez řádného posouzení možného rizika poslána do státu, kde jí již hrozí špatné zacházení. Ve věci *T. I. proti Spojenému království* šlo o odeslání žadatele o azyl z Británie do Německa [rozhodnutí, 7. 3. 2000, č. 43844/98]. Přestože Soud uznal, že v Německu stěžovateli žádné nebezpečí

nehrozí, zkoumal, zda nebude přímo odeslán zpět na Srí Lanku, kde by nebezpečí již hrozilo. V dané věci byla stížnost prohlášena za zjevně neopodstatněnou, protože Soud shledal, že v Německu existuje procedura, v rámci které by stěžovatel účinně své odeslání na Srí Lanku mohl napadnout. K porušení na tomto základě však došlo ve věci *M. S. S. proti Belgii a Řecku*, kde Soud shledal, že azylové řízení v Řecku bylo pouze iluzorní ochranou před vyhoštěním do Afghánistánu [rozsudek velkého senátu, 21. 1. 2011, č. 30696/09, § 357]. Přesunem stěžovatele do Řecka podle Dublinského nařízení [nařízení Rady (ES) č. 343/2003 ze dne 18. 2. 2003] Belgie porušila čl. 3 EÚLP.

56. **[Možnost vnitřního útěku]** Státy se obecně mohou spolehnout na možnost, že vyhošťovaná osoba se může v cílovém státě uchýlit do oblasti, kde jí nehrozí nebezpečí špatného zacházení. Jinými slovy, skutečnost, že v části území cílového státu pro ni reálné nebezpečí špatného zacházení existuje, ještě neznamená, že vyhoštění bude v rozporu s čl. 3 EÚLP. Podmínkou je, že vyhošťovaná osoba může do bezpečné oblasti bez nebezpečí cestovat a usadit se tam [*Sufi a Elmi proti Spojenému království*, rozsudek, 28. 6. 2011, č. 8319/07, § 294; *Salah Sheekh proti Nizozemsku*, rozsudek, 11. 1. 2007, č. 1948/04, § 141]. Ve věci *Sufi a Elmi*, přestože Soud shledal, že v Somálsku byly bezpečné oblasti, tak stěžovatelé k nim neměli žádné vazby a cesta do nich z Mogadišu, kam měli být odesláni, nebyla bezpečná a existovalo na ní reálné riziko špatného zacházení [§ 295, 303 a 310]. Naopak ve věci *Omeredo proti Rakousku* Soud shledal, že i když v některých částech Nigérie stěžovatelce hrozilo reálné nebezpečí ženské obřízky, tato, vzhledem ke svému vzdělání a pracovním zkušenostem, byla schopna začít nový život v bezpečné oblasti [rozhodnutí, 20. 9. 2011, č. 8969/10, oddíl 1].

57. **[Diplomatické záruky]** Jednou z kontroverzních otázek poslední doby v případech vyhoštění je, zda záruky cílové země, že bude dodržovat lidská práva vyhošťované osoby, včetně dodržování zákazu špatného zacházení, snižují nebezpečí špatného zacházení do té míry, že již není reálné.²⁹⁶ Jednou z namítaných problematičností záruk je, že jejich dodržování, na rozdíl např. od záruky nevykonání trestu smrti, je velmi těžké ověřit a v zásadě by si vyžadovalo neustálé monitorování dané osoby v cílové zemi. Např. Zvláštní zpravodaj OSN proti mučení Manfred Nowak spoléhání států na diplomatické záruky, pokud jde o zákaz špatného

zacházení, opakovaně kritizoval s tím, že nejde o nic jiného než o snahu „obejít absolutní povahu principu non-refoulement“.²⁹⁷ ESLP se však k diplomatickým zárukám staví shovívavěji a v některých případech je přijal.

Hlavním principem v judikatuře ESLP, pokud jde o diplomatické záruky, je, že vždy je nutno zkoumat, zda poskytují dostačenou záruku, že stěžovatel bude v praxi chráněn před nebezpečím zacházení v rozporu s Úmluvou. Váha, jakou je možno dát diplomatickým zárukám, závisí na okolnostech každého jednotlivého případu v daném čase [*Saadi proti Itálii*, rozsudek velkého senátu, 28. 2. 2008, č. 37201/06, § 148]. Diplomatické záruky mají vliv na posuzování existence reálného rizika a jsou brány Soudem v potaz, neznamená to však, že existenci reálného rizika vždy eliminují. Soud posuzuje řadu faktorů souvisejících se zárukami: zda je jejich obsah znám; zda jsou specifické či obecné; kdo je dal; zda se týkají jednání, které je v dané zemi zákonné či

nezákonné; zda byly dány smluvním státem Úmluvy; délka a síla bilaterálních vztahů mezi státem, který záruky dal, a státem, který je přijímá; zda cílový stát v minulosti dané záruky dodržel; zda lze jejich dodržování kontrolovat; zda v cílové zemi je účinný systém ochrany před mučením; zda stěžovatel byl v cílové zemi již podroben špatnému zacházení; zda důvěryhodnost záruk byla podrobena soudní kontrole ve vysílajícím státě [viz s příslušnými odkazy *Othman (Abu Qatada) proti Spojenému království*, rozsudek, 17. 1. 2012, č. 8139/09, § 189: diplomatické záruky Jordánska dostatečné]. Z věci *M. S. S. proti Belgii a Řecku* vyplývá, že záruky budou mít větší váhu, pokud budou adresné, týkat se konkrétní osoby a nebudou v nich příslušné státy pouze odkazovat na své zákony, případně na své mezinárodní závazky [rozsudek velkého senátu, 21. 1. 2011, č. 30696/09, § 354: Soud odmítl záruky, které byly pouze obecné bez vztahu ke stěžovateli a pouze odkazovaly na relevantní legislativu bez situace v praxi].

Na diplomatické záruky v zásadě nelze spoléhat, pokud jde o vyhoštění do států, kde špatné zacházení je systematické a běžné. V takovém případě spoléhat na pouhý papírový slib, když běžná praxe v daném státě je jiná, by bylo patrně naivní. Ve věci *Ismoilov a další proti Rusku* Soud odmítl dát velkou váhu zárukám uzbeckého generálního prokurátora, že se stěžovatelem bude zacházeno v souladu s lidskými právy, když právě odkázal na důvěryhodné zprávy o systematickém mučení v Uzbekistánu [rozsudek, 24. 4. 2008, č. 2947/06, § 127].

Naopak dostatečné byly pro Soud většinou hlasů záruky poskytnuté Ruskem Španělsku, že podmínky detence stěžovatele, který měl být vydán do Ruska, budou v souladu s čl. 3 EÚLP [*Gasayev proti Španělsku*, rozhodnutí, 17. 2. 2009, č. 48514/06, oddíl 1]. Záruky byly vystaveny generálním prokurátorem Ruska, týkaly se stěžovatele samotného a španělský velvyslanec v Moskvě byl oprávněn podmínky stěžovatelovy detence kontrolovat. Důležité také bylo, že Rusko samo je smluvní stranou Úmluvy, a stěžovatel tedy nebude odeslán na území mimo její ochranu. K obdobnému závěru Soud, opět však nikoli jednomyslně, došel ve věci *Chentiev a Ibragimov proti Slovensku* [rozhodnutí, 14. 9. 2010, č. 21022/08, oddíl 2], kde opět bylo důležité, že stěžovatel měl být odeslán do smluvní strany Úmluvy (Ruska), a skutečnosti že zástupci slovenského velvyslanectví v Rusku mohli stěžovatele v ruské detenci kdykoli navštívit a mluvit s ním bez přítomnosti třetí osoby, i když k tomu nebyli, na rozdíl od věci *Gasayev*, kde monitorování nařídil vnitrostátní soud, povinni.

V tomto kontextu lze poukázat na praxi Výboru proti mučení a Výboru pro lidská práva při OSN, které se k diplomatickým zárukám staví opatrně a obdobně jako Soud kladou důraz na existenci mechanismu dohledu nad dodržováním záruk. Zdůrazňují, že záruky budou málo spolehlivé v situaci rozsáhlého používání mučení v cílové zemi a v takových případech by se vyhošťující státy na ně neměly spoléhat. Rovněž vyžadují, aby spolehlivost záruk mohla být posouzena ve vnitrostátním soudním řízení, ke kterému vyhošťovaná osoba má přístup [viz *Agiza proti Švédsku*, rozhodnutí Výboru proti mučení, 20. 5. 2005, č. 233/2003, § 13.4 a 13.8; *Alzery proti Švédsku*, rozhodnutí Výboru pro lidská práva, 25. 10. 2006, č. 1416/2005, § 11.5 a 11.8; Závěrečná doporučení USA, Výbor proti mučení, 18. 5. 2006, § 21; Závěrečná doporučení USA, Výbor pro lidská práva, 27. 7. 2006, § 16].

58. **[Cílové země]** Od roku 2009 Soud vyslovil porušení čl. 3 EÚLP u odeslání mimo jiné do následujících zemí: Somálsko [*Sufi a Elmi proti Spojenému království*, rozsudek, 28. 6. 2011, č. 8319/07], Irák [*Abdolkhani a Karimnia proti Turecku*, rozsudek, 22. 9. 2009, č. 30471/08], Írán [*R. C. proti Švédsku*, rozsudek, 9. 3. 2010, č. 41827/07], Bhútán [*S. H. proti Spojenému království*, rozsudek, 15. 6. 2010, č. 19956/06], Afghánistán [*N. proti Švédsku*, rozsudek, 20. 7. 2010, č. 23505/09], Alžírsko [*H. R. proti Francii*,

rozsudek, 22. 9. 2011, č. 64780/09], Libye [*A. proti Nizozemsku*, rozsudek, 20. 7. 2010, č. 4900/06], Tádžikistán [*Gaforov proti Rusku*, rozsudek, 21. 10. 2010, č. 25404/09; *Iskandorov proti Rusku*, rozsudek, 23. 9. 2010, č. 17185/05], Uzbekistán [*Sultanov proti Rusku*, rozsudek, 4. 11. 2010, č. 15303/09], Kazachstán [*Kaboulov proti Ukrajině*, rozsudek, 19. 11. 2009, č. 41015/04; *Baysakov a další proti Ukrajině*, rozsudek, 18. 2. 2010, č. 54131/08] a Kolumbie [*Klein proti Rusku*, rozsudek, 1. 4. 2010, č. 24268/08].

Nutno však zdůraznit, že tento výčet je pouze informativní a nelze z něho vyvodit, že by nebylo možno žádnou osobu do těchto států odeslat. Každé rozhodnutí závisí na okolnostech daného případu za aplikace principů uvedených v tomto oddíle. Lze však říci, že při odesílání do těchto zemí je třeba se mít zvlášť na pozoru.

Změny režimů v severoafrických zemích, které proběhly v roce 2011, měly dopad i na rozhodování Soudu. Ve věci *Al Hanchi proti Bosně a Hercegovině* konstatoval, že situace v Tunisku se zlepšila natolik, že odeslání stěžovatele, islamistického bojovníka (mudžáhida) do této země by již nebylo porušení čl. 3 z důvodu absence reálného rizika špatného zacházení [rozsudek, 15. 11. 2011, č. 48205/09, § 44–45].

59. **[Vyhoštění nemocných osob]**²⁹⁸ Za výjimečných okolností může Úmluva chránit před vyhoštěním nemocnou osobu, které v cílovém státě nebude poskytnuta nezbytná lékařská péče. Porušení na tomto základě však Soud shledal pouze ve věci *D. proti Spojenému království* [rozsudek, 2. 5. 1997, č. 30240/96], kde stěžovatel byl v posledním stadiu nemoci AIDS a měl být vyhoštěn domů na Svatý Kryštof. Soud v odůvodnění neopomenul zdůraznit několik výjimečných okolností. Předně potřebná lékařská péče nebyla na Svatém Kryštofu k dispozici a stěžovatel tam neměl ani žádné zázemí, rodinu, ke které by se mohl uchýlit. Měl by tedy problémy s bydlením, stravou a obecné hygienické problémy na Svatém Kryštofu by pravděpodobně vedly k nějaké nemoci, která by v jeho stavu byla fatální. Byl by tedy odsouzen k životu ve „vážném psychickém a fyzickém utrpení“ [§ 52]. Určitou roli v rozhodnutí však také hrály podmínky ve Velké Británii, kde pro něj byla dostupná sofistikovaná lékařská péče, která mu umožňovala alespoň nějakou kvalitu života. Soud si rovněž povšiml, že bylo vytvořeno určité pouto mezi stěžovatelem a jeho pečovateli [§ 51]. Z pohledu Soudu bylo tedy rozhodující, že pan D. se nacházel v poslední fázi svého života a tu byl schopen dožít v důstojnosti, pouze pokud by zůstal v Británii.

V následujících případech Soud vždy odkazoval na „vysokou hranici stanovenou článkem 3“ v této oblasti a tyto stížnosti shledával nedůvodnými [*Bensaid proti Spojenému království*, rozsudek, 6. 2. 2001, č. 44599/98: stěžovatel trpěl schizofrenií; dále např. *S. C. C. proti Švédsku*, rozhodnutí, 15. 2. 2000, č. 46553/99: stěžovatel nakažen virem HIV, avšak nikoli v posledních fázích nemoci AIDS; *Ovdienko proti Finsku*, rozhodnutí, 31. 5. 2005, č. 1383/04: psychiatrický pacient trpící depresemi; *Hukic proti Švédsku*, rozhodnutí, 27. 9. 2005, č. 17416/05: Downův syndrom]. Soud v těchto věcech konstatoval, že stěžovatel není v pokročilém stadiu nemoci a v cílových zemích je požadovaná lékařská péče v zásadě dostupná.

Velký senát tuto svou judikaturu znovu posoudil ve věci *N. proti Spojenému království*, kde stěžovatelka trpěla nemocí AIDS. V zásadě ji potvrdil, když znovu upozornil na velkou výjimečnost věci *D. proti Spojenému království* a shledal, že v dané věci by k utrpení nedošlo ihned po vyhoštění, protože zdravotní stav pacientky je

stabilizovaný a nedostupnost péče v Ugandě obsahuje jistý stupeň spekulace [rozsudek velkého senátu, 27. 5. 2008, č. 26565/05, § 50]. Tři disentující soudci však shledali, že potřebná

s. 445

zdravotní péče pro stěžovatelku nebude v Ugandě dostupná a na základě dostupných důkazů „není pochyb o tom, že v případě vyhoštění stěžovatelky do Ugandy ji čeká pouze brzká smrt po období značného fyzického a psychického utrpení“ [společné nesouhlasné stanovisko soudců Tulkens, Bonello a Spielmann, § 23]. Většina se však rozhodla dát důraz na „vysoký práh“ a nutnost „velké výjimečnosti“ případu [§ 43], aby bylo shledáno porušení čl. 3 z důvodu vyhoštění nemocné osoby. Nebezpečí požadované míry utrpení v cílové zemi musí být vyšší než v jiných extradičních případech. To Soud odůvodnil tím, že utrpení má původ v nemoci, a nikoli v „úmyslném jednání nebo opomenutí veřejných orgánů nebo nestátních subjektů“ [§ 43]. Soud tento svůj přístup potvrdil v následujících případech [viz např. *Yoh-Ekale Mwanje proti Belgii*, rozsudek, 20. 12. 2011, č. 10486/10, § 85: deportace stěžovatelky s virem HIV do Kamerunu]. Nicméně šest ze sedmi soudců k této věci připojilo souhlasné stanovisko, kde zdůraznili, že pro neporušení hlasovali pouze z důvodu, že se cítili vázáni rozsudkem velkého senátu ve věci *N. proti Spojenému království*. Zároveň vyjádřili naději, že tuto svou judikaturu Soud v budoucnu přehodnotí. Soud ve věci *N. proti Spojenému království* přinesl také nový faktor do zkoumání porušení čl. 3 v případech vyhoštění osob s vážnou nemocí, když poznamenal, že jakékoli rozšíření výjimečné povinnosti z věci *D. proti Spojenému království* by bylo pro státy nadměrným břemenem [§ 44]. Prakticky by to totiž dle Soudu znamenalo, že státy musí poskytovat bezplatnou péči občanům jiných států s nižší úrovní zdravotní péče. Soud tak při stanovování této povinnosti nevyhostit, i přes silnou kritiku tří disentujících soudců, provedl určitý test proporcionality mezi zájmy jednotlivce a obecnými zájmy společnosti. V tomto ohledu jsou tedy případy vyhoštění nemocných osob zvláštní oproti jiným případům vyhoštění, kde žádný prostor pro analýzu proporcionality není [viz *Saadi proti Itálii*, rozsudek velkého senátu, 28. 2. 2008, č. 37201/06, § 138].²⁹⁹

V této souvislosti lze zmínit rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. 5 Azs 46/2008, ve kterém stěžovatel mj. namítal, že mu hrozí vážná újma spočívající ve zdravotních rizicích spojených s návratem do oblasti zasažené černobylskou havárií. Soud stížnost zamítl, mimo jiné, s poukazem na výjimečnost zákazu vyhoštění ze zdravotních důvodů: „Zdravotní rizika hrozící po případném návratu do země původu musí v souladu s rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. proti Spojenému království* [...] dosáhnout velmi vysoké úrovně intenzity, přičemž v projednávaném případě nic nenasvědčuje tomu, že by mohlo být této hranice dosaženo.“

IX. Sociální aspekty

60. **[Úvod]** Jednou z aktuálních otázek pod čl. 3 EÚLP je, zda extrémní nedostatky v sociálních právech, jako nedostupnost potřebné lékařské péče, trpění hladem, či bezdomovectví představují špatné zacházení.³⁰⁰ Rada autorů míní, že zde prostor k takové interpretaci existuje.³⁰¹ Soud je však dosud, až na výjimky, opatrný shledat tuto vazbu mezi špatným zacházením a sociálními právy.

s. 446

1. Zdravotnictví

61. **[Negativní závazek]** Lékařský zákrok bez svobodného a informovaného souhlasu pacienta může být porušením čl. 3, i když jej Soud častěji zkoumá pod čl. 8 EÚLP. Obecným pravidlem však je, že „opatření, které je terapeuticky nezbytné, nemůže být považováno za nelidské, či ponižující“ [*Herczegfalvy proti Rakousku*, rozsudek, 24. 9. 1992, č. 10533/83, § 82]. V případě, že pacient dal k zákroku svobodný a informovaný souhlas, žádný problém na poli čl. 3 nevzniká [*Bogumil proti Portugalsku*, rozsudek, 7. 10. 2008, č. 35228/03, § 71]. Nicméně i tehdy by patrně bylo třeba, aby zákrok měl nějaké lékařské opodstatnění. Obecně totiž souhlas se špatným zacházením takové jednání neospravedlňuje.³⁰²

Soud zde odkazuje na Úmluvu o lidských právech a biomedicině (č. 96/2001 Sb. m. s.), která podrobně upravuje, co je svobodný a informovaný souhlas [viz např. *V. C. proti Slovensku*, rozsudek, 8. 11. 2011, č. 18968/07, § 108]. V této věci nebyl za informovaný souhlas považován roztřesený podpis stěžovatelky na formuláři se slovy „pacient žádá sterilizaci“, který učinila v době, kdy u ní již trvaly několik hodin porodní bolesti, a hodinu předtím, než byla podrobena císařskému řezu. Stěžovatelka nebyla plně informována o svém zdravotním stavu, podrobnostech navrhovaného zákroku a možných alternativách k němu, což jsou dle Soudu prvky informovaného souhlasu, a navíc doba, kdy souhlas udělila, jí zjevně neumožňovala učinit svobodné rozhodnutí po zvážení všech okolností a diskusí se svým partnerem [§ 112]. Soud také poznamenal, že sterilizace není zákrokem zachraňujícím život v bezprostředním ohrožení, kde nemusí být vždy možné získat svobodný a plně informovaný souhlas [§ 113 a 117]. Soud při shledání porušení čl. 3 použil poměrně silných slov a kritizoval, že zaměstnanci nemocnice se ke stěžovatelce chovali „paternalisticky“ a byl jí v zásadě vnucen zákrok, který lékaři považovali za vhodný, a nebyl brán dostatečný ohled na osobní autonomii stěžovatelky [§ 114].

S odvoláním na obecné pravidlo Soud neshledal porušení čl. 3 ve věci *Bogumil proti Portugalsku*, kde zadržaná osoba informovala policii, že spolkla jeden balíček kokainu. Následně byl stěžovatel převezen do nemocnice a balíček mu byl operačně vyjmut ze žaludku. Soud shledal, že zákrok byl terapeuticky nezbytný, protože stěžovateli hrozila smrt intoxikací. Zároveň se nejednalo o obstarávání důkazů (blíže bod 20). Soud také poznamenal, že šlo o jednoduchý chirurgický zákrok a stěžovateli byla poskytnuta veškerá nezbytná pooperační péče. V dané věci neshledal ani porušení čl. 8 EÚLP.

Porušení čl. 3 EÚLP však Soud shledal ve věci *Yazgül Yılmaz proti Turecku*, kde byla při policejním zajištění šestnáctiletá stěžovatelka podrobena bez svého souhlasu či souhlasu svých rodičů gynekologické prohlídce, údajně kvůli zabránění následného obvinění policistů ze sexuálního násilí. Soud kritizoval automatické gynekologické prohlídky v těchto situacích a neshledal, že by byla terapeuticky nezbytná [rozsudek, 1. 2. 2011, č. 36369/06, § 48]. Rovněž poznamenal, že gynekologická prohlídka je ze své podstaty pro osobu zvláště traumatická [§ 47].

62. **[Pozitivní závazky – přístup k lékařské péči]** Ve věci *Tysiąg proti Polsku*,³⁰³ kde šlo o odmítnutí provedení interrupce, v důsledku čehož stěžovatelka utrpěla velmi

podstatně zhoršení zraku a je téměř slepá, Soud sice poukázal na „své case-law o špatném zacházení a okolnostech, za kterých může vzniknout odpovědnost státu i podle článku 3 Úmluvy v důsledku neposkytnutí odpovídající lékařské péče“ [rozsudek, 20. 3. 2007, č. 5410/03, § 66], avšak bez dalšího ihned v následující větě konstatoval, že okolnosti daného případu neodhalují porušení čl. 3 a je vhodnější stížnost posoudit v rámci čl. 8.

Case-law, na které se Soud odvolával, tvoří také věc *Pretty proti Spojenému království*. Zde uvedl, že „fyzické či psychické utrpení, které vyplývá z přirozeně existující nemoci, může být pokryto článkem 3, pokud je [...] zhoršeno zacházením [...], za které jsou odpovědné státní orgány“ [rozsudek, 29. 4. 2002, č. 2346/02, § 52].

K prvnímu porušení čl. 3 z důvodu nezajištění odpovídající naléhavé zdravotní péče Soud přistoupil ve věci *Denis Vasilyev proti Rusku* [rozsudek, 17. 12. 2009, č. 32704/04, § 152]. Stěžovatel byl přivezen v bezvědomí do moskevské městské nemocnice, kde personál pouze podle dechu diagnostikoval otrávení alkoholem. Dvě hodiny poté byl stěžovatel prohlédnut neurochirurgem s neznámým výsledkem. Poté byl nahý a stále v bezvědomí ponechán po dobu 30(!) hodin na vozíku na chodbě nemocnice bez povšimnutí. Po této době byl podroben nouzové operaci mozku. Z kómatu se probudil až po dvaceti dnech, avšak s trvalými následky, a v současné době má zdravotní postižení druhého stupně. Soud tuto péči shledal zcela neodpovídající a vyslovil na tomto základě substantivní porušení čl. 3.

Věc *Denis Vasilyev* představuje posun v judikatuře mimo jiné v tom směru, že dříve byl Soud, v kontextu práva na život, názoru, že odpovědnost státu podle Úmluvy nemůže vzniknout z důvodu nedbalostního jednání zdravotních pracovníků v péči o konkrétního pacienta [viz např. *Byrzykowski proti Polsku*, rozsudek, 27. 6. 2006, č. 11562/05, § 104]. Soud tento svůj odklon, kdy v této věci vyslovil porušení čl. 3 z důvodu nedbalostního jednání lékařů, nijak nevysvětlil. Nicméně lze předpokládat, že velkou roli zde hrály extrémní skutkové okolnosti, kdy nedbalost byla více než hrubá. Soud také kladl určitý důraz na vážnost následků, které pro stěžovatele tato „nepéče“ měla [§ 151]. Otázkou však zůstává, zda by k porušení Úmluvy mohlo dojít i v případě méně extrémního pochybení lékařů.

V následující věci *R. R. proti Polsku* stěžovatelka namítala, že několik lékařů jí odmítalo učinit včas nezbytné genetické testy v těhotenství, které by potvrdily podezření, že její plod trpí takovými defekty, že by měla nárok na potrat. V zásadě jí tedy byl odepřen přístup ke zdravotnímu úkonu, na který měla, dle vnitrostátního práva, nárok. Soud si povšiml, že tato situace nebyla způsobena žádnými technickými nebo materiálními důvody, jako nedostatkem technického vybavení či finančních prostředků [rozsudek, 26. 5. 2011, č. 27617/04, § 155], a k věci uvedl:

159. Soud poznamenává, že stěžovatelka byla v situaci velké zranitelnosti. Stejně jako jiné těhotné ženy v její situaci byla hluboce znepokojena informací, že její plod by mohl být ovlivněn nějakou deformací. Bylo tedy přirozené, že chtěla získat co nejvíce informací tak, aby zjistila, zda prvotní diagnóza byla správná, a pokud ano, co bylo přesnou povahou onemocnění. Chtěla se také dozvědět, jaké možnosti pro ni existují. V důsledku průtahů zdravotnických pracovníků popsaných výše musela snášet týdny bolestivé nejistoty ohledně zdraví plodu, svojí budoucnosti, a také své rodiny a perspektivy vychovávání dítěte trpícího nevyléčitelnou nemocí. Velmi trpěla, když musela myslet na to, jak ona a její rodina bude schopna zajistit blaho dítěte, jeho štěstí a příslušnou dlouhodobou lékařskou péči. Zdravotní pracovníci,

kterí se zabývali jejím případem, řádně nebrali v potaz a nezabývali se jejími obavami. Soud zdůrazňuje, že uplynulo šest týdnů od 20. 2. 2002, kdy první ultrazvukové vyšetření přineslo podezření, co se týče stavu plodu, a 9. 4. 2002, kdy stěžovatelka nakonec získala požadovanou informaci, potvrzenou genetickými testy. Žádný ohled nebyl brán na časový aspekt složité situace stěžovatelky. Získala výsledky testů, až když už bylo příliš pozdě na to, aby učinila informované rozhodnutí, zda pokračovat v těhotenství, nebo podstoupit legální potrat, protože lhůta [v polském právu] pro něj stanovená již uplynula.

160. Soud je dále toho názoru, že lze říci, že utrpení stěžovatelky, jak před tím, než se dozvěděla výsledky testů, tak po tomto datu, bylo umocněno tím, že diagnostický úkon, který od počátku žádala, byl po celou dobu k dispozici, a že na něj měla podle vnitrostátního práva nárok.

Je velmi politováníhodné, že lékaři zabývající se jejím případem se stěžovatelkou zacházeli tak podlým způsobem. Soud může jen souhlasit s názorem polského Nejvyššího soudu, že stěžovatelka byla ponížena [...].

161. Soud je toho názoru, že utrpení stěžovatelky dosáhlo minimální hranice závažnosti podle článku 3 Úmluvy.

2. Bydlení a další životní podmínky

63. **[Ničení domů]** Ve věci *Selçuk a Asker proti Turecku* bezpečnostní síly vypálily domy stěžovatelů, které byly údajně používány teroristy z PKK. Soud shledal, že způsob zničení domů a osobní okolnosti stěžovatelů způsobily utrpení dostatečné závažnosti, aby se jednalo o nelidské zacházení podle čl. 3 [rozsudek, 24. 4. 1998, č. 23184/94, § 78]. Ve věci *Hasan İlhan proti Turecku* Soud judikaturu posunul v tom smyslu, že pro shledání porušení čl. 3 již pouze stačilo, že stěžovatelé v daném domě bydleli, a vypálení domu je tedy obralo o střechu nad hlavou a museli se odstěhovat z dané vesnice [rozsudek, 9. 11. 2004, č. 22494/93, § 107]. Žádné další okolnosti již Soud nezkoumal.

Tento zákaz má absolutní povahu. Soud zdůraznil, že takové jednání by bylo nepřípustné, i kdyby jeho účelem skutečně bylo zabránit používání domů teroristy, případně odradit ostatní od pomoci teroristům [*Selçuk a Asker*, § 79].

64. **[Životní podmínky]** Ve věci *Pančenko proti Lotyšsku* [rozhodnutí, 28. 10. 1999, č. 40772/98] Soud shledal, že špatné životní podmínky stěžovatelky (namítala zadlužení, nezaměstnanost, neexistenci bezplatné zdravotní péče a finanční podpory ze strany státu) nedosahují intenzity potřebné pro porušení čl. 3. Tím však implicitně připustil, že za jistých okolností dosáhnout mohou.

Ve věci *Moldovan a další proti Rumunsku* (č. 2) [rozsudek, 12. 7. 2005, č. 41138/98] Soud vyslovil, že životní podmínky, ve kterých museli stěžovatelé žít, byly porušením jejich lidské důstojnosti a v daném případě došlo k ponižujícímu zacházení v rozporu s čl. 3. Stěžovateli byla skupina rumunských Romů, jejichž příbytky byly v roce 1993 vypáleny rozvášněným davem (otázku případného porušení Úmluvy již z tohoto faktu Soud nemohl posuzovat, protože k tomuto incidentu došlo před datem, kdy Úmluva vstoupila pro Rumunsko v účinnost [§ 102]). Tohoto zničení jejich domů se tehdy zúčastnili i policisté a místostarosta, který byl následně za toto jednání trestně odsouzen. V důsledku tohoto útoku byli stěžovatelé, rodiny s malými dětmi, nuceni žít po několik let ve sklepech, kurnících, stájích, ve zdech vypálených domů, nebo u svých známých a příbuzných v přeplněných podmínkách, což mělo za následek časté nemoci [§ 90]. Stěžovatelé namítali, že bylo pozitivním závazkem státu vyplývajícím z čl. 8 a 3 EÚLP,

aby jim poskytl dostatečnou kompenzaci, případně jinak zajistil, aby jejich životní podmínky odpovídaly stavu před útokem.

Soud konstatoval, že s ohledem na roli policistů v daném útoku a jejich následné chování, kdy se snažili tuto skutečnost skrýt, vzniká odpovědnost státu za následné životní podmínky stěžovatelů [§ 104]. Podle Soudu takové životní podmínky trvající po dlouhé roky, které zahrnovaly závažné přeplnění a nehygienické prostředí a jejich špatný vliv na zdraví a blaho stěžovatelů, společně s obecným nezájmem státních orgánů, musely vyvolat značné psychické utrpení a vzbudit v nich pocity pokoření a ponížení [§ 110]. Tato skutečnost spolu s přitěžujícími okolnostmi, že součástí soudních rozsudků byly diskriminační poznámky na adresu stěžovatelů týkající se jejich stylu života a jejich poctivosti, představovala ponižující zacházení [§ 112–113]. V tomto případě tedy otázka neodpovídajícího bydlení hrála stěžejní roli při shledání porušení čl. 3. Soud však odpovědnost státu omezil na „zvláštní okolnosti“ tohoto případu a zdá se, že ji dovedl zejména ze skutečnosti, že orgány státu se podílely na vyvolání této situace. Klíčový je § 104 rozsudku: „Proto s ohledem na přímé následky činů zástupců státu na práva stěžovatelů Soud má za to, že vzniká odpovědnost vlády za následné životní podmínky stěžovatelů.“

Oproti tomu Soud prohlásil jednomyslně za nepřipustnou stížnost bezdomovce, jenž žádal místní orgány o přidělení bytu [*O'Rourke proti Spojenému království*, rozhodnutí, 26. 6. 2001, č. 39022/97]. Důvodem bylo, že stěžovatel byl z velké části sám odpovědný za zhoršení svého stavu, protože opakovaně odmítal nabízené bydlení. Případné utrpení bylo tedy vinou samotného stěžovatele a nemohlo být vinou státu. Rozhodující z pohledu čl. 3 EÚLP tak vždy bude otázka odpovědnosti státu za dané utrpení.

K porušení z důvodu špatných životních podmínek došlo ve věci *M. S. S. proti Belgii a Řecku* [rozsudek velkého senátu, 21. 1. 2011, č. 30696/09, § 357], kde žadatel o azyl byl nucen měsíce žít jako bezdomovec v parku v centru Atén bez jakýchkoli prostředků na potraviny či přístupu k sanitárním zařízením. Soud vzal v potaz, že stěžovatel jako žadatel o azyl náležel ke zranitelné skupině [§ 251], bylo vinou státu, že jeho žádost příslušné orgány posuzovaly tak dlouho [§ 262], a podle evropské směrnice bylo povinností Řecka zajistit žadatelům o azyl určité minimální životní podmínky jako ubytování, jídlo a ošacení. Soud shrnul, že podmínky, ve kterých se stěžovatel nacházel, byly ponižující a stát byl za ně odpovědný svým opomenutím konat [§ 263].

65. **[Sociální zabezpečení a pomoc]** Ve věci *Larioshina proti Rusku* [rozhodnutí, 23. 4. 2002, č. 56869/00], kde si důchodkyně stěžovala na svou výši důchodu, Soud zopakoval princip z věci *Pančenko proti Lotyšsku* [rozhodnutí, 28. 10. 1999, č. 40772/98], že „stížnost na zcela nedostatečnou výši důchodu a jiných sociálních dávek v zásadě může vznést otázky co do slučitelnosti s čl. 3 Úmluvy“ [*Larioshina*, oddíl 3]. V daném případě však Soud neshledal nic, co by naznačovalo, že „výše důchodu a dalších sociálních dávek stěžovatelky způsobila takovou škodu jejímu fyzickému či psychickému zdraví, že by byla schopna dosáhnout minimální úrovně závažnosti, aby se dostala do působnosti čl. 3 Úmluvy“ [*tamtéž*]. Soud tedy připouští, že účinná ochrana před špatným zacházením může za určitých výjimečných okolností vyžadovat po státu poskytnutí materiální pomoci. Bude tomu tehdy, pokud bude jednotlivec bez této pomoci nucen žít v situaci, která by u něj vyvolávala utrpení takové závažnosti, které překračuje hranici vyžadovanou čl. 3 EÚLP.

Tyto principy byly následně potvrzeny ve věci *Budina proti Rusku* [rozhodnutí, 18. 6. 2009, č. 45603/05], kde Soud poznamenal, že „nelze vyloučit odpovědnost státu za ‚zacházení‘, když stěžovatel, plně závislý na podpoře státu, bude vystaven úřednímu nezájmu v situaci závažného nedostatku či nouze neslučitelné s lidskou důstojností“.

s. 450

Aplikace těchto principů bude znovu otestována v projednávané věci *Guidi proti Itálii* [č. 18177/10], kde byl dokonce aplikován čl. 39 Jednacího řádu Soudu, tedy vydáno předběžné opatření, aby Itálie stěžovateli v těžké sociální situaci vyplatila dlužnou částku.

s. 451

Poznámky pod čarou:

270 Srov. zejména Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (143/1988 Sb.), která ve svém čl. 2 odst. 2 stanoví: „Žádné výjimečné okolnosti, ať jsou jakéhokoli druhu, buď válečný stav nebo hrozba války, vnitropolitická nestabilita nebo jakákoli jiná mimořádná situace, nemohou sloužit k ospravedlnění mučení.“

271 Viz *Nowak, M., McArthur, E.* The United Nations Convention Against Torture: A Commentary. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 77.

- 272 Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., Buckley, C. M. Law of the European Convention on Human Rights. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2009, s. 70.
- 273 Čl. 1, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, č. 143/1988 Sb.
- 274 K definici mučení srov. také Nowak, M. What practices constitute torture? Human Rights Quarterly, 2006, č. 4, který argumentuje, že odlišujícím znakem mezi mučením a jinými formami špatného zacházení není intenzita utrpení, která je až na výjimky přítomna u všech druhů špatného zacházení, ale je to zejména účel a bezmocnost oběti – tedy např. špatné zacházení v detenci. Podotýká také, že mučení musí být úmyslné, kdežto jiné druhy špatného zacházení nikoli.
- 275 Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., Buckley, C. M., op. cit. sub 3, s. 75.
- 276 K tématu srov. zejména Bartlett, P., et al. Mental disability and the European Convention on Human Rights. Leiden, Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 96 a násl.
- 277 V češtině k dispozici zde: <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.doc>.
- 278 Standardy CPT, <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.doc>, s. 57.
- 279 Srov. také Bartlett, P., et al., op. cit. sub 7, kteří se pozastavují nad tím, že Soud tato opatření shledal jako terapeuticky nezbytná, a poukazuje na pozdější praxi CPT, který nasazování pout za terapeutickou metodu nepovažuje (s. 76).
- 280 Např. Judicial Committee of the Privy Council ve věci Pratt et al. v Attorney General for Jamaica et al. (1993) 4 All ER 769. Obdobně Shea, M. P. Expanding Judicial Scrutiny of Human Rights in Extradition Cases After Soering. Yale Journal of International Law, 1992, s. 110.
- 281 Viz např. komentář k případu Lillich, R. B. The Soering Case. American Journal of International Law, 1991, č. 1, s. 141.
- 282 Tuto širokou interpretaci přijala bývalá Komise. Viz Schabas, W. The Abolition of the Death Penalty in International Law. 3. vydání. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 276.
- 283 Srov. čl. 10 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Podrobněji viz Van Zyl Smit, D. Abolishing life imprisonment? Punishment and Society, 2001, č. 2.
- 284 Z české nauky o trestním právu srov. Novotný a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 4. vydání. Praha : Aspi, 2003, s. 275.
- 285 Obecně k lidskoprávním požadavkům na přiměřenost trestu srov. Van Zyl Smit, D., Ashworth, A. Disproportionate Sentences as Human Rights Violations. The Modern Law Review, 2004, č. 4.
- 286 Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., Buckley, C. M., op. cit. sub 3, s. 93 s odkazem na věc Ramirez Sanchez proti Francii [rozsudek velkého senátu, 4. 7. 2006, č. 59450/00, § 130].
- 287 Všechny následující citace z této věci přeložil Kopal, J. Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, 2006, č. 5. Ramirez Sanchez je odsouzený marxistický terorista celosvětově známý pod jménem Carlos Šakal.
- 288 Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy, Rec(2006)2, 11. 1. 2006, § 11.1 a 11.2.
- 289 Pro kritiku, že dříve byl ESLP ke státům v tomto ohledu příliš „shovívavý“ srov. Mowbray, A. R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford : Hart, 2004, s. 56.
- 290 Obecně k nedobrovolné lékařské péči blíže viz Bartlett P., et al., op. cit. sub 7, s. 119–135.
- 291 Dohnal, V. Hájitelná tvrzení o neefektivním vyšetřování. Štrasburský soud a policejní násilí – díl II. Via Iuris, 2004, č. 2.
- 292 Viz např. Douglas, H., Godden, L. C. The Decriminalisation of Domestic Violence: Examining the Interaction between the Criminal Law and Domestic Violence. Criminal Law Journal, 2003, č. 1.
- 293 Srov. také Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (62/1987 Sb.) a rozhodnutí jejího výboru ve věci A. T. proti Maďarsku, 26. 1. 2005, č. 2/2003.
- 294 Původní odůvodnění Soudy bylo nejednoznačné. Viz Higgins, R. Extradition, the Right of Life and the Prohibition against Cruel and Inhuman Punishment and Treatment: Similarities and Differences under the ECHR and the ICCPR. In: Mahoney, P., Matscher, F., Petzold, H., Wildhaber, L. (eds.) Protecting Human Rights: The European Perspective. Studies in Memory of Rolv Ryssdal. Köln : Heymanns, 2000, s. 606. Nicméně v novějších případech Soud svůj postoj vyjasnil [viz např. Mamatkulov a Askarov proti Turecku, rozsudek velkého senátu, 4. 2. 2005, č. 46827/99, § 67].
- 295 Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., Buckley, C. M., op. cit. sub 3, s. 80.
- 296 K diplomatickým zárukám obecně viz Johnston, J. G. The Risk of Torture as a Basis for Refusing Extradition and the Use of Diplomatic Assurances to Protect against Torture after 9/11. International Criminal Law Review, 2011, č. 1 a Schimmel, C. A. Returning Terrorist Suspects against Diplomatic Assurances: Effective Safeguard or Undermining the Absolute Ban on Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment? Human Rights Law Commentary, 2007. Kritika ze strany nevládních organizací viz např. Amnesty International. Dangerous Deals: Europe's Reliance on 'Diplomatic Assurances' against Torture. 2010.
- 297 Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment, Dok. OSN č. A/HRC/13/39, 9. 2. 2010, § 67.
- 298 Blíže viz Kratochvíl, J. Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Praha : Právnická fakulta UK, 2010, s. 88–95, odkud je tato část částečně převzata.
- 299 K relativitě „absolutního“ zákazu špatného zacházení srov. Battjes, H. In search of a fair balance: the absolute character of the prohibition of the refoulement under article 3 ECHR Leiden Journal of International Law, 2009, č. 3.
- 300 Tato sekce je částečně převzata z Kratochvíl, J., op. cit. sub 29. Pro detailnější popis provázanosti čl. 3 Úmluvy a sociálních práv srov. tamtéž.
- 301 Např. Cassese: „článek 3 může představovat, i když pouze v extrémních případech, vhodný prostředek ... k účinnější ochraně hospodářských a sociálních práv“. Cassese, A. Can the Notion of Inhuman and Degrading Treatment be Applied to Socio-Economic Conditions? European Journal of International Law, 1991, č. 1, s. 143, či Sudre, F. L'économie générale de l'article 3 CEDH. In: Chassin, C. A. (ed.) La portée de l'article 3 de la Convention européenne des Droits de l'Homme.

Bruxelles : Bruylant, 2006, s. 19: „je politováníhodné, že evropští soudci odmítají rozšířit rozsah ochrany před ponižujícím zacházením na situace extrémní chudoby, které porušují lidskou důstojnost“.

- 302 Srov. také *Van Dijk, P., Van Hoof, F. et al. (eds.) Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4th ed. Antwerpen : Intersentia, 2006, s. 419, kteří k existenci souhlasu poznamenávají, že některé zacházení a experimenty mohou být tak nelidské nebo ponižující, že i přes souhlas by mohlo dojít k porušení čl. 3. Srov. také *Laskey, Jaggard a Brown proti Spojenému království* [rozsudek, 19. 2. 1997, č. 21627/93], kde Soud shledal, že trestní postih za násilné sadomasochistické praktiky, i když byly podstupovány zcela dobrovolně, nebyl porušením práva na soukromý život pod čl. 8 EÚLP.
- 303 Pro bližší podrobnosti případu viz *Kratochvíl, J. Procedurální složka článku 14 Evropské úmluvy na ochranu lidských práv. Jurisprudence*, 2005, č. 8, či *Priault, N. Testing the Margin of Appreciation: Therapeutic Abortion, Reproductive 'Rights' and the Intriguing Case of Tysięc v. Poland*. *European Journal of Health Law*, 2008, č. 4.